

סדרי פסוקים בפיוטים ובתפilkות ישראל

שולמית אליצור

לנשמהAMI מורת נ"ע
שפתחה לפני שער ישירה

א. פתיחה

מן המפורסמות הוא שבגופן של ברכות או בעקבות קטעי פיוט מצוטטים פסוקי מקרא. בתפilkות ישראל מופיעים פסוקים לעתים במרכזן של ברכות¹ ולעתים בסמוך למטריות חתימתן.² בדרך כלל לעמוד לפני מקומות אלה פסוק אחד, או לכל היותר פסקה בת שניים-שלשה פסוקים סמכוכים,³ אך לעיתים אנו נתקלים גם בלקט פסוקים, המושרים זה לצד בץ' ציון' זנאמר'.⁴ בפיוטים שכיחות שרשנות פסוקים מן הטיפוס האחרון לקראת מטריות החתימה של ברכות שונות, והן קבועות בפיוט היוצר,⁵ בברכות המזון המפיוטיות,⁶ אחרי פיוטי המגן, המכיה והמשלש בקדושתא,⁷ ובעוד סוג פיוט הנחתמים

¹ כאלה הם דרך של פסוקי 'ייכלו' (בראשית ב, א-ג) ו'ישמרו' (שםות לא, ט) באמצעות ברכת קדשות היום של שבת בשחרית ובערבית, וכן פסוקי הקרבנות במרכזן של ברכות קדשות היום בתפilkות המוסף.

² בסידורים היום אנו מוצאים פסוקים כאלה דרך של ברכות הראשונות של ברכת המזון (ברכת הzon – פותח את ידך' [תהלים קמה, טז], על פי נוסח כמה עדות, וברכת הארץ – י'أكلת ושבעת' [דברים ח, י]) ובכמה מברכות קרייאת שם מע (כגון 'עלשה אורדים [תהלים קל], ז' בברכת יוצר המאوروת, ו'אלנו צ'באות שמך קדוש ישראל' [ישעיהו מז, ז] או 'כי פודה לך' את יעקב' [ירמיהו לא, ז] בברכת הנגולה). פסוקים מופיעים גם סמוך לסיום של קטעי הרחבה קדומים המשולבים במנידה, 'עננו' לטענית או 'נחים' לתשעה באב, ומקרים כבר בתלמודים. על כל אלה ראה בהרחבה במאמרי שייזר להלן, הערא.⁹

³ הכוונה לפסקאות כגון אלה המציגות לעיל, הערא.¹

⁴ המפורסמים ביותר בעניין זה הם פסוקי המלכויות, הזיכרונות והשוררות ש'ידיונו בהמשך, אך גם במקרים מסוימים אפשר למצוא שרשות פסוקים מן הסוג הזה. ראה דרך של הפסוקים המשולבים בפסקת 'אליהינו ואליה' אבותינו מחול לעונותינו', לkrarat סוף ברכות קדשות היום של יום היכפורים, או את אלה שבתפilkת 'אתה הבדلت אנווש מרראש' שבתפilkת נעליה. וראה עוד בהמשך הדברים:

⁵ ראה: ע' פליישר, שירת הקודש, עברית בימי הביניים, ירושלים תשל"ה, עמ' 226–225; וביתר הרחבה: הנ"ל, הייצירות בהתחווהותם והתפתחותם, ירושלים תשמ"ד, עמ' 180–185.

⁶ פליישר, שירת הקודש, שם, עמ' 248.

⁷ שם, עמ' 141–144. בניגוד לסוגי הפיוט הקדומים שצינו, בקדושתא חוותה מחרוזת סיום קצרה בין שרשורת הפסוקים לבין מטריע החתימה; גם שרשרת הפסוקים שאחריו המשלש איןנה מעבירה למטריע

בברכה.⁸ בכמה סוג פיוט, כפי שנפרט בהמשך, אנו מוצאים קטעי שיר המפייטים פסוקים אף שלא בסמוך לברכות. לאחרונה הקדשתי מחקר רחב לתופעת שרשורת הפסוקים בפיוטים בכלל ובקדושתא בפרט, והראיתי שככל אימת שפייטנים משלבים פסוקים בפיוטיהם, הם נזקקים לכך בשל מציאותם המקבילה של פסוקים בתפילת הקבע המתפיעית. אף העליתי את ההשערה שפסוקי מקרא הופיעו, כנראה בסמוך למטריות החתימה, בכל הברכות הקדומות, ובברכות העמידה בכלל זה.⁹

כאן ברצוני להתייחס לתופעה מיוחדת אחת: הימצאותן של סדרות פסוקים מקיפות יחסית, המסדרות בסדר מובנה ומאוגן על פי מקור הפסוקים בתורה, בנבאים או בכתביהם. סדרות אלה נדירות יחסית בתפילות הקבע, אך בפיוטים הן מופיעות בכמה פינות, וקיימים חדשניים שיתפרנסמו בהמשך עשויים ללמד על דרך היוצרים.

ב. פסוקי התקיינות

המקום היחיד בתפילות הקבע שבו אנו מוצאים קבוצת פסוקים מקיפה המלווה בהוראות הלכתיות קדמות לעניין דרך סידורה הוא בברכות המלכויות, היכרונות והשורות שבתפילת מוסף של ראש השנה. מספרם (המיןימלי) של הפסוקים וסדרם המכונן כבר נודונים במשנה: 'אין פוחתין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות. רבי יוחנן בן נורי אומר, אם אמר של שלש מכלון יצא... מתחילה בתורה ומשלים בנביא. רבי יוסי אומר, אם השלים בתורה יצא' (ראש השנה ד, ו). התנאה מניח כמובן מאליו את עצם קיומם של הפסוקים במקום הזה, ולא בא אלא לתת בהם סדר ומניין: אין לפחות מעשרה פסוקים מכל סוג וסוג (ולשיות ר' יוחנן בן נורי – משלושה פסוקים¹⁰), ויש לסדרם על

ברכה. ואולם, נראה שביבוון הקדום העבירו גם שרשות הפסוקים בקדושתא ישרות לברכות. ראה במאמרי, להלן, העירה.⁹

⁸ כאן הם דרך של פיוטי עוצה החלום (שם, עמ' 297–298), פיוטי קידוש יוחים (שם, עמ' 257), פיוטי סיום להלל (ש' אליעזר, סיום להלל – סוג פיוט בלתי ידוע, ספר ישורון, בעריכת מ' שאר, ירושלים תשנ"ט, עמ' 89–93), ועוד. על העובדה שברוב הפיוטים באות שרשות הפסוקים בסמוך למטריות החתימה של הברכות עמד ע' פליישר, 'עינונים במבנה הקדושתא הקלאסית', דברי הקונגרס העולמי החמישי למדעי היהדות, ג, ירושלים תשל"ב, עמ' 291–295.

⁹ לבירור זה מוקדש מאמרי 'שרשות הפסוקים בקדושתא והברכה הקדומה', תרביץ עז (תשס"ח), עמ' 425–473.

¹⁰ בתוספתא, ראש השנה ב, יב (מהדורות ליברמן, עמ' 317), מובאת שיטה נוספת, של ר' עקיבא, שעלה פיה 'אם אמר שבע מכולם יצא'. גם ר' יוחנן בן נורי וגם ר' עקיבא מתיחסים במספר המיןימלי הדורש כדי לצאת ידי חובה בדיעך, ובورو שהם אינם מתנגדים להמלצת תנא קמא, שלא לפחות מעשרה פסוקים.

פי מקרים ולהתחליל בפסוקי התורה, להמשיך בפסוקי הכתובים (דבר זה לא נאמר במפורש במשנה, אך כך הבינוה בכל הדורות) ולהשלים בנבאים (ור' יוסי מתיר להשלים בפסוק מן התורה). ואכן, על פי סדר זה מאורגנים הפסוקים בנוסח הקבע שלנו: אחרי קטעי פתיחה חגיגיים שמקורם כנראה בתקופת האמוראים ('תקיעתא דבי רב') בא בכל אחת ואחת מלהברכות וצף של פסוקים הסודורים בקבוצות – שלושה פסוקי תורה, שלושה פסוקי כתובים ושלושה פסוקי נביאים.¹¹ הפסוק העシリי (המנוטק בברכות הזיכרונות והשופרות מיתר הפסוקים ובא לкратות סיום הברכות¹²) הוא פסוק מן התורה, ובדרך זו מקומות גם שיטת ר' יוסי.¹³

11 במקומות בודדים באים יותר שלושה פסוקים בקבוצה, בעיקר בשל הופעת פסקה מקראית וצופה הנחשבת פסוק אחד (כפסקת 'שאו שעורים ראשיכם' [תהלים כד, ז–ז] בין פסוקי המלכוויות [וראיה דיוון בשאלת אם יש לומר פסוקים אלה 'כל אחד ואחד בפני עצמו' או 'אמורן قولן כאחד' בתוספה], ראש השנה ב, יג, מהדורות ליברמן, עמ' 319), או כפרק ק' בתהילים שבין פסוקי השופרות; קטע זה מופיע בנוסחים שלנו בנוסח על שלושת פסוקי הכתובים), אך אין זה משנה את הסדר המקורי. יש לציין שככתי יד מופיעים גם סדרים אחרים של פסוקים בתפלות הקבע של ראש השנה.

12 לדעת 'הייןין', עיוני תפילה, ירושלים תשמ"א, עמ' 58–59, יתכן שוגם בברכת המלכוויות שלוב הפסוק העשיiri מלכתחילה לкратות סיום הברכה, כמוון בנוסחים מן הגניה המצוינים שם, העלה 20; ומכל מקום,סביר מאד להניח שקטיעי הסיום של ברוכת אלה אכן כללו פסוקים גם לкратאות מtbodyות החתימה, מקובל בברכות אחרות. הפoitים המחליפים את גוף הברכות הללו כוללים, כפי שנראה בסמוך, קטעי פתיחה וחטיבה המשלבת בתוכה את הפסוקים, ולאחריהם לא ברור איך עברו ממנה אל חתימת הברכה. על פי התיעוז שבגניה, בקהילות ובוותאות אמרו לאחר פיטוי התקיעות את פסקות הקבע של סיום הברכות כלשון (ואח דרכ' مثل: 'י' יהלום, מחזר ארץ ישראאל – קודקס הגניה, ירושלים תשמ"ז', עמ' 44, 47, 49, אךandi אין זה המנהג הקדום. משום כך מעוניין במיוחד כתב יד קדום שהדפס R. Edelmann, Zur Frühgeschichte des Mahzor, Stuttgart 1934 הדפסת שם, באים כמה פיותם בעלי אופי רהיטי, ובוסף בא טור מעבר קצר המלווה פסוק מעבר להחתימה (אם כי המעבר אינו ישיר, ובין הפסוק לחתימה חוץ עוד טור פינייני קצר). גם בכתבי קימברידג' T-S NS 239.80 בא קטע בעל אופי רהיטי עם סיום התקיעתא קדומה ליצירונות היא התקיעתא שהדפסת במאמריו שידיים נספחים של התקיעות בנוסח יוסי בן יוסי, תרביין, סא [תשנ"ג], עמ' 227–236; ועודתי לד"ר מיכאל רנד שהפנה את תשומת לבי לקטע הרהיטי הזה). מסגרת זו מתקבלת למצאי בשבעות הטל והגשת שתיזונה בהמשך: גם בהן באים פיותם 'רהיטים' בין סדר הפסוקים לחתימת הברכה (ואה: פליישר, שירות הקודש [לעיל, העלה 5, עמ' 197], וגם פיותם אלה אינם מופיעים ברבים מכתביו היד המאוחרים).

13 שיטה זו, המוצגת במשנה כתקפה רק בדייעבד ('יאם השלים... צא'), מובאת בבריתות (גם בשם ר' יוסי) כشيخה הממליצה מלכתחילה. ואכן, הbabelי (ראש השנה לב"ב) מעמתה את הבריתות הללו עם המשתמע מן המשנה: "'אם השלים' – דעתך אין, לכתילה לא?! והתני, 'רבו יוסי אומר, המשלים בתורה הרי זה מושבח!' אימא 'משלים'. והוא 'אם השלים' קתני, דעתך, ואם השלים בנביא – יצא. תניא נמי הכי, אמר רב אליעזר ברבי יוסי, ותתיקן היו משליימין אותה בתורה'." גם מן התוספה (ראש השנה ב, יב, מהדורות ליברמן, עמ' 67) משתמע שכבר בתקופה קדומה נהגו להשלים בפסוק מן התורה: 'המתחליל מתחילה בשל'

פייטנים שככטו פיטוי תקיעות לברכות המלכויות, הזיכרונות והשופרות הלכו בעקבות נוסח הקבע ושילבו את פסוקי היום בפייטיהם, אך בניגוד לנוסח הקבע, אין הפסוקים בהם בהם בזה אחר זה, אלא הם משלבים במהלך הפיוט וכלל פסוק באה הקדמה פייטנית קצחה הרומיות אליו. הפייטנים שמרו על סדרם המקורי של הפסוקים, אך ארגנו אותם כמעט תמיד, כבר מן התקופה הקדום-קלסית של הפיוט¹⁴, בדרך שונה, המשקפת הבנה אחרת במשנה: לא בקבוצות של פסוקי תורה, כתובים ונביים, אלא בסדרות של שלושה-שלושה פסוקים, שכלה אחת ואחת מהן כשלעצמה מסודרת בסדר של תורה, כתובים ונביים.¹⁵ מספר הסדרות הללו הוא לפחות שלוש, ולחוב באחריהן עוד תורה וMESSIM' בשל תורה, ואומ' של נביים ושל כתובים באמצעותם. המנהג המשעי מתאים למשמעותם והמיוחדם של הביבות שבבבל.

¹⁴ כך הוא בתקינות של יוסי בן יוסי (א' מירסקי, פיטוי יוסי בן יוסי, ירושלים תש"ז, עמ' 87–113) ובעוד שני שרידים של תקינות קדומות (ראה במאמר: 'קטעי תקינות בנוסח יוסי בן יוסי', תרביון, גג [תשמ"ד], עמ' 547–558; שוויים [לעיל, העדה 12]).

¹⁵ עמד על כך היינמן (לעיל, העדה 12), עם' 62; והשוואה גם: פליישר, שירות הקודש (לעיל, העדה 5), עמ' 178. במקרה אחד (בתקינות של ר' מישאל בר אלטשול, שהדפיס I. Davidson, 'Poetic Fragments from the Genizah', *Jewish Quarterly Review*, NS, 8 [1917–1918], pp. 425–454 הפסוקים בסדר של תורה-נביים-כתובים. חריג בולט יותר הוא ר' אלעזר ברבי קליר, המביא, בדומה לנוסח הקבע שלנו, את כל פסוקי התורה תחילה, אחריהם את כל פסוקי הכתובים, לאחר מכן את כל פסוקי הנביים, ולבסוף עוד פסקמן התורה (אך גם הוא מקדים, כמובן, לכל פסוק ופסוק קטע פיטוטיים). שניי מעניין הוא שכלל קבוצה הוא מביא ארבעה פסוקים ולא שלושה, ובכך הכל שלושה שעוד פסוקים, כמו כן אותיות החתימה 'אלעוז ברבי קליר' (ראה את פיטוט השופרות אצל ד' גולדשטייט, מחוזר לימים הנוראים לפי מנהגי בני אשכנז לכל ענפיהם, א: ראש השנה, ירושלים תש"ל, מבוא, עמ' מו). עם זאת, הסדר שתואר בפנים, בשלשות פסוקים של תורה-כתובים-נביים כל אחת, מקיים בכל יתר פיטוטי התקינות של הפייטנים היחידים בשם (יוסי בן יוסי [ראה בהערה הקודמת], פינחס הכהן [ש' אליצור, פיטוי רבי פינחס הכהן, ירושלים תש"ד, עמ' 378–405], וכן במספר מחוורי תקינות אונונומים, בלתי מחוורים, שלוו מן הגניה (קטעים מຕוך שניים מהם נתרמסו בשני מאמרי שנוצרו בהערה הקודמת, קטע ממחוזר נוסף פרסם אדלמן [לעיל, העדה 12], עמ' ח–ט). רק חריג בולט אחד עליה מן הגניה: זה גבר על המסורות העתיקות רצונו של הפייטן להפגין וירטואיזות צורנית: הוא בקש לקשרו את כל הפסוקים בשושרו אל טורי הפיטוטים שאחריהם, ועל כן בחר פסוקים שמילתם האחורונה מתאימה לאות הניצricht לו לפתח אתם טורים, על פי סדר האלפבית. בכלל אחד ואחד מפיטוטי התקינות הללו שילב אףו משורר זה עשרים ושניים פסוקים. הקושי הגדול למצוא פסוקים מתאימים (העוסקים במלאכות, בזיכרון או בקהל שופר ומתאים גם לאלפבית) הביא את הפייטן הזה לעבור על ההלכה הקדומה לא רק בעניין סדר הפסוקים אלא גם בעניינים חמוריים הרבה: הוא לא מנע מלחייב פסוקי פרענות, ואף בחר את הפסוקים באופן טכני, על פי הופעת השורש המבוקש (כגון מל"ך), בלי להזכיר שכן ידבו על מלכות ה' דוקא. ראה פיטוט זה ודין רוח במלכיו במאמרי שרידים נוספים (לעיל, העדה 12). יש להdagש שפיטוט זה יצא מן הכלל, ואולי לשכמותו הוכחנו רס"ג שככט בסיורו שמקצת פיטוט התקינות שנכתבו 'פסדים בכלל' (סדרו רב טעידה גאון, מהדורות 'דוזון', ש' אסף ו' יואל, ירושלים תש"א, עמ'

פסוק אחד מן התורה. נוצרת כאן אףօא סדרה מובנית של פסוקים הבאים בשלשות-שלשות על פי מקורותיהם. סדרה זו מעוגנת היטב בנוסח הקבע המקביל, אך מפתחת אותו לכיוון פיטני ייחודי שאין לו תיעוד בשום הקשר של נוסח קבוע, אם כי לא מן הנמנע שבתקופה קדומה, שלא נותרו עדויות ממנה, אכן היה מנהג מקביל גם בתפילה הקבועה. כפי שנראה בהמשך, סדרות כאלה מצויות בעוד פינות בעולם הפיוט.

ג. סדרי פסוקים לטל ולגשם

'סדר פסוקים' מאורגן הדומה עיקרו לתקיעות מופיע גם במרכזו פיוטי הרחבה שבשבועות הטל והגשם. שבעות אלה, המורוחבות בברכתן השניה לבבود החכלפה בין הטללים לגשמי, מביאות כמה פיוטי הרחבה קבועים: רשות, 'סדר עולם' ו'סדר פסוקים'.¹⁶ סדר הפסוקים כולל כתמי פיוט קצרים (לרוב בני שתי מחוזות) שכל אחד מהם מעביר אל פסוק אחד. הפסוקים מסודרים גם כאן בשלשות, על פי מקורות במקרא, בסדר של תורה-نبיאים-כתובים או תורה-כתובים-נביאים.¹⁷ מספר השלשות אינו קבוע, אך בדרך כלל אין הפיטנים פוחתים ארבע שלשות כאלה, ומעמידים לפחות שנים עשר פסוקים,¹⁸ אם כי מצאנו סדרים שיש בהם אפילו יותר מעשרים פסוקים.¹⁹

ונח). בכלל יתר התקיעות שבדינו הקפידו הפיטנים, כפי שציינו, על סדר נאות ועל מבחן וואי של פסוקים, כחוויות שבמשנה.

16 על השבעות הללו ופורטי מרכיביהן ראה: פליישר, שירת הקודש (לעיל, העדה 5, עמ' 196–198).

17 רשימה של פיוטי טל וגשם ופירוט סדר הפסוקים בהם ראה במאמריו: "ארץ תפkor במשם": כתמי פיוט משבעות גשם קדומות; גני קדם, א (תש"ה), עמ' 48, ובעיקר בהערה 73.

18 יצא מכלל זה הסדר 'אל משך בטלה', שפרטמו שם, עמ' 70–78: בדומה לתקיעות, אין בו אלא עשרה פסוקים (בסדר של תורה-نبיאים-כתובים שלוש פעמים, וסימן בפסוק מן התורה). חרג בולט עוד יותר הוא סדר נסחף, קודם מאוד, שנדפס שם, עמ' 62–65. בסדר זה באים פסוקים נגד כל אותיות האלפבית, וכי להשתלב בשירשו הם סדרו על פי סדרן האלפבית של מילוייהם האחורוניים. כזכור, ראיינו סידור דומה גם בפייט תקיעות חרג אחד (לעיל, העודה 15), אך בניגוד לאותו פיוט, בסדר לגשם אין הפסוקים יוצרים כל בעיה עניינית או הלכתית, ורק סדרם חורג מן המקביל.

19 כך, למשל, בסדר הקלيري לגשם 'פתח הארץ לישע' שבשבעתה המפורסתת 'א' בראות' (ד' גולדשטיין ו' פרנקל, מהזורי סוכות, שמיini עצרת ושמחת תורה לפי מנהג בני אשכנז לכל ענפיהם, ירושלים תשמ"א, עמ' 418–427) באים עשרים ושניים פסוקים, כנגד כל אותיות האלפבית שבחטיבות הפיוט (שבע שלשות של פסוקי תורה-نبיאים-כתובים, ופסוק אחרון מן התורה); ובסדר המקביל לטל אלים ביום מוחסן', שבשבעתה 'בדעתו אביעה חידות' (י' פרנקל, מהזורי פסח לפי מנהג בני אשכנז לכל ענפיהם, ירושלים תשנ"ג, עמ' 225–234), באים עשרים ואחד פסוקים (שבע שלשות של פסוקי תורה-כתובים-נביאים; אותיות ש–ת מצורפות שם בחטיבה אחת). מספר דומה של פסוקים הובא כנראה בסדר 'מטר תיחס' ותשלה' משבעת הגשם 'ашפוך לב כמי' של ר' יוחנן הכהן (נ' ויסנטשטיין, פיוטי יוחנן הכהן בירבי

גם סדרי הפסוקים לטל ולגשם מתוודים כבר בתקופה הקדמ-קלסית של הפיטו.²⁰

הסיבה להופעת הפסוקים בשבועות הטל והגשם היא מן החידות המרתקות בתולדות הפיטו. כבר לפני שנים רבות העלה עוזרא פליישר את ההשערה, שמקורם בקבוצות פסוקים שהיו נאמרות בברכת הגבירות בראשון של פסח ובמוסך של שמיני עצרת לכבוד החלופים בין הטל לגשם. לחיזוק הצעתו הביא מספר קטעי גניזה שיש בהם רשימות של פסוקים כאלה.²¹ קטע אחד קטווע מאד וקשה לעמוד על הרכבו המדוייק,²² אך שני

יהושע, חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה של האוניברסיטה העברית בירושלים, תשמ"ד, עמ' 171–173; לפניו רקSSH וחיי חטיבות, אך לכל פסוק ופסוק מוקדשת בו אחת מן האלפבית). גם בשיריד מסדר לטל ושבת בשבועות 'בנאות דשא ארבעין המוני', המיוחסת לקלרי (ש' שפיגל, אבות הפיטו, ניו יורק וירושלים תשנ"ז, עמ' 159–160), באים המקראות אחרי חטיבות שביל אחת ואחת מהן יש אותן אחת מן האלפבית, אך לפניו שני פסוקים אחריו כל חטיבה (ומילת 'אנדר' בינויהם), ומסתבר שכן הפסוקים בסדר השלים הגיעו לפחות לאוביים ושניים. עם זאת, ככל הפסוקים כאן בא מסום כפל הקדושיםות (פסח ושבת): הפסוק הראשון אחורי כל חטיבה הוא מעניין השבת, והשני – מפסוקי הטל, וכל צמד פסוקים מבוא מאותו מקור, על פי הסדר של תורה-ביבנים-ביבאים; סך פסוקי הטל בסדר לא עלה אפוא על זה שבסדרים הקליליים שהזכרנו בראש העונה. שרידים מקיפים מסדר נספף לטל ושבת מועתקים בכ"י קימברידג' NS 208.¹⁷ גם שם באים שני פסוקים אחורי כל חטיבה המביאה אותה אחת מן האלפבית (לפנינו האותיות כ–ר), אך שם הפסוק הראשון בכל זוג הוא מעניין השבת, והשני מעניין השבת, והפעם בסדר של תורה-ביבאים-ביבאים, החל תמיד על שני פסוקי הצמד (פיוט זה צוין בטעות בימי ע' פליישר, תפילה וננהגי תפילה אוציאישראלים בתקופת הגניזה, ירושלים תשמ"ח, עמ' 115, העודה 78, כוג' בשבועות טל, אך אין הוא אלא סדר פסוקים).

²⁰ שני סדרי פסוקים קדמ-קלסיטיים לגשם נזכרו לעיל, העורה 18. סדר קדום לטל הדפיס ע' פליישר, לקדמוניות פיטוי הטל (והגשם): קרובה קדמ-יניאת לגבורות טל', בץ עלי ח [ח' (תש"ל)], עמ' 121–127. בסדר ישעה עשר פסוקים, הסדריים בשלשות של פסוקי תורה-ביבאים-ביבאים, ולבסוף עוד פסוק מן התורה.

²¹ ראה: פליישר, שם, עמ' 98–102.
²² הכוונה לכ"י מוצרי שנודפס שם, עמ' 101. לפניו שריד של כתורת ובה תיבת 'הגשם', שני פסוקי נתילות רשות כללילים ('י' שפט תפה ו'י יייד תhalbין' [תהלים נא, יי], 'תפלה לעני כי יעטך ולפניך י' שפטן שיחו' [תהלים קב, א]), ואחריהם פסוקים מעניין הגשם. לפניו שריד פסוק אחד מן התורה ('אם בחקותי תלכו ואת משפטינו תשמרו ועתים אותם' [ויקרא כו, ג], והכוונה לכל הנראה לצרף אליו את הפסוק הבא: 'ונתתי גשמיים בעותם') ועוד רצף של פסוקים מן הכתובים, אך כתוב היז נקטע ביליאשפר יהי להעמוד על טיבה של הרשימה השלהמה. רשיימה נוספת, פחות ברורה בគונתה אך מושלמת ארגונה המסודר, מופיעה בכ"י קימברידג' NS 125.¹² ההקשר אינו ברור. לפניו גליון לא דצוו, שכארורה אין קשר בין דפיו: באחד מהם מועתק הספר, ואילו בעמודו הראשון של הדף השני בא קטע מפייט ליטוכות, ואחריו – بلا שהושלם – הושאר רוזה גדול; אך בעמוד השני של דף זה נראה אליו המعنיק מתויל באמצעות עניין. בראש כמה פסוקי רשות ובהם רמז לאמרית הרשות הקדומה 'אוחילה לאל' ('י' דווייזן, אוצר השירה והפיטו, ניו יורק תורפ"ה–תרצ"ג, א, 1701; לאמריתה בהקשר של פיטוי טל וגשם ראה מאמרי: 'הפיוטים במחזר ארים צובה', מחזר ארים צובה – מבואות, ירושלים תשש"ח, עמ' 49, העורה 47). לאחר מכן באה הכותרת 'סדר', השכיחה בראש סדרי פסוקים מפייטים, אך שלא כפוי, אין

קטיעים אחרים (כ"י קימברידג' Ms. Heb. f 48 [2743/1] T-S H 7.6 וכ"י אוקספורד [23] דף 23 מבאים רשימה זהה, המזכרת בשנייה בכתורת המפושתת 'פואסיק אלגש' (=פסוקי הגוף). פליישר עמד על עצם קיומה של הרשימה, אך לאבחן את סדרה. והנה, בדיקה מעמיקה של הפסוקים שבזה מחייבת על עקבות ברורים של סדר מכוון. נביא כאן את הרשימה בשלמותה על פי כ"י אוקספורד (בכ"י קימברידג' היא נקטעת באמצע הפסוק החמישה עשר), נשלים את פסוקיה ונזכיר את מקורותיהם:

פואסיק אלגש

יפתח יי לך את אוצרו הטוב את השמים לחת מטר ארץ בעתו ולברך את כל מעשה ייך והלוית גוים ובבים ואתה לא תלהוה (דברים כח, יב)
ונג אמר ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקווש ואספת דגנכ ותירשך ויזהרכ (דברים יא, יד)
ונג אמר ונתתי גשמייכם בעתם ונתנה הארץ יבולחה ועז השדה יתנן פריוו (ויקרא כו, ד)
ונג אמר ונהר יוצא מעדן להש��ת הגן ומשם יفرد והיה לאربעה ראמים (בראשית ב, י)
ונג אמר ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פנוי האדמה (שם ו)
ונג אמר השקיפה מענון קדשך מן השמים וברך את עמק את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש (דברים כו, טו)
ונג אמר כי הארץ אשר יי אלהיך נתן לך ארץ הרים ובקעות למטר השמים תשתה מים (דברים יא, יא)
ונג אמר כי אלהיך מביאך אל הארץ טובה ארץ נחלים מים עינות ותהומות יצאים בבקעה ובהר (דברים ח, ז)
ונג אמר יערף כמטר לתקחי תזל כטל אמרתי כشعירים עלי דשא וכרביבים עלי שעשב (דברים לב, ב)
ונג אמר מעלה נשאים מקצת הארץ ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו (תהלים קלה, ז)

שם שום פיוט ומוועתקים פסוקים בלבד, אחד מן התורה (דברים יא, יד), אחד מן הנביאים (שעיהו ל, כג; בראשו הכתובת 'תאנין', כלומר שני) ואחד מן הכתובים (איוב ה, י; בראשו כתוב 'תאלת', שלישי). בשוליות מועתק פסוק נוסף מן התורה (דברים לב, ב), ואחריו ציין לאמירת תפילה כלשהי (ויקול אלהינו). בכלל ארבעת הפסוקים נזכرت המילה 'מטר', וברור אףוא שהם פסוקי גשם, אך הממצא כולם איןנו נהיר כל צורכו.

ונ>אמר< גשם נדבות תניך >אלhim נחלתך ונלהא אתה כוננתה< (תהלים סח, י)
ונ>אמר< עושה גדלות עד אין חקר ונפ>לאות עד אין מספר< (איוב ט, ז)
ונ>אמר< הנוטן מטר >על פni ארץ ושלוח מים על פni חוצות< (איוב ה, ז)
ונ>אמר< הן אל שגיא ולא נדע מספר שניו ולא חקר, כי יגרע נתפי מים >יוֹקָן
מטר לאדו<, אשר יזלו שחקים >ירעפו עלי אדם רב< (איוב לו, כו–כח)
ונ>אמר< לקול תתו המון >מים בשמיים ויעלה נשאים מקצת הארץ ברקים למטר
עשה ויוצא רוח מאוצרותיו< (ירמיהו י, ג, ובדומה שם נא, טז)
ונ>אמר< היש בהבלי >הגויים מגשים ואם השמים יתנו ורבבים הלא אתה הוא
י' אלהינו ונקוה לך כי אתה עשית את כל אלה< (ירמיהו יד, כב)
ונ>אמר< שאלו מי מטר >בעת מלוקש י' עשה חזיזים ומטר גשם יתן להם לאיש
עשב בשדה< (זכריה י, א)
ונ>אמר< נהר פלגיו >ישmachו עיר אלhim קדש משכני עליון< (תהלים מו, ה)
ונ>אמר< וכאור בקר >יזרחה שם בקר לא עבות מגנה מטטר דשא מארץ<
(שמואל ב' כג, ד)
ונ>אמר< והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס והגביעות לכנה (צ"ל: תלכנה) חלב
וכל אפיקי יהודה ילכו מים ומעין מבית י' יצא והשקה את נחל השיטים (יואד ז, יח)
ונ>אמר< כי לשלג יאמיר הוא ארץ >וגשם מטר וגשם מטרות צוז< (איוב לז, ז)
ונ>אמר< ויהי עד כה ועד כה >וההשימים התקדרו עבים ורוח ויהי גשם גדול וירכב
אהאב וילך יזרעהלה< (מלכים א' יח, מה)
ונ>אמר< ירד כמטר על גור (צ"ל: גז) >כרביבים זריזף ארץ< (תהלים עב, ז)
ונ>אמר< כי כאשר ירד הגשם >והשlag מן השמים ושם לא ישוב כי אם הרוח
את הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע וללחם לאכל< (ישעיהו נה, י)
ונ>אמר< כן יהיה >דברי אשר יצא מפי לא ישוב אליו ריקם כי אם עשה את אשר
חפצתי והצליח אשר שלחתתי< (שם, יא)

בסיידור הרשימה, עד ל夸ראת סופה, ניכר אריגון מדויק, המזכיר את אריגון פסוקי
הכלכליות, הזיכרונות והשוררות שבגנוש הקבוע: הרשימה נפתחת בקבוצה של תשעה
פסוקים מן התורה, אחריהם באים חמישה פסוקים מן הכתובים, ולאחר מכן שלושה
פסוקים מן הנביאים. מכאן ואילך באים במעוורב שבעה מקרים מן הכתובים ומן
הנביאים. מסתבר שעירוב זה משני, והסדר המכונן ברובה של הרשימה אינו מקרי.
ראייה נוספת לסדר מכון וקדם של פסוקי טל וגשם, גם אם סופו נתערב וניטשטוש,

עליה מקור נדפס. מתרבר שמנาง דומה שרד גם במחוזר ארם צובה. מחוזר זה, שראה או רבו נוציה בשנת רפ"ז ושב ונדפס שם בשנת ש"ב, משמר כיודע מסורות ארץ ישראליות עתיקות.²³ ואכן, במחוזר ארם צובה עומדת במרכז סדר הרכזת הטל והגשם (המצווה), כנהוג במחוזר זה, לפני התפילה ולא בתוכה) סדרה מקיפה של פסוקים. ההכרזה נפתחת בפנים אל הקהלה, שבה מזכיר החזן את השינוי בין טל לגשם ומתפלל שייהי לטובה, וממשיך בשרשורת פסוקים מקיפה. וזה פתיחת המועד (על פי המחזור, דפוס ראשון, דף רכו-רכח):

מדרך עבדכון קדמכו נדעך (=מזכיר עבדכם לפניכם שעבר) זמן מורייד הגשם ובא
זמן מורייד הטל, לחימים ולא למות, לשולם ולא למלחמה, לשובע ולא לרעב, לברכה
ולא לקלה, לרפואה ולא לחולי, לפדות ולא לעבדות, לרפואה ותרופה ולא לחולי
ומגפה, לרחמים ולא לזעמים, לרצון ולא לחרון, בזכות אשר אמר יושב בסתר
עליון, הוריד טליינו בעתו.

בדכתיב "יעורוף כמטר לך תול הטל אמרתי כשייריים עלי דשא וכרביבים עלי
עשב' (דברים לב, ב), מי זרע השלים הגוף תנתן פריה והארץ תנתן את יבולה
והשמים יתנו טלים והנהלתני את שאירית העם הזה את כל אלה' (זכריה ח, יב),
הרעיפו שמים ממעל ושחקים ילו צדק תפחה ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיחה
יחד אני י' בראתינו' (ישעיהו מה, ח), 'וגערתי לכם באוכל ולא ישחתת לכם את
פרי האדמה ולא תשכל לכם הגוף בשדה אמר י' צבאות' (מלacci ג, יא), 'יתן לך
האלים מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש' (בראשית כו, כח), 'ליוסף
אמר מבורכת י' ארצנו מגdag שמים מטל ומתחהום רובצת תחת' (דברים לג, יג),
מעונה אלהי קדם ומתחת זרועות עולם ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד, וישכו
ישראל בטוח בدد עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמו יערפו טל' (דברים
לו, כז-כח), 'אהיה כטלי לישראל יפרח כשובנה ויקשרשו לבנון' (הושע יד, ו),
'השקייה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר
נתתה לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש' (דברים כו, טו).

23 המחזור יצא לאחרונה מהדורה פקסימלית (מחוזר ארם צובה, ירושלים תשס"ח). על זיקתו למנהגי ארץ ישראל ראה: נ' ידר, התגבשות נוסח התפילה במצוות וב%;"> 247–246 פליישר, תפילה (לעיל, העירה 19), עמ' 87–88, 202–208, 254–257, 325, 91, ויעוד; הנ"ל, 'שירדים נוספים מקובצי תפילה ארץ ישראליים מן הגניזה', כתב עיל, טו [כה] (תשס"א), עמ' 15–16; י' פרנקל, 'מחוזר ארם צובה ודרך מחקרו', מחוזר ארם צובה – מבואות, ירושלים תשס"ח, עמ' 19; ש' אליצור, 'הפיוטים במחוזר ארם צובה', שם, עמ' 37–38.

לאחר רצף זה של תשעה פסוקים,רובם פסוקים המזכירים במפורש טל ומיעוטם פסוקי ברכה כלליים, בא קטע פיטני קצר שכל מחרוזותיו מסתיימות בפסוקים המזכירים טל, ואחריו כמה תחינות קצרות. למרות מקומם המרכזי של הפסוקים, אין ניכר, כפי שציינו, כל סדר מכובן בהבאתם ובארגוןם: פסוקי התורה והנביאים באים במעורב, ופסוקי כתובים אינם מופיעים כלל. ואולם, נראה שמדובר כאן בעירוב משני ומאותר, שכן מתפילהת הגשם (דפוס ראשון, דף תרנה-תרס) עולה מצב אחר. סדרת הפסוקים שבה בא גם היא לאחר הכרזת 'דבר עבדכון קדמכו' וסדרת הברכות ('לחים ולא למות' וכו') הנחתמת, בדומה להכרזת הטל, במילים 'זכות אשר אמר יושב בסטר עליון, הוריד גשמינו בעטם'. הסדרה כאן ארוכה יותר וכוללת את המקראות הבאים:

'ערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתني כשייריהם עלי דשא וכרביבים עלי עשב, כי שם יי אקרא הבו גודל לאלהינו (דברים לב, ב-ג)

אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם, ונתתי גשמייכם בעתם
ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יtan פריו (ויקרא כו, ג-ד)
ואכלתם ישן נoshן ויישן ומפני חדש תוציאו, ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי
אתכם (שם, י-יא)

ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלךוש ואספת דגן ותירושך ייחהך (דברים יא,
ד)

ונתן מטר זרעך אשר תזרע את האדמה ולחם תבואה האדמה והיה דשן ושמן
ירעה מקנייך ביום ההוא כר נרחב (ישעיהו ל, כג)

שאלו מי מטר בעת מלkos 'עושה חזיות ומטר גשם יtan להם לאיש עשב
בשדה (זכריה י, א)

כי זרע השלום הגפן תנתן פרי והארץ תנתן את יבולה והشمימים יתנו טלם והנחלתי
את שאירית העם הזה את כל אלה (זכריה ח, יב)
ובני ציון גילו ושמחו בי אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם
מורה ומלךוש בראשון, ומלאו הגנות בר והשיקו היקים תירושך יצחר (יואל, ב,
כג-כד)

וגערתי לכם באוכל ולא ישחית לכם את פרי האדמה ולא תשכל لكم הגפן בשדה
אמר יי צבאות (מלACHI ג, יא)

הרעיפו שמים ממעל ושהקם יחול צדק תפוח אرض ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד
אני יי בראתיו (ישעיהו מה, ח)

מעלה נשאים מקצת הארץ ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו (תהלים קלה, ז)

הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוץות (איוב ה, י) המכסה שמים בעבים המכין לארץ המצמיה הרים חזיר (תהלים קמז, ח)

ישלח דברו וימסם ישב רוחו ילו מים (שם יח)

שובה י את שביתנו כאפיקים בנגב (תהלים קכו, ד)

כי לשיג יאמר הוא ארץ וגשם מטר וגשם מתרום עוזו (איוב ל, ו)

ונתתי אותם וسبיבות גבעתי ברכה והורדתי הגשם בעתו גשמי ברכה יהיו (יחזקאל לד, כו)

יפתח י לך את אוצרו הטוב את השמים לחת מטר ארץ בעתו ולברך את כל מעשה ידיך והלוית גוים רבים ואתה לא תלווה (דברים כח, יב)

סדר הפסוקים, כמעט לכל אורכה של הרשימה, מכון היטב: היא נפתחת באربעה מקורות מן התורה (הכללים שבעה פסוקים), אחריהם באים שישה מקורות מן הנביאים (הכללים שבעה פסוקים), ובעקבותיהם – שישה פסוקים מן הכתובים. רק לאחר סוף הרשימה יש חריגה קלה מן הסדר: הפסוק השביעי, לאחר פסוקי הכתובים, הוא מן הנביאים. הרשימה נחתמת – כמו פסוקי התקינות – בפסוק מן התורה. סדר מכון זה, הבא גם בראשיותו מן הגנזה וגם במחוז ארים צובה, אי אפשר שהוא מקרי. אכן, יש ללמידה ממוני, כפי שיעיר פליישר, שנוסח ברכבת הגבורות בתפילהות המוספים של פסח ושל שניינו עצרת' כלל מקראות שהובאו בהם הבטחות של טל ושל גשם, והרכבו דומה היה למה שמצאננו בברכות המלכויות הזיכרונות והשפירות במוספי ראש השנה.²⁴ גם בפיוטי הטל והגשם, כמו בתקינות, אימצו הפייטנים את הסדר העקרוני, אך מימשו אותו לא בקבוזות של פסוקי תורה, נביאים וכותבים (או תורה, כתובים ונביאים), אלא בשלשנות-שלשות של פסוקים הסודורים על פי מקורותיהם.

ד. סדרי פסוקים ליום הכיפורים

סדרי פסוקים מובנים ומkipים מופיעים בפיוטים בפינה נוספת, אולי פחות מפורסמת אך לא פחות קבועה: בקדושאות ליום הכיפורים. ברכבת קדושת היום, לאחר הוויידי,

נחתמת בהן ב'סדר פסוקים' מקיף,²⁵ הבניו גם הוא מקטיעי פיווט קצרים הרמזים לפסוקי מקרא המשולבים בתוכם. במרקחה זה עוסקים הפסוקים בעניין היום – בעיקר בסליחוה, ובכפרת העוננות. גם פסוקים אלה סדריים כמעט תמיד בשילושות של מקראות מן התורה, מן הכתובים ומן הנביאים. פיעטנים רבים נהגו לדבר בהם בענייני היום, תוך שהם פותחים כל מהירות במלת הקבע 'יום' (לעתים קרובות פותח כל טור שני شبמהרוזת ב'היום'); משום כך מכונים הפיעטנים הללו במקורות מאוחרים בשם 'שבח היום'.²⁶ ואולם עניין אחרון זה, למרות שכיחותו, איננו מהותי: חשוב וקבוע ממנהן קיומם של הפסוקים המלווים את ייחidot הפיווט וארגוני בסדר המכון.

מקור הפסוקים במקומות זה בתפילה הקבע גלי וידוע: בני ארץ ישראל נהגו לשלב צוראות של פסוקי מקרא בברכות קדשות היום בשบทות ובחגים,²⁷ ועוד נשוב ונעסוק בכך בהמשך. והנה, ביום היכיפוריים הם כללו בברכה זו, בנוסף לקבוצת הפסוקים המרכזית שכיווצא בה הביאו בכל חג וחג, גם קבוצה של פסוקי סליחה וכפרה. פסוקים אלה שולבו בברכה לקרהת סיומה, אם כי לא ממש בסופה, ומקוםם היה בין פסקת 'אנא אלהינו עליה ויבוא' לבין הפסקה החותמת, 'יהשיאנו'.²⁸ קבוצה זו כללה כלל מקרים אחד מן התורה (ויקרא טז, ל), ואחריו כמה פסוקים מן הנביאים. במרכז הקבוצה בולטות פסקה בת שלושה פסוקים ממקיכה (ז, י-ח-כ), וראשה בפסוק 'מי אל כמוך נושא עון'.

דרךם של הפיעטנים בעיבודה של קבוצת הפסוקים הזאת מיחודת, ונראה שהיה מושפעת מפיוטי התקינות ואולי אף מן הסדרים לטל ולגשם. במקום המבחר הקצר שבנוסח הקבע, הם מלקטים את הפסוקים מן המקרא כולו ומסדרים אותם בשלשות. מסיבה שאינה ידועה, ואולי בעקבות דגם קדום,²⁹ מקפידים הפיעטנים להביא את פסקת

25 הכנוי 'סדר פסוקים' לפיווט זה מצוי כבר בכתביו יד קדומים, כפי שציין פליישר, שירות הקדש (לעיל, הערת 5, עמ' 172).

26 פליישר, שם; הדוגמאות לפיויטים אלה רבות. ראה דרךassel בנדפס אצל מ' זולאי, פיויטי ניני, ברלין תהר"ז, עמ' שבד-שכז; וחמש דוגמאות שונות אצל ד' גולדשטייט, מהדור לימים הננואים לפני מהגוי בני אשכנז לכל ענפיהם, ב: יום כיפור, ירושלים תש"ל, עמ' 305–309, 595–591, 716–720. דוגמה לפיויט כזה ללא מילת הקבע 'יום' הוא הסדר 'אשפיך תחן לשננה' של ר' יהונתן הכהן; ראה: ויסנשטיין (לעיל, הערת 19), עמ' 89–93. דוגמאות נוספות נרשמו על פי קטיעים מן האגניה הקהירית.

27 ראה בפיירות אצל פליישר, תפילה (לעיל, הערת 19), עמ' 103–109.

28 פליישר, שם, עמ' 134.

29 הפيوיט העתיק ביותר מן הטיפוס הזה המצוי בידנו הוא ככל הנראה 'יום אשר התוויות מדין שנה' (גולדשטייט [לעיל, הערת 26], עמ' 593). פיויט זה איננו מהורי והוא נראה קדום מאוד. הוא שרד במחזור אשכנז בסוף תפילה נוספת של יום היכיפוריים, והעתקה שלו, בנוסח קצר שונה, נמצא גם בಗנייה הקהירית (בכ"י קימברידג'; T-S H 6.65; כתורת הפيوיט שם: 'סדר פסוקין'). עם סיום הסדר בא בכתביו היד האשכנזיים הפيوיט 'אדר ונאור / בורא דוק וחלד', שכל טוריו נחתמים בענייה 'מי אל כמוך' גם פיויט זה קדום מאוד,

'מי אל כמוך' ממייה בסוף הסדרה, ואך לעטר אותה בקטע פיטני עצמאי. קטע זה כולל מחרוזות ד্ּירטוריות קצרות, וכל אחת מהן מלואה ברפרון 'מי אל כמוך'; בסופו נאמרים תמיד פסוקי הקטע ממייה הפתוח בלשון זה.

לבד מסיוםם הייחודי בפיוטי 'מי אל כמוך', דומים אפוא סדרי הפסוקים ליום הכיפורים לקטעים המאפיינים את פסוקי המלכויות, הזיכרונות והשוררות ולסדרי הפסוקים לטל ולגשם. ואולם, אם הראשונים באו, כפי שראינו, לחת תיקון פיטני לסדרות פסוקים שכבר היו מאורגנות בסדר מכובן (אם כי לא בשלשות-שלשות), הרי שבסדרים ליום הכיפורים נראה שפייטנים הם שננתנו את התיקון המשודר לפסוקי המחילה, תוך שהם מוסיפים עוד מקרים על אלה שנהגו בתפילת הקבע. עם זאת, גם כאן התיעוד של תפילות הקבע שבידינו מואחר במאורות רבות של שנים לקודמים שבפיוטים הללו, ולכן קיימת אפשרות שבאחד מגלאליו של נוסח הקבע הקדום היה לפסוקים אלה סדר מכובן.

ה. תפילת התענית

מקורה נוספת של סדרה מוגנית של פסוקים המשולבת בפיוט נתגלה רק בשנים האחרונות: פיותן של ברכות תפילת התענית המורחבת, על שש ברכותיה הנוספות, המתווארות במשנה (תענית ב, ב-ד). הקטע שהtagלה מכלlat את ההרחבה הפיטנית רק לברכת 'גואל ישראל', ואך שהיא מגוף תפילת העמידה ולא מן הברכות הנוספות, היא הברכה המורחבת הראשונה שבסדרה.³⁰ הפيوוט קדמ-קלסי בצורתו, ומבנהו זהה לבניה התקיימית בראש השנה: אחרי קטע פתיחה חוגיגי באה סדרה של עשרה טורים פיטניים, וכל אחד ואחד מהם מעביר לפסוק. הפסוקים סדריים בשלוש שלשות של פסוקי תורה-נבאים-כתובים, ולאחריהםשוב קטע מן התורה. רוב הפסוקים מבאים לשון גאולה. בכמה מקרים בא קטע מקראי שלם ולא פסוק בודד. בולט במיוחד הקטע האחרון (מן התורה), שבו נרמזות אמרית פרשת העקדה (בראשית כב, א-יד) כמעבר לחותם הברכה: 'מי שענה את אברם בהר המורה הוא יענה אתכם' (משנה, תענית ב, ד).

אמנם זהו פיווט בודד, אך נראה שהוא מלמד על דרך טיפולם של פיטניינו הקדומים בברכות התענית המורחבות, שהייתה דומה לדרך בפיוטי התקיימות וביתר סדרי

כמו מהיעדר החזירה, מנוכחותו בנזיה הקהירית (בכ"י קימברידג', NS 156.14-T) ומתחופותו הגדולה גם במחזרי עדות המזורה. יתכן שפיוט זה הוא שיעם בפני פיטנים מאוחרים יותר, ועל פי בנו את קטעי 'מי אל כמוך' שלהם.

³⁰ הפיווט התפרקם במאמרי: 'סדר תפילת התענית של בני ארץ ישראל', תרבייע, ויה (תש"ו), עמ' 175-184.

הפסוקים שסקרנו. מסתבר שגם כאן נשען מנהג זה על פסוקים שהיו חלק מנוסח הקבע. אמן, אין בידינו כל מידע על קיומם של פסוקים סדריים בברכת 'אול ישראל' המורחבת, אך מקומם המרכזי של כתמי מקרה ביתר ברכות התענית המורחבות עולה באופן חד-משמעות מתייאורן במשנה: שתים מהן אין אלא זיכרונות ושוררות, ואף על פי שהמשנה אינה מפרטת דבר לגבין,סביר שהן היו בינויו בדומה לאחיזותיהן שבמוסך של ראש השנה;³¹ וארבע האחרות מתוארכות על פי פסקאות מקיפות מן המקרא, בעיקר מזמור תהילים שלמים, הבאים במרכזן. גם כאן, כמו בסעיפים הקדומים, איננו יודעים על סדרם המלא של אותן מקראות, וכיימת תמיד האפשרות שסדרן של השלשות המאורגנות של הפסוקים מקורה בפיתוח פיטני, אם כי שוב יתכן שסדר זה משמר שלב כלשהו בהתקפותו נוסח הקבע של ברכות התענית.

ג. שבעות חג: פסוקי היום

מידע מرتך על יצירתן של סדרות פסוקים מובנות במסגרת פ'יטנית טהורה עולה ממקומם בלתי צפוי: שבעות חג קליריות. כידוע, שבעות החג שונות משבעות השבת בברכתן האמצעית: בשבעות לשבתו באים שבע כתמי פيوוט סימטריים כנגד כל אחת מברכות העמידה, ואילו בשבעות החג יוצרים את הסימטריה רק ששת הקטעים המפיעים את שלוש הברכות הראשונות ושלוש האחרונות. כנגד הברכה האמצעית, ברכת קדושת היום, עומדים תמיד כתמי ארכיכים ומקייפים יותר, המכונים 'גוף'.³² כתמי 'גוף' סוטים מן הסימטריה של השבעתא כולה, והם מוחבבים דרך קבע לפיט פסוקי מקרא הבאים לצדם. מקורם של פסוקים אלה, כפי שהראה בהרחבה עוזרא פליישר,³³ בנוסח הקבע של ברכת קדושת היום של בני ארץ ישראל, שכן בני ארץ ישראל נהגו לשלב בברכה זו צורות של פסוקים מיוחדים לכל חג וחג, בדרך כלל פסוקים מן התורה בלבד.³⁴ אמן המנהג מתועד בנוסחי הקבע רק מתקופת הגניזה, אבל התואם המלא בין

³¹ לאפשרות שדרי פסוקי הזיכרונות לתעניות היו שוניים ויהודיים, ואף הותירו את טביהם על התפילה עד לימיינו, ראה: היינמן (לעיל, העלה 12), עמ' 52, העלה .34.

³² ראה בפרט: פליישר, שירות הקוויש (לעיל, העלה 5), עמ' 194–195.

³³ הוא עמד על כך כבר במאמרו 'עיגונים בעיות תפקדים הליטורגי של סוג הפיוט הקדום', תרבייה, מ(תש"א), עמ' 48. ביתר הרחבה וראה: פליישר, תפילה (לעיל, העלה 19), עמ' 109–112. לנוסח הקבע ופסוקיו ראה שם, עמ' 95–109.

³⁴ ראה את פירוט פסוקי החגים אצל פליישר, תפילה, שם, עמ' 105–109 (ועיין גם שם, עמ' 123, לגביו פסוקי הימים הנוראים). כפי שפלישר מציין שם (עמ' 109), יוצא מכל זה יום שמיינ עצרת, שבו הובא קצר של פסוקים מן התורה, מן הנביאים ומן הכתובים, אך כנראה ללא סדר מכוון: אמן פסוקי התורה

השבועות לנוסחים אלה מעיד שמדובר במנהג קדום, והפייטנים, שהחליפו את נוסח הקבע, דאגו שלא לדלг על פסוקים אלה ושילבום בפיוטיהם. דומה שמלבד החובה העקרונית להקדים מבוא שיiri לפסוקי הימים, לא נקבע מנהג מחיב לדרך טיפולם של פייטנים בפסוקים הללו,³⁵ ויש בידינו שבעותות ספרות שאין בגופן אלא קטע פיות וצוף אחד שבסופו הובאו הפסוקים כולם. לאחריו אמרו החזון להמשיך את תפילתו, עד לסוף ברכת קדושת היום, בנוסח הקבע.³⁶ שכיחות יותר שבעותות שבנן בא קטע פיטוי אחד רחב כנגד פסוקי הימים, וקטע נוסף כנגד הפסוקים 'שלוש פעמים בשנה...', וגוי' (דברים טז, טז-ז), שהובאו בנוסח הקבע של עמידות הרוגלים בארץ ישראל בנפרד מיתר פסוקי הימים, לקרהת סוף הברכה.³⁷ ואולם לעיתים קרובות ביקשו פייטנים להבליט עוד פסוק, זה או אחר, מפסקוי הימים, והקדישו לו קטע פיטוני נוסף.³⁸ בין כך ובין כך, שבעותות החג הרוגליות לא מצאנו יותר משלושה קטיעים המעבירים לפסוקים; רק בכמה שבעותות ליום טוב שחול בשבת בא לעיתים קטע נוסף כנגד פסוקי השבת.³⁹

(ויקרא כג, לו, לט; ובמוסף – בדבר כט, לה–ל, א) מלויום בפסוק אחד מן הנביאים (מלכים א' ח, סז) ואחריו פסוק מן הכתובים (נחמיה ח, יח), אך לאחר מכן בא בדרך כלל עוד פסוק מן הנביאים (יחזקאל מג, כז). פליישר קובע 'שהתופעה סתומה' וגם אם 'הממצא מוצא', הרי אין בידינו להסבירו לפי שעיה בצוורה המנicha את הדעת'.

35

ראה: פליישר, שירות הקודש (לעיל, הערה 5), עמ' 198; הנ"ל, תפילה, שם, עמ' 117–118.

36

ראה, דרךispiel, את השבעותא לראש השנה שהדפס זולאי, פיטוי יני (לעיל, הערה 26), עמ' שיט–שכנא.

37

על פסוקים אלו ראה: פליישר, תפילה (לעיל, הערה 19), עמ' 95–100, ותיאור השבעותא מן הטפוס הזה,

שם, עמ' 111 ואילך. לשבעותה שבנן מופיעים הפסוקים 'שלוש פעמים...', וגוי' בנפרד ראה דרך משלא את השבעותא לפסח של יני' שיר אשירה נא לדיין', אצל זולאי, שם, עמ' רסה–רעב; השבעותא הקלירית ליל פסח 'חסד אומצטו בו נפוחים מלחץ', שהדפס ע' פליישר, 'מבנים טורופיים מעיר-אזרורים בפיוט הקדום', הספרות, ב (תש"ל), עמ' 214–213; ושבועת ההבדלה 'ירא אליהם יחותם ימים', של ר' יהושע הכהן, אצל: ע' פליישר, 'שבועות-הבדלה ארכ'ישראליות', תרביין, לו (תשכ"ג), עמ' 357 (הפסוקים שם, בעמ' 360).

38

הדבר שכח במיוחד אצל הקלيري. ראה בשבעותא שלו ליטוכות 'הלהו אומרה מטיבעה' (פלישר, מבנים טורופיים, שם, עמ' 208–210); וראה דיוון בשבעותא זו אצל פליישר, תפילה, שם, עמ' 118 [יש לתקן שם בהערה 92 במקום '210' במקום '201'!]; בשבעותה הפסח הקלירית 'ישמרת אותןليل זה להשתלשל' (שם, עמ' 213–211); בשבעותה ההבדלה לשבעות מפרי עטו 'ירא אליהם אוטומת אלפינים' (פלישר, שבעותה הבדלה, שם, עמ' 354–350), ובdomה גם בשבעותה ליל הפסח 'המבדיל יום מלילה' של ר' יהושע הכהן (שם, עמ' 362–365). הפסוק המובלט בשבעותה ליל הפסח הוא בדורן כל' ליל שפירים הוא' (שם, עמ' 46, הערה 105, העניין הבולט בו פיוטים). וראה בעניין זה עוד בהמשך דברינו.

39

ראה בהרבה להלן, לקרהת סוף הסעיף הזה. דוגמה לשבעותא נוצרת מתפרנסת בנספח למאמר זה.

ונהנה, מתברר שכבר בתקופת הפיווט הקדמ-קלסי היה מי שביקש לפייט כל אחד ואחד מפסיקי קדושת הימים של החגים: ב'ג'ו' קדמ-קלסי מתיון שבעתת גשם למוסך של שמיני עצרת בא טור פייטני כנגד כל פסוק ופסוק. נראה שבמקורה זה נעשה ניסיון לתת תיקון גם לסדר הפסוקים: אמנים אין הם באים בשלהות-שלשות, אבל הטור הראשון מפייט פסקה מן התורה, שני הטורים הבאים – פסוקי נבאים, ועוד שני טורים מפייטים פסוקים מן הכתובים.⁴⁰ רוב הפסוקים הללו לקוחים מנוסח הקבע, אך שם סדרם פחות מכובן.⁴¹

דרך זו לא נשתרה בשבעותות הקלסיות, אך מתברר שהיה לה המשך, והיא אף נשתכללה בכיוון העולה מסדרי הפסוקים שスクרנו בסעיפים הקודמים. בשתי שבעותות קלסיות מפוארות, כנראה קליריות,⁴² האחתليل וראשון של פסח והאחרת לשבעה של פסח ('יום ויושע') החל בשבת, מכל הגוף, אחרי קטע פתיחה, קבוצה של מחוזות שאחרי כל שתיים מהן בא פסוק, בדיקן כמו בתקיעות הקליריות ובסדרים קליריים לטל ולגשם. דמיין נוסף לתקיעות ולפיוט הטל והגשם ניכר בסידור הפסוקים: גם בשבעותות הללו מסודרים הפסוקים בשלהות של פסוקי תורה-نبאים-כתובים. "יחודן של שבעותות אלה צוין במחקר, אך רק כדי ללמד ש'הקלילי, ואולי גם פ'יטנים אחרים, שלוו לעיתים בגופי השבעות גם מקרים שאյ אפשר שנאמרו בנוסח הקבע".⁴³ כאן אני מבקשת להדפיס אותן בשלהותן, כדי להראות את דרכו של הפייטן בעיצוב סדרות הפסוקים המובנות והמשמעות שבתוכן. נעין בכל אחת מהן לעצמה.

40 לתיאור גוף זה ראה: פליישר, תפילה (לעיל, העра 19), עמ' 116. הגוף נדפס כולו במאמרי (לעיל, הערא 17), עמ' 68–69, וראה שם, עמ' 38, דין בפסוקים המשולבים בו.

41 על הפסוקים המיויחדים לשמיini עצרת ראה ליל, הערא 34. בלבד מתיקון סדר הפסוקים (תיקן הקדמת הכתוב מיחזקאל מג, כז), נוסף בנוף הנדן עוד פסוק מן הכתובים (דברי הימים א' כו, ח), אבל הטור המפייט פסוק זה חורג מאקווטיטיכון הפיווט, ולכן יתכן שהוא תוספת מאוחרת; אך גם אין הוא מקרי, יש בו כדי להעיד על ניסיון לאזן את פסוקי התורה (שאי בהם אלא קטע אחד; אולם הוא מקיים וככל שישה פסוקים: בדבר בט, לה – ל, א), הנבאים (שני פסוקים) והכתובים (עם התוספת – שובי שני פסוקים).

42 השבעתא הריאונה (ליל פסח) חתומה במפורש, בחטיבותיה העיקריות, בחתימה הקלירית המובהקת 'אלעיז' הודי'. השבעתא השניה (ליישע ושבת) חתומה בסופה 'אלעיז' בלבד, אך טביעה אצבועתו של הקלירוי ניכרת בלשונה ובמהלכה, וגם דמיונה העקרוני לשבעתא הייחודית ליל פסח מחזקת את ייחוסה קלירוי.

43 פליישר, תפילה (לעיל, הערא 19), עמ' 113. בדבריו שם (עד עמ' 115) הוא תיאר את השבעותות הללו, אך לא עמד על כל מקורותיהם וסביר בטעות שמדובר בשתי שבעותות נפרדות ליוושע ושבת אף שלפנינו שבעתא אחת (המקורות המצוינים שם – כי' קימברידג' T-S H 2.20, שבו מועתקת השבעתא 'הוראהונה', וכי' קימברידג' T-S H 2.49, מקורה של השבעתא 'השניה' – אינם אלא שני חלקים של כתב יד אחד, והם ממשיכים זה זה בריציפות; סידור הדפים הבלתי שגורתי שככבר היה, וכן צפיפות ההעתקה בסוף השבעתא, גרמו לטשטוש הקשר בין הקטעים).

השבועתא ליליה הראשון של פסח פותחת 'ליל אשר לאב הוחץ'. שיש חטיבותיה, שכנגד שלוש הברכות הראשונות ושלוש האחרונות של העמידה, בנויות בדומה לשבעותא קליריות אחרות: הן מעוטרות במילوت קבוע ('לילה' בראש כל טור וראשון, 'הוא הלילה' בראש כל טור שלישי⁴⁴), ואות אחת מהתיימת הפייטן מיווחדת לכל חטיבה וחוזרת בראשי כל טורייה. ייחודה מסויים עולה מסיום החטיבות: כל אחת ואחת מהן נחתמתה, לאחר הטור התקני האחרון שבה הכלול לשון מעין הברכה, בטור רפרני קצר נסף, שאיננו משתלב בחזירה: 'בליל שימושים'. מהלך זה, שהוא לכואורה בלתי שגרתי בונפה של הפייטנות הקדומה, עולה בעוד כמה קרובות קליריות מפוארות למועדים שונים, אם כי העובדה שהצירוף מופיע כאן כרפרן ואינו הופך לחלק איטנגרלי מן הטור הקודם לו היא ייוזנית.⁴⁵ לגבי חטיבות אלה יש לציין את היעדר הסימטריה בין שלוש הראשונות לשבעותא الآخرונות: אם בשלוש הראשונות באים שבעה טורים לפני הרפרן, הרי הקלيري מסתפק בחמשה טורים בלבד בחטיבות שננדג ברכות העבודה וההודאה. בחטיבת האחونة, שננדג ברכת השלום, חורגת הקלيري מן הסימטריה על דרך ההרחבה, כמנגגו להרחיב את חטיבות הסיום בפיוטיו:⁴⁶ חטיבה זו עומדת על שתי מחוזות מרובעות (בתוספת טור

⁴⁴ מילות הקבע 'הוא הלילה' בראש כל טור שלישי שכיחות בשבעותא קליריות לליל פסח. הן באות גם בשבעותא 'חסד אומצו בו נפשים מליח' (לעיל, הערא 37), 'ושמרתאותليل זה להשתלש' (לעיל, הערא 38) ו'לילה' אחרות בנוף הפליא ל' פליישר, מבנים סטroofיים [לעיל, הערא 37, עמ' 215–216], וכן בשבעותא 'ושמרתם ארחות ראש גלים' (כ"י קימברידג' T-S H 2.38 ו עוד) ובכמה שבעותא נוספת שאינן מיוחסות כלליר.

⁴⁵ האריך בעניין זה ע' פליישר, מבנים סטroofיים (לעיל, הערא 37), והdfsis שם כמה וכמה דוגמאות לקרובות שהבן בא צירוף מילים קבוע, החורג מן החורת, בסופי המהדורות. ואולם ברוב הפיוטים הנדפסים שם באות המילים הקבועות הללו כחלק מן הטור האחרון, ורק במקרים בוודאים/non נספות על הטור הזה, אחרי מילת החזרה, כרפרן קצר, כמו בשבעותא שלנו. ראה דרך משל שם, עמ' 216 (בגוף 'הבדיל או רمحושן', עמ' 219) (בפתחית הקרובה 'ושענא אל אמונה'; בהמשך מצטפות המילים הקבועות אל הטור האחרון והופכות חלק ממנו). בשתי הדוגמאות הללו המהלך איןנו מושלם. דומה לפיטונו שבעותא קלירית אחרת לפסת, שטופה (החותום [אלען] הרודה) מועתק בכ"י קימברידג' T-S NS 101.58: גם במעט שרד ממנה מופיעות המילים 'בליל שימושים' בסופי המהדורות אחרי החזרה. עם זאת, יתכן שבנוסח קדום של השבעותא שלנו היו המילים 'בליל שימושים' כוללות בטורים האחוריונות, והחזרו נסף בהן באופן משני. הדבר נרמז בטור 117, שבו חסרה באחד מכתבי היד (כ"י במחודנתנו) מילת החזרה שלפני 'בליל שימושים'. מצבו הלקוי של מקור זה אינו מאפשר לבדוק את הטורים המקוריים, ומשמעותם כך אין כאן אלא רם. והוא: פליישר, שם, עמ' 224–223, דוגמה לשיר מן הסוג הזה, שנוסף בו באחד מכתבי היד חזרה ומילות הקבע הועמדו מחוץ למסורת הטור, כמו לפניו.

⁴⁶ ראה: ע' פליישר, עיונים בתהליכי עיצובם התבניתי של סוג הפיוט הקדום, תרביין, לט (תש"ה), עמ' 248–267. החטיבת האחونة של השבעותא שלנו (שורות 125–133) נדפסה שם, עמ' 255, כאחת הדוגמאות לתופעה.

הרפרין אחריהן).⁴⁷ בראש כל טורי החטיבות הללו (ובמקרה של הופעת מילוט קבוע – אחריהן) הציב הקלيري את אותיות החתימה של שמו, 'אלעוז', אותןאות לחטיבה. משום היעדר הסימטריה חוזרות האותיות א, ל, ע שבע פעמים, ואילו ז, ר באות רק חמיש פעמים כל אחת. בחטיבה האחורה, המורחבת, חותם הקלيري 'הודיה' (אותיות 'הוד' שתי פעמים ו'יה' – פעם אחת).

חשוב יותר לעניינו מלהלכו של הגוף שבשבועתא. זהו גוף עצמאי, הבנוי מחזרות מרובעות, המיסודות על אקרוסטיכון אלףיבתי כפול בראשיהן, שתי מחזרות לכל אות, ללא כל קישוטי תבנית. במחציתו הראשונה של הפיט באות המחרוזות ברכז.⁴⁸ מן האות ל מעבר כל צמד מחזרות לפסוק. הקטע המקראי הראשון (אחרי האות ל) הוא הפסקה השגורה בגופים שבשבועות של פסח ומופיעה גם בנוסח הקבע: 'אלה מועדי ה...' בחודש הראשון... פסח לה...'... ובבחמשה עשר יומם... חג המצאות לה...'... ביום הראשון מקרא קודש... כל מלאכת עבודה לא תעשו' (יקרא כג, ד–ז). לאחר מכן באים עשרה פסוקים מולוקטים מן המקרא כולו, כשהם סדריים בשלוש שלשות של פסוקי תורה-نبيאים-כתבבים. המקרא האחרון הוא שוב מן התורה: כאן באים שני הפסוקים המופיעים לкратת סיום ברכבת

⁴⁷ מילוט הקבע מאורגנות כאן בדרך ייחודית: בראשונה מבין שתי מחזרות אלה הן באות כרגיל: 'ליל' בראש הטוර הראשון, 'והוא הלילה' בראש הטוור השלישי. בשניה באות רך המילים 'הוא הלילה', ובטור הראשון דזוקא. על ידי שינוי זה הצליל הקלيري ליוצר תחששה שאין שתי מחזרות נפרדות אלא חטיבה אחת מורחבת ומלוכדת.

⁴⁸ חלק זה של הגוף ראוי לציין בתכינוי המיויחדים: בחלקו הראשון (אותיות א–ג) עוסק הקלيري בהרחבת במודש המתאר את חורפותם של המצרים, כאשר גילו נפתע שבנים ובמים שלא נחשבו בכורים מתו ונס הם, והתברר שהם בכורים כתועזאה מניאוף. כמו מהחרוזות נספנות (ד–ו) מתארות את הצעקה הגדולה שהייתה למצרים בלילה מכת בכורוו, ואת תשיעית ישראל על רקע מפלת המצרים. מכאן ואילך (למן המחרוזות השנייה של האות ועד למחזרות הראשונות של האות ל) עוסק הפיט בקשיות הנשאלות בלילה הסדר ובתשובותיהם. הקלيري מוסיף על הקשיות הרגילות (בענין זיבחת הפסח, אכילת המצה ואיסור החמצץ, טיבול המרו בבחות וacerbילתبشر צלי אש) עוד שאלות, על טעמי ארבע הכותות וההلال, ולאחר מכן מביא תשובה לכל הקשיות. כל השאלות הללו מושמות בפי הבנים: 'ילדיו שושנה / לאבות חלו שאל נא / ליל זה מכל שנה / מה נשתנה' (שורות 47–48), והתשובות באות מפי האבות ('ישיבום אבותם', 61). השווה לשבעתא הקלירית שנזכרה לעיל, העורה ליל הנשאל לאב מפי עיל / ומה נשת[ן]ה מכל ליל); ובדומהו בגוף הקלيري לפסח שחיל במושאי שבת, 'אשמור זה אחריך' (פלישר, מבנים טרוופיים [לעליל, העורה, 37], עמ' 217, שורות 17–18: 'ילחרום אשאהה / מה פעל ריב עליליה / מופת בזה ליליה, ואחררי פירוט שאלות, שברובן מקבלות לאלה שבפיותנו, מודשת תשובה ההורים ש'ישיבו' ו'יגידו לעולמים' [עמ' 218, שורות 33–34]). מוביל זה בא כMOVן בעקבות המשנה בפסחים י: 'יכאן הבן שואל אביו, וברורו שהקלيري הבני גם את השאלה שבהמשך' ('מה נשתנה' וכו') כשאלות הבן ולא כהדרכת האב (שלא כמשמעותו מן הרמב"ם, הלכות חמץ ומצה פ"ח ה"ב, ובניגוד לביאורם של ד' גולדשטיינט, הגדה של פסח ותולדותיה, ירושלים תש"ג, עמ' 10–11; ש' זו ספראי, הגנת חז"ל, ירושלים תשנ"ח, עמ' 31).

קדושת היום בנוסח הקבע ומובלטים בשבועות חג נוספות: 'שלוש פעמים בשנה יראה כל זכור' (דברים טז, טז-יז). יתר תשעת הפסוקים הם מעניינים שונים שבמבט ראשון לכארה אינם מעוניין החג,⁴⁹ אך בחינה מעמיקה שלהם מגלת שלגביה כולם קיימת מסורת מדרשית הקושרת אותם בחג הפסח.⁵⁰

השבועתא הגיעה לידיינו באربע העתקות שונות. בשתיים מהן היא הועתקה ככל הנראה בשלמותה, אך מצב ההשתמרות של כתבי היד מחייב אותנו להיעזר גם בהעתיקות האחרות לשם שחזרה.⁵¹ במקור שלישי דולוג הגנו⁵², והוא מביא רק את שש החטיבות שכונגד שלוש הברכות הראשונות ושלוש האחרונות. מעניינת במיוחד לעניין הנדון כאן ההעתיקת הרביעית:⁵³ בהעתיקת זו בא הגוף בלבד, אך דומה שריבוי הפסוקים המתאפיינים בו לא נראה למעטיק, והוא ניסה להתאים את הגוף לתבנית המקובלת על ידי קיצורו: הוא הביא את חלקו הראשון (א-ל), כולל הפסוקים השגורתיים שאחורי; דילג על הקטיעות המביאים פסוקים מלוקטים עד שהגיע למחרוזות האות ק, המעבירות לפסקוק 'ליל שマーם' (שםות יב, מב), שהיא מוכר לו מנוסח הקבע ושבועות נוספות; שב והשميית את מחרוזות ר-ש על פסוקי הנבאים והכתובים המופיעים בהן; וסיים במחרוזות אותן ת, השבות ומפייטות פסוקים ידועים מנוסח הקבע ומפייטים אחרים ('שלוש פעמים בשנה' וגוי,

⁴⁹ בנקודה זו לא דיק פליישר בתיאור השבעתא. הוא טען שהפסוקים הללו 'בלתי קשורין, ברובם, לענייני התיג' ראי' אפשר להעלות על הדעת שפסוקים אלה כולם כלולים היו בנוסח הקבע של עמידות הפסח, שהרי אין הם מדברים ברובם בחג זהה כלל' (פלישר, תפילה [לעיל, העלה 19], עמ' 114). פליישר מונה שם את הפסוקים, אך מתחילה משמש מה מן הפסוק השלישי (שאחורי אותן נ').

⁵⁰ הסבר מפורט לגבי כל פסקוק ופסקוק ראה בביואר לפיזט. יש לציין שמקצת הפסוקים האלה מופיעים גם בשירותות הפסוקים בקדושיםאות של ימי והקלידי לראשונה של פסה, והאירופים הנוצרים בהם נרמזים בפיוטים המונים מאורעות שהתרחשו בפסח. הקלידי אינו מקפיד להביא כאן רק פסוקים הנוגעים ללילה הראשון של החג (כפסוק העוסק באברהם בעת מלחתת המלכים, אחורי שורה 76), אלא גם ככל המצוינים איוועים שקרו בלילה השני (כנדית שנותו של אחושראש; ראה בביואר לשורות 81-84). גם פסוקים שאינם מתוארים אירועים היסטוריים נדרשים על Lil יציאת מצרים ועל חג הפסח (ראה דרך 96).

⁵¹ השבעתא יכולה לעמודת לפניו בכ"י קימברידג', אך כתוב היד מחורר ביותר, ובכמה מדפיו הפוך מרובה על העומד, וגם החלקים הקיימים לקוים וקשיים לפענו. מקורו ושימוש נוסח יסוד ורק למחרוזות שאינן קיימות במקורות האחרים. העתקה רצופה של השבעתא באה גם בכ"י קימברידג', T-S NS 247.11 (כ"ג, א), אך שם ננטעת העתקה אחורי שורה .86.

⁵² הוא בכ"י קימברידג', T-S H 2.20 (כ"ג א במחדורתנו). השמות הגוף משבעותה זה ונגילה בקטיעת גניהם, אך בשבועות אחרות (כולל השבעתא ליוושע ושבת המתפרמת כאן בהמשך) לא השמיית מעתיק זה את הגוף, ומתברר שגם לגבי השבעתא שלנו הוא חש בחסר, עם השלמת העתקתה הבטיח להשלימו במילויים: 'גוף לה אחר זה'. העתקה זו של הגוף לא נמצאה.

⁵³ כ"י אוקספורד, בודלאנה, דפים 4-6 (כ"ג ד במחדורתנו).

דברים טז, טז-יז.⁵⁴ מהלך זה גורם כמובן לשיבוש האקרוסטיכון, אך הוא מעיד על ייחודה של השבעתא שלפנינו ועל העובדה שחוזן מאוחר ראה בה תופעה חריגה הטעונה 'תיקון'. והרי לשון השבעתא:

ז לפסח דר אלעוז זצ'ל

ל<יל> / אֲשֶׁר לְאַב הַוָּחֵץ
 אֲחִירִ רְדוֹפִיו לִימְחֵץ []
 ה<וא> ה<לִילָה> / אֵיּוֹם חַ
 אָנוֹנִי רָאשִׁית לִמְחֵץ
 5 אֲדִירִי שְׁחֵץ / לְהֽוֹם וְלִמְחֵץ
 אֲהַזְבָּם צִיאָם לְרָחֵץ
 אֲחַזְקִים גְּנוּנִים בְּמִחְ[]

א – קימברידג', T-S H 2.20. רק שש החטיבות העיקריות, שורות 1–24, 133–109, נסח היסוד לשורות אלה. שורות 133–125 נדפסו ממקורה זה בידי עלי פליישר, עיינוס בתהליכי עיצובם התבונתי של סוגי הפיטוט הקלאליסטי, תרביץ, לט (תש"ל), עמ' 255.

ב – קימברידג', T-S NS 118.55–57. דר ושי גילינויו, כולם מוחרים ומוחקים מאו, ובهم כל השבעתא. בסל' 55 נסח הקבע

לרגלים (בבלי) ואחריו שורות 40–41 שלפנינו; בסל' 57 שורות 76–41; ובSEL' 56 – משורה 77 עד הסוף. מס' 54 גם הוא מאותו

טומוס, ומועתקים בו קטעים מן ההגדה של פטה. נסח היסוד לשורות 96–87, 101–108. כגב' היד נבדק במקורו על ידי ד"ר

עמוס גואלה,

ותודתי נתונה לו.

ג – קימברידג', T-S NS 247.11. גילין לא רצף, מהודר ומנווקד. באחד מדפיו שורות 86–1. נסח היסוד לשורות 73–86.

ד – אוקספורד, בודליאנא, (1), Ms. Heb. f 43 (2708/1), דפים 4–6. רק הגוף, בקיצוריהם. שורות 25–72, 97–109, 112–113. נסח היסוד לשורות אלה.

2 ההשלמה על פי ג 4 לימחן ג 5 ולימצח ג 6 אהובים צאם לרוח בשוליים ג
 1–4 ליל... למחן: הלילה שנחצה ('הוּחֵץ') בעבור אברהם אבינו ('לְאַב') כאשר רדף אחריו המלכים ובקש למוחוץ
 אותם, והוא הלילה שהקב"ה ('אֵיּוֹם') חצת ('חַצֵּה') כדי להכotta את בכורות מצרים ('אָנוֹנִי רָאשִׁית', בסימוכית הפהכה,
 על פי תהילים עה, נא). השווה: "'וַיַּחַלֵּק עֲלֵיכֶם לִילָה' ו'וְ(בְּרִאשִׁית יֵחֶד טו)... יִצְחַר חָלָק'. אמר הקב"ה, אברהם
 פעל עמי בחוץ, אף אני פועל עם בניו בחוץ הלילה, ואימתי במצרים, שנ' 'וַיַּהַי בְּחֵצֵי הַלִּילָה' (שמות יב,
 כת') (בראשית רבה מב [מנג], ג, מהדורות תיאודור-אלבק, עמ' 417). 5 אֲדִירִי שְׁחֵץ: כינוי למצרים שנתגאו
 על ישראל. 6 אהובם: צריך להיות 'אהובם', כבכ"ג, והוא כינוי לישראל. צאים לרוח: לנוקותם מחתטם;
 והשוואה יחזקאל ט, ט.

54 אחרי הצין לפסקוק 'ליל שימורים', ולפני העתקת מחזרות ת, מובא בכתב היד הצין 'אלחינו וג', המכון
 לאמירית כמה פסקאות מנוסח הקבע הארץ ישראלית (תחילהן 'אלחינו ואלהי אבוריינו גלה כבוד מלכותך').
 את המחרוזות האחרונות ואת הפסוקים 'שלוש פעמים...', שאחריהן ווא כיוון לומר נראה רק אחרי
 פסקאות אלה, כנהוג בשילוב קטעי הגוף בנוסח הקבע של בני ארץ ישראל. על מנת זה בשבעות חג
 ראה: פליישר, תפילה (לעיל, העירה 19, עמ' 111).

**בְּלִיל שִׁמְוֹרִים
בְּרוּךְ מָן**

<p>לֵיל / לֹבֶשׁ כְּתָרִים לִמְבַגֵּן רָאִית בְּתָרִים הָוֹה <לִילָה> / לְכַד סְתָרִים לְחַסּוֹר צְפּוֹנִי מִסְתָּרִים לִיגּוֹג בְּכוֹרִים מִחוּתָרִים לְהַנּוֹת לְחַיִּים תָּרוּם לְהַגְּשִׁים תְּמִיהָ לְנִסְתָּרִים בְּ<לִיל> שְׂמָוֹרִים> בְּרוּךְ... מִחְיָה</p>	10 15
<p>לְ<יִל> / עַצְוֹם בְּנוֹרָאות עוֹז אֵל לְהַרְאֹות הָוֹא<לִילָה> / עַצְוֹרִים מִלְהָרָאות עַל מִשְׁקֹוף מוֹפֵת לְרָאוֹת עַמְּ לְהִפְסֵח בְּךָם מְצֹוי לְאוֹת</p>	20

10 ראיית] בין השיטין ג חסר ב 12 ספוני ב 13 לינגוֹב 15 להגישים] מתוקן מילהתלי ג להטיל ב 20 להראות בג
7 אחודים: כולם כאחד; ואפשר לפרש גם: אחוזים. גנוֹנִים בְמַחְ[ע]: ההשלמה על פי החרוז וכ"י ב, ומשמעותו أولיו:
שבעה שבכורי מצרים הוכו ונמחזו. 8 בְּלִיל שִׁמְוֹרִים: על פי שמות יב, מב. 9 לֹבֶשׁ כְּתָרִים:
כנראה: מעוטר ומיחוד לאגולה. 10 לִמְבַגֵּן רָאִית בְּתָרִים: כמו: לראייתם בין בתירים, ומשמעותו:ليل הגאולה
מצרים כבר נקבע במחזה שנראה לאברים בברית בין הבתרים. 11–12 לְכַד סְתָרִים... מִסְתָּרִים: בלילה זה
NELCDO גם אלה שחזריהם הסתירו את בכורותם; השווה: "כי אמרו כלנו מותים" (שמות יב, אל), אמרו, לא כגורת
משה, משה אמר "וְמֵת כָּבָר בָּאָרֶץ מִצְרַיִם" (שמות יא, ה), והוא סבורין של מי שיש לו ד' או ה' בנים אין
מת אלא הבכור שביהם, והם לא היו יודען שנשותיהם החשודות בעוריות וכולן בכוורים מרוקאים אחרים. הן עשו
בسطح והב"ה פרסם אותן' (מכילתא בא, מסכתא דפסחא, יג, מהדורות הורויזרבי, עמ' 45–46). 13 לִיגּוֹג
בְּכוֹרִים מִחוּתָרִים: השווה: 'כיוֹן שהיה הבכור מת לאחד מהן היה עושין לו איוקני ומעמידה בבתו ואותו הלילה
נסחקה ונודקת ונורת, והיה אותו היום קשה להן כוֹן הקבורה, ולא עוד אלא שהיו המצרים מקוברים בבותיהם,
והיו הכלבים נכנסין דרך הבוכין ומחטטי ומויציאין את הבכורות מותן כוֹיכָה ומטעתין בהם, והיה אותו היום
קשה להם כיום הקבורה' (מכילתא, שם, עמ' 44). 14 להגנות לְחַיִּים תָּרוּם: ליפות את ישראל, המכונים 'לְחַיִּים'
תורום', על פי שיר השיריים א, י. 15 להגשים תחיה לְנִסְתָּרִים: להחיקת את המתים הנסתרים בקרים על
ידי מי הגשימים; והנוסח 'להטיל' שבמקבילות ודאי שוגוי, כי השבעתא נועדה ליל הפסח, שבו עדין מזוכרים
ונשיםים ולא טליתם. 19 עַצְוֹרִים מִלְהָרָאות: בלילה פסח מצרים נעצרו ישראל בתיהם ולא הורשו להיראות
בחוץ (שמות יב, כב). 20 עַל... לאות: באמצעות הדם שעל המשקוף (והמזוזות) נראה המופת הגדול,

עיר וקָדֵשׁ בּוֹ בְּקָל לִזְאוֹת
עַל גָּאִים לְהִתְגָּאֹת
בְּגִילֵל שֶׁמּוֹרִים
בְּרוֹךְ... האל

- אתה בחורתה
- 25   אֹיְבִים כְּמוֹ מָדוֹ / בְּסִאסָה הַוָּמוֹ
בְּתִשְׁעַ עַמְדוֹ / וּבְעִשְׂרִית הַוָּשְׁמָדוֹ

אֲמָצֹעַ אָוֹפֵל שְׁמָוֹר / לִזְרָמָת סָס וְתִמְוֹר
וְשָׁמְרוּ בְּגַנְשָׁף לְאָמָר / לֹא תְשִׁירָנוּ עַיִן צָרוֹר הַמָּוֹר

- 30   בְּזָחַן סְתָרִים / גַּל מִסְתָּרִים
לְפָעַנְחַ מִתְקָרִים / בְּכֹרֹת הַסְּתוּרִים

26 בעשרה ב' 27 ליזמת ב' ליזמת מתוקן ל'ליזמת ג' 28 בנשף ב'ית מסומנת למיחקה ג' לא] בין השיטין ג'
תשוריינו ב' 30 לפעניה ג' / קשטים ג'

כasher המכה פגעה במצרים ופסחה על בת ישראל (השווה: שמות ב', כב-כג; ולשון 'בדם...לאות', השווה:
שם יג). 22 עיר וקָדֵשׁ: מלאן (השווה: דניאל ד, יד), ונראה שהוא 'המשיחית' שנג' את המצרים (על פי שמות
יב, כג). ב': בليل הפסח. בְּקָל לִזְאוֹת: לטוס כעל עב קל (השווה: ישעיהו יט, א). 23 גַּאיִם: המצרים.
25 אֹיְבִים... הַוָּמוֹ: במידה שמדובר האויים, הם המצרים, בה נמדד להם חמשנענו. השווה: "הכמכת מכחו
הכהו אם כחרוג הרוגינו הרוג" (ישעיהו כז, ז), ר' יהוד' ור' נחמה. ר' יהוד' א', במקל שהכו המצרים את יש' בו
לקו, ור' נחמה אמר' באיספטי (=חרב) שהכו המצרים את יש' בה لكו. "בְּסִאסָה" שם ח', ביסאה שאה. תנוי
בשם ר' מאיר, במידה שאדם מודד בה מודדין לו' (פסיקתא דרב כהנא, ויהי בשלה, ד, מהדורות מנדרבים, עמ'
(179)). 26 בתשע המכתח הראשנות עדיין שודו המצרים (או: עדין עמדו במרדת). ובעשירות:
במכת בכורות. 27 אֲמָצֹעַ... וְחֻמוֹ: המצרים השותלו לנא' בחשכה, באין רואה. ליזמת סס וחותמו: על פי
חזקאל כב, כ. 28 וְשָׁמְרוּ בְּגַנְשָׁף... לֹא תְשִׁירָנוּ עַיִן: וחיכו לחושך כדי שמעשייהם לא יידאו, ועל פי איוב כד,
טו; והשווה: "וְעַיִן נוֹאֵף שָׁמְרוֹנָה נְשָׁף" (איוב כד, טו)... הנואף הזה יושב ושממר אימתי נשף בא אימתה ערָב
בא, "בְּנָשֶׁף בְּעָרֵב יּוֹם" (משל ז, ט), והוא איינו יודע שהוא יושב בסתרו שלulos ותקב"ה צר קלקטירין (=תוו)
הפנים) שלו בדמותו בשכיל לפרסמו (ויקרא רבה כד, יב, מהדורות מרגליות, עמ' תקמה-תקמו); וכאנ העביר
הפייטן את העניין ל吉利 המצרים הנואפים בעת מכת בכורות. עין צורו המור: עינו של הקב"ה, והכינוי על פי
שיר השירים א, יג, כפרלינותו האלגורית המקובלת, וייתכן שכינוי זה נבחר כאן גם משום דרשת הפסוק על
מכת בכורות; והשווה: "צָרוֹר הַמָּרוֹדוֹ לִי בֵּין שְׁדֵי לִילִי" (שיר השירים א, יג), רבי יודא אומר, הוא היללה שלקו
המכות' (שיר השירים זוטא א, יג, מהדורות בובר, עמ' 14). 29 בזחן סְתָרִים: הקב"ה (השווה: ירמיהו יז, י',
ועוד). גל: גילה. 30 לְפָעַנְחַ מִתְקָרִים: לגלוות את המככות שהיו נסתרים, כלומר שלא נחשבו לבכורים עד
לאותו רגע (על פי המדרש המובא לשורות 11–12 לעיל, ובענין זה עוסקות גם המחרוזות הבאות).

**בְּנֶשֶׁף בְּעָרֵב יוֹם / נָאפוּ בַּחֲדָר בְּחַבִּין
וּנוֹרָא אַיּוֹם / הַפְּקֵד לִילָה לִילָה**

**גִּילִיתָה חֲרֵפָת הַזְּרָתָם / בְּהַבְּטָת מַעֲרוֹתָם
אֲבוֹת בְּשֻׁרוֹתָם / בְּכָורי עֲבִירָתָם**

גַם בְּשַׁמְעָם וָמַת כֵל בָּכָור / וַיְתַרְוּ עַל יְיחִיד בָּכָור
וַיְקַפְּאוּ סְפֻונִים לְבָכָור / בָּאִיבָם חַל לְעַכָּר

**דְּפָקָה וְהַלִּילָה / חַם בְּחַצִּי לִילָה
וַתְּקַם בָּעוֹד לִילָה / לְקַרְאַת מְחַנְּנֵי לִילָה**

דָּלֶק בְּרָאֵשׁ וְהַלִּיל / בְּצַעַק וְגַם יְלִיל

31 ניאפו (ו"ד תלויה) ג 33 גליתה? ב 34 חופת] חופ מוחק לפניו ד [בהבטחת מתוקן מבהבטחת ג בהבטחת () ב מעורותם? ב עבירותם] בשוליים, ובפניהם בעבורותם ג 35 בשועם ג ייחוד] יחיד ג 36 למכורו לנכו ג חל? ב 37 והليلה ג 38 מחנני מרכני בג 39 והليل ג והליל ב ייל ב 43
 31 בנסח בערב יום: משלוי ז, ט. 32 ונוא... ליום: עם מות ילדי הונגנים גילה ה' ('נוֹרָא אַיּוֹם') לעין כל, כבאו ר יום, את מעשיהם שנעשו בסתר ובaphael. 33 חופת הוותם: את העובדה שהוותים זנו. בבהבטחת מעורותם: בפרסום חטא גiley העריות שלהם, והלשון על פי חבקוק ב, טו. 34 כשותותם: בראותם. בכורי עבירותם: את הבכוורים שנולדו להם בעברה. 35 גם... ייחוד בכור: נראת נוסח המקבילה: 'יחיד בכור', ומשמע הטורה: כאשר שמעו המצריים את האזהרה 'מות כל בכור' (שמות יא, ה) חשבו שלא ימות לכל אחד מהם אלא בן אחד, הבכור. 36 וכקפאו: כשנתגלו (השורש שכיח במשמעותו של הקלייר; השווה דרך מלובא אצל ש' אליצור, "אחת שאלתاي" – קדושתא לשבת פרה לר' אלעזר בירבי קיליר', קבץ עלי יד, י, [כ] [תשמ"ב], עמי' 43, שורה 186: 'קיפאנן קפה [נו"א: קפאן] יידעו גולוי לכל פנימ'). ספונים: אלה שבכוורות היהיטה ספונה עד כה, שלא נחשבו לבכוורים. לבכורים: להיחסב מעתה כבכוורים; אך נראת יותר נוסח המקבילה: לנכו, והכוונה: מעתה התברר למצריים אלו נרכיס להם משומות זנות אמותיהם. **באיבם חל לעכו:** נראת שכונתו: את פריים ('באיבם'), בניהם, וחיל הקב"ה לעכו וلغונו, ומשמע המחרוזת כולה: מתחילה החשו המצריים שרק בן אחד ייפגע בכל בית, והוא מוכנים לוטור ולהסתכנים לכך, אך כשגהיגעה המכחה הם גילו שבונים רבים מתים. 37 דפקה: שיועה, זעקה לעזרה. והليلת: וצעקה בלילה. חם: מצרים. 38 ותקם بعدليل: משליל לא, טו, ומוסב כאן במפתיע על האומה המצרית, על פי שמות יב, ל. וייתכן שיש כאן רמז למדרש על בת פרעה שניצלה ממאות באוthon לילה. השווא: 'הנקבות הבכוורות אף הן מותות חוץ מבתיה בת פרעה שנמצאה לה פרקליט טוב...' לפיכך אמר שלמה "טעמה כי טוב סחרה" (משל לא, יח), "ותקם بعد לילה" (שם טו), באיזה לילה, "ויהי בחציו הלילה" (שמות יב, כת) (שמות Baba Bathra, 1). **לקראת מחנני לילה:** לקראת עם ישראל, כדי לקרווא להם 'כמו צאו' (שמות יב, לא). והכנוי 'מחנני לילה' על שם שישוראל מתחפלים בכל לילה, ובמקבילותות 'מרנני לילה', וענינו אחד (והשוואה גם: אייכה ב, יט). 39 **דָּלֶק בְּרָאֵשׁ:** מיהר פרעה בראש כולם. והليل... ליל: כשהוא זועק ומילל.

40 בכפל שרו ביל / בנפוץ הילל

הוֹצָמָתָנוּ אֲרוֹרִים / חַי עַם מִמְרִים
זְנוּמָנוּ מִשּׂוֹרִים / עַל מִצּוֹת וּמִרְוִים

הוֹנְגָּפוּ חַמּוֹרִים / לְהַבְּהָב גִּמְרִים
וּפְסֵח עַל גִּנְחָה שְׁמָרִים / בְּלִיל שִׁימּוֹרִים

וְנַאֲסָפוּ עַזְלִים / לְאוֹמֶן מַהְלָלִים
בְּנַאֲחוֹז שֻׁוּלִים / עַזִּי שֻׁזְלִים

ונְלִדי שׁוֹשָׁנָה / לְאֶבֶות חָלוּ שָׁאָל נָא

40 בכפל ננפל ביאג בנפילה ב כינפילת ג הילל הילל ב 41 חייו אחריו מחוקה ה"א ג ממרים מותוקן ל'מרירים ג 46 שמריסים מותוקן ל'שמורים ג 46 שוללים ג 47 חולן מותוקן מ'חולן ג שאלן מותוקן לשאול ג

40 בכפל... הילל: על פי המקובלות נראה את נוסח הטו: 'בנפוץ שרו ביל / בנפוץ (או 'בנפילת') הילל.' והשוואה: 'כין שרואו ישרואל שרה של אומה (כלומר של מצרים) נופל, התחלו נותנים שב... וכן אתה מוצא שאין הקב"ה עתיד להפרע ממלכיות לעתיד לא עד שיפרע משריחן תחלה... ואומר "איך נפלת משימים הילל בן שחר" (ישעיהו יד, יב) (מכילתא בשלה, מסכתא דשירה, ב, מהדורות הוויירובני, עמ' 124–125). המדרש מספר על נפילת שורה של מצרים בעת קריית ים סוף, והפייטן העביר את העניין לליל מכת בכורות. 41 הזמינותו: נכרתו. אורודים: המצרים. חי עם ממרים: על שם שמות א, יד. 42 וזומנו: ונקרואו לצאת מצרים. משורדים... ומורדים: כינו לישראל, האומרים את שירת הילל הסדר. ולשון 'על מצות ומורדים' על פי במדבר ט, יא. 43 הונגעו חמורדים: הוכו המצרים המכונים 'חמורים' על שם יחזקאל כג, כ. להבב גמומיים: אשר דינים נגמר ליהנום ('להבב'), על שם משל ל, ט, ומדרשו בבבל, עבודה זהה יי' ע"א, ויעוד). 44 נוה שמרדים: בתיהם של ישראל נשמרו מן המכה. 45 עוללים: ידי ישראל. לאומן מהללים: שהיללו את הקב"ה ששנא ממצרים כאותם; והשוואה: 'כין שעלי ישראל מן הים וראו את אוביחים פגרים מותים ומוטלין על שפת הים אמרו כולם שירה, עלול מוטל בין ברכי אמו ותינוק יונק משדי אמו כין שרואו את השכינה הגביה עלל צוארו ותינוק שמט פיו משדי אמו וענו כולם שירה... שנ' מפי עוללים ויונקים יסדה עוז' (תהלים ח, ג') (תוספותא, סוטה ו, ד, מהדורות ליברמן, עמ' 184). 46 נחאזו שוללים: כשבכלדו המצרים (או ידי מצרים) במקצת בכורות; ולכינוי 'שוללים' ראה שיר השירים ב, טו, ומדרשו על ידי המצרים בשיר השירים הרבה ובמקובלות. עין גדי שוללים: שהיו שוללים את ישראל; והכינוי עין גדי' בא כנראה בהשפעת המשך הפסוק על השועלים בשיר השירים ב, טו ('מחבלים כרומיים'), בציורו של שיר השירים א, יד ('בכרמי עין גדי'). ואולם גדי' עשוי לשמש כינוי מטפורי עצמאי לישראל. 47 ולדי שושנה: ידי ישראל ('שושנה'), על שם שיר השירים ב, ב, ומדרש האלגורוי על ישראל. וכماן עobar הפיטן לקשיות הבנים על המצוות המיחוזות ליל הסדר. חלו: החלו, ואפשר שהפייטן מתייחס לא רק לשאלות בימי, אלא גם לשאלות האפשרויות של הבנים בעת הסדר הראשון, בפסח צרים, שכן השאלות מתייחסות הן למנהגי הסדר המאוחרים הן לפרטים השبيיכים לפסח מצרים בלבד (הצעת פרופ' ר' שינדלין, וראה להלן, בביאור לשורות 56, 50).

ליל זה מצל שנה / מה נשתנה

זבח מינוי זבחים / קעת לפה זבחים
טבילהת דם פסחים / קעת לפה מזבחים 50

זימון מצות / מה אחפש מצות
שאור לבער ולמצות / מצל מחיצות

חרוסת לצבע / חזרת לטבע
מורור מה לתבע / תמקה לשבע

חשק צלי אש / ולא בסיר עלי אש
מהطعم להחש / ולא להחיא אש 55

טלה לפסה מסות / לחשבון מכותות
שיעור יין כוסות / מה לי לננות

48 נשתנה ג 49 מנוי ג זבחים] פסחים מחוק לפני ד 50 העת למה מזבחים] מה זה על פתחים ג 51 אחפש ג מצות] מנות מתוקן כנראה למיציאות ג 55 עלי אש מתוקן מעל עג 56 להוית[אש] ג 57 טלא ג לפסה? ב 58 ושיעור ג יין] מתוקן ממים ג לננות ג

48 ליל... נשתנה: על פי משנה, פסחים י, ד, וראה לעיל, העורה. 49 זבח מינוי זבחים: קרבן פסח שאינו נאכל אלא למונוי' (משנה, זבחים ה, ח). העת: CUT, בחג הפסח. 50 טבילהת דם פסחים: דם קרבן הפסח שבמוצרם טבלו בו אוגודת איזוב (شمאות ב, כב). העת: CUT (ראה לעיל, בביואר לשורה 47). 51 זימון מצות מה אחפש מצות: לשם מה אנו מהפשים ומבקשים למצווא ולהכין מצות דוקא. 52 שאור... מחיציות: מדוע אנו טורחים לבער כליל (ולמצות) את החםץ והשאור מכל מקום ('מלל מחיציות'). 53 חרוסת לצבע: כנראה כמו: בחרוסת לצבע, 'צבע' אכן הוא לשון טבילה, על פי משמע והשורש באmittah (לשון הרטה וטבילה); הערתת ד"ר אורן מלמד). חרוזת לטבע: ולטבול (لطבעו, כמו להטבע), כמו בחרוזת את החזרה, היא המורור (משנה, פסחים ב, ג). 54 מورو מה לתבע: לשם מה תובעים, מבקשים, מوروليل הסדר. תמקה: מין יrik ההשר למורור (משנה שם), והניקוד על פי כתבי יד קדומים של המשנה. לשבעו: לאכול. 55 חשק צלי אש: מדובר נרצה ונחשק ביל הסדר דוקא צלי אש; וכן לא ברור אם ההתייחסות היא לקרבן פסח או לימי הפיטון, שכן בארץ ישראל היו רבים שנגגו להקפיד לאכול בלילה זה רק צלי אש גם לאחר החורבן, אם כי מן הטור הבא משתמע לכורה שמדובר בפסח מצרים. ולא בסיר: ולא בשור צלי בכלי (השוואה משנה פסחים ז, ב; הערתת י' ברורי). 56 להחיש: להזכיר באכילהו (על שם 'זאכלתם אותו בחפוין' שנאמר בפסח מצרים, שמות יב, יא). להתייחס: להתרשם (ראה: מ' זראי, או'ישראל ופיוטיה, ירושלים תשנ"ו, עמ' 483). 57 לפסה: צ"ל: לפסה. מסות: די (השוואה: דברים טז, י, וההוראה שכיה באורנית), כולמר טלה המספק לכל המנוים עלי. לחשבון מכותות: על פי חישובן 'מכסת נפשות' (شمאות יב, ד). 58 שיעור יין כוסות: יין המספק לשיעור ארבע כוסות השווה: משנה פסחים י, א). לננות: קשה, ובמקבילה: לכוסות, ואולי משמעו: למדוד ולשער (מלשון מכסה).

<p>טעם הַלְל / בּוֹ מָה אֲפָלֶל</p> <p>מָה שׁוֹגֵן זֶה לִיל / מִכֶּל יוֹם וְלִיל</p> <p>יְשִׁיבוֹת אֲבוֹתֶם / לְפִי מִחְשְׁבֹותֶם</p> <p>נִיסִּי לִיל לְחֻכּוֹתֶם / לְשׁוֹגֵב לְבָבֹתֶם</p> <p>ינְגִידּוֹת מִפְעָלוֹת / נֹרֵא עֲלִילּוֹת</p> <p>אֲשֶׁר מִכֶּל לִילּוֹת / זֶה לִיל חָק לְעַלּוֹת</p> <p>פּוֹסּוֹת אַרְבָּעָה / כִּדְיַי רְבִיעִית אַרְבָּעָה</p> <p>כִּי נִפְלֹאוּ אַרְבָּעָה / בְּטִיטָוּ וּבְטוּבִיעָה</p> <p>כְּסֻוחִים כִּי פִּישָׁ / וּבְעָדִי גָּזָן וּפְסָחָה</p> <p>בְּכָן אַלְיָ שָׁחָ / זֹאת חֻוקָת הַפְּסָחָה לִיְפְּסָחָה</p> <p>לִילָה כִּי קָצָה / וּשְׂעִי בְּחֻזּוֹן כִּיצָא</p> <p>בְּכָן אַבְעָר חֻומָּמָה / וְאַעַשְׁ מָרוֹר וּמְצָה</p>	60
<p>62 לחוכותם ג' לחוכותם ג' ליבבותם ג' בטבעה ג' 66 כ' בין השיטין ג' 69 כ'יא] נמצא ב המצא (ה"א תלואה) ג' 70 חומצה] חמיצה ב המצא מתוקן ל' חמיצה ג'</p> <p>59 טעם: אמרית, מצוות. 62 לחוכותם: ציריך להיות כבכ"י ג': לחוכותם, להגיד להם. 63 מפעלות נורא עלילות: מעשי' ה', והלשון על פי תחילם טו, ה. 64 זה... עלילות: חקק וקבע לרוםם את הלילה הזאת. 65 כדי וביעית ארבעה: אקפידי שהיתה בכל אחת מהם ייןCSI כשייעור וביעית; השווה: 'כמה הוא שייעור הוכחות... ארבע כוסות של פסח ישנן וביעית ייןCSI (ירושלמי, שבת י"ח א, טז ע"ג [מהדורות האקדמיה, טור 442]). 66 כי נפל... ובטבעה: עניין זה, כתעם לאربع כוסות, מופיע גם בגוף' אשמור זה אחר' שבסבעת ההבדלה הקלירית ליל'אותיות בנורף: 'כי ארבע פחות / נדחו' (נוסח אחר: נידפו) בזה ליל' (פלישר, מבנים טרופיים [לעיל, העירה 37], עמ' 218, שורה 30). ואולי הכוונה לאربع המלכויות שסופן שייפלו ויכלו מן העולם. לדרשה שארבע הוכחות הן נגד ארבע מלכויות ראה: ירושלמי, פסחים י' א, לו ע"ג [מהדורות האקדמיה, טור 555], ועוד (ובדומה לכך, על פי בראשית רבבה פה, ה, גם פליישר בביורו שס). אך לפירוש זה קשה לשון העבר, וגם לא ברור מה הכוונה 'בטיע ובטבעה', ولكن יתכן שהכוונה היא לזכור טביעת המצרים; השווה: 'במדוד שמדדו בה מודdet להם, הם מרדו את חייהם בעבודה קשה בחומר... ואך אתה עשית להם המים בטיע והו משתקען בהם, אך נאמר "טבעו בים סוף" (שמות טו, ד), ואין "טבוי" אלא בטיט' (מכילתא בשלה, מסכתא דשירה, ד, מהדורות הורוויזרבען, עמ' 132). ואולם לפירוש זה לא ברור מי הם הארבעה שנפלו וטבחו. 67 כסוחים: המצרים המשוללים (כיתר הגויים) ל'קוץ'ם כסוחים', על פ' ישועה לא, יב; ויתכן שצורך להיות: כסולחים (מבנה מצרים, בראשית י', יד). כיסח: השמייה. גן: הגן. 68 אליל: הניקוד על פי כ"י ג, אך יתכן שצורך להיות: אליל. זאת חוקת הפסח: שמוטות יב, מג. 69 בחופז: בחופזון. כ'יא: נראה יותר גרטת המקבילה: ה'מצא. 70 חומצת: חמץ, ובמקבילה (לאחר התיקון): חמיצה, ועניינו אחד.</p>	65
	70

לְהַלּוּ בְּפֶה וּבְלֹשׁוֹן / בָּקוֹל וְלֹא בְּלֹחֶשׁ
כִּי שְׁמֻרֵנִי כְּאִישׁוֹן / בְּחוֹדֵשׁ הַרְאָשׁוֹן

ככ-<טוב> ב-<תורך> אלה מועדי יי' מקראי קדש אשר תקרוו אתם במועדם. בחודש הראשון באביבה עשר לחודש בין העربים פסח לי. ובחמשה עשר יום לחודש זהה חג המצוות לי שבעת ימים מצות תאכלו. ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת העבודה לא תעשו (>ויקרא כב, ד-ז)

מֵי יוּכֵל לְמַלְל / גִּבְרוֹת פִּילָאִי לִיל
לְפִי כּוֹחֵי מַעֲט אַמְלָל / וְאַבְיאָה הַלִּיל

75   מאזו לְגַס נִיתָן / וְצֹור וְגַבְעַ חֲזֹותָן
וְלִיכְפּוֹת אַף בְּמַתָּן / נְחַלֵּק לִישְׁעָ אַיָּתָן

ככ-<טוב> ב-<תורך> ויחלך עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפו עד חובה אשר משמאלי לדמשק (בראשית יד, טו)

נִעְזֵץ אַבִּי עֹזֶרֶי / בּוֹ אָפֵד נִזְרֶרֶי
וְנִירָאָה עֹזֶרֶי / מִפְּדֵין לְעֹזֶרֶי

נִיפְעַץ מִשְׁמְנִים / וְהַיכְחִיד בְּפּוֹלְ המְנוּנִים

73 פִּילָאִי מַתָּוֹקָן מִרְפִּילָאִי ג 74 כוֹחֵן יוֹדְתָה לְלִיל מַתָּוֹקָן מִיהִילָאִי ג 76 אַף מַתָּוֹקָן מִאָבָג 78 וְנִירָאָה
וְנִימְצָא בּ עֹזֶרֶי מַתָּוֹקָן מִעֹזֶרֶי ג עֹזֶרֶי בּ מַמְדִין בּ

71 בלחשון: בלחש. 72 פִּילָאִי לִיל: הנפלאות שעשה ה' בליל הפסטה. 75 מאזו לְסַנְתָּן: מימים קדומים נשמר לילוה לעשות בו נס לישראל (ראה במדרש שחובא לעיל, לשורות 4-1). וצורו גבע חוות: נראה ששימושו: ואברהם ושרה התחתנו כדי להיפקד ביום הזה, שכן 'בפסח נולד י'zechak' (השוווה: בבבלי, ראש השנה י"ב – יא ע"א). אברהם מכונה 'צ'ור' על שם ישועתו נא, א-ב, ושרה 'גב'ע' על פיה: 'ונבעות אלו אימהות' (ויקרא רבה לו, ז, מהדורות מרגליות, עט' תנבג, ועוד). 76 וליכפות אַף בְּמַתָּן: וכדי לשכך את חמת הקב"ה על ידי מעשי צדקה, ועל פי ההמשך מדובר בעדקתו של אברהם אבינו. והלשן על פי משליל כא, יד. נחלך לישע איתן: נחלך כדי להושיע את אברהם אבינו במלחמה המלכית (ראה לעיל, בביואר לשורות 1-4).

77 נִעְזֵץ אַבִּי עֹזֶרֶי: בנז של יוֹאש אַבִּי הָעֹזֶרֶי, הוּא גָּדוּן. בּוֹ אָפֵד נִזְרֶרֶי: בְּלִיל פְּסַח קֹשֶׁט וננתער בኒצחונו על מדין. ולニצחונו של גָּדוּן על מדין בימי הפסח (אם כי לאו דווקא בלילה הראשון) השווה: "וַיָּהִי בְּלִיל הַהוּא וַיֹּאמֶר ה' אל גָּדוּן קָם רַד בְּמַחְנָה" (שורטפים ז, ט), ליל הפסחה היה' (ספרוי זאג'תא על אסתר, מדרש פנינים אחרים, נוסח ב, ו [מהדורות נובר, וילנא תרמ"ז, עט' לו]; והשוווה גם ויקרא רבה כח, ו, מהדורות מרגליות, עט' טرس).

78 וְנִירָאָה עֹזֶרֶי: ונתגלה הקב"ה לעזר לי. 79 נִיפְעַץ מִשְׁמְנִים: שבר והשמיד את הגויים המתגאים, כمفוש בהמשך. והיכחיד בפּוֹלְ המְנוּנִים: וכילה את חילו הגדל של סנחריב, המכונה כאן 'פול', על שם מלך אחר של

80 וְלִיהְתּ בָּרִים שָׁמְנִים / חַמְשָׁה מֵאָה וָשֶׁמֶונִים

ככ<תוב> על יד נב<יאק> ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך יי' ויכה במחנה אשר מאה ושמונים וחמשה אלף וישכימו בבוקר והנה כולם פגירים מתים (מלכים ב' יט, לה)

**שָׁשׁ לְפָלָס עֲשָׂרָת / לְהַפְּלִיל פּוֹר בְּמַסְתָּרָת
וּרְגִּיל בְּכָל גַּיא בְּשָׂרָת / לְהַשְּׁמִיד נַחַלְיָה עֲשָׂרָת**

**סְפָרִים לְפָנֵי שָׁנָה / חַרְתּ לְאָבֵד יִשְׁנָה
וְאֶל עַיְן שִׁנָּה / לְנַדְנֵד בָּזָה לִיל שִׁנָּה**

ככ<תוב> בד<בר> ק<דש> בלילה ההוא נדדה שנת המלך ויאמר להביא את ספר הזיכרונות דברי הימים ויהיו נק<ראים> לפ<ני> המל<ך> (אסתר ו, א)

85 עַל פְּתַחִים דְּפֻקָּתָה / אֲסִירִיו שָׁמֹר שְׁקָדָתָה

80 ויהי בלילה ההוא בשוליים ג 81 שע[?] ב לפלס סמ"ך מסופkat, ואולי כתוב לפט בג 82 ורגיל יו"ד תליה ג 83 מלפני ב אסיטי מתקון מאיסרים ג

אשרו. ולהשמדת סנחריב וחילו בליל הפסח דווקא, השווה: "ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשרו" וגוי (ישעיהו לו, לו), ואותו הלילה ליל הפסח היה' ספרי דאגותא על אסטור שם, והשווה גם ויקרא רבה, שם, עמ' טרסא). 80 וליהט בריח שמנים: שרף בוכות התורה או האבות; ראה: שרי השירים א, ג, ומודרשי בשיר השירים ובה ובמקורות נוספים. חמשה מאות וחמשון: מנין ההרוגים במחנה אשרו היה מהה שמנים וחמשה אלף, על פי הפסוק הנסמן; ופסק זה נלקח ממילכים ב' יט, לה, אך המעתיק טעה והביא בו לשון 'יעכה' במקום 'זיך', בהשפעת הפסוק המקורי בישעיהו לו, לו. 81 שע... עשרה: מושב על המן, ונראה שכונתו: שמח שלשול (לפלס, מלשון פְּלָס) לאחשורוש' עשרה אלפים ככר כסף' (אסתר ג, ט). להיפל פור: על פי אסטור ג, ז. במסורת: קשה, ואולי משמעו הטלה על כבד (מלךון' מוסרות ומוטות', ירמיהו צו, ב), כמטפורה למורה הקשה (ואולי כינוי לכנסת ישראל המוסרת נשעה על קידוש השם; הצעת י' ברודז). 82 וריגל: הפין את השמועה (על ידי האיגרות שליח). בכל גיא: בכל ארץ, והכוונה לשבע עשרים ומאה מדינה/ שבחן שלט אחשורוש (אסתר א, א). בשורות: בשורה, והיא: להשמדיך נוחלי עשרה: להשמדיך את כל היהודים, שנחלו את עשרה הדיברות. 83 ספרים... חות: ב"ג בניסן, כמנה לפני מועד ההשמדה הצפוי ("ג באדר, כתוב ('חות') המן את הספרים ובhem כתוב הגוזה; ראה: אסטור ג, יב-יג. לאבד ישינה: להשמדיך את ישראל, והכוינו ישינה' על שום שיר השירים ה, ב, ובמקורות רבים רבים מצב העם בגנות. 84 ואל עידן ישינה: והקב"ה ישנה על המן את הזמן, ככלומר הפק את גורלו לרעה, והלשון מעלי פי דניאל ב, כא, וראה בהמשך הפסוק שם: מהעהה מלכי ומזהים מלכין (=מסיר מלכים ומקרים מלכים). לנדן... ישינה: כמו לנדן, לגרום לאחשורוש נזדי שנה (אסתר ו, א) כדי להביא לעליית מרדכי ולמפלת המן; והדבר אירע 'בליל זה', ככלומר בחג הפסח, שהרי אותו היום ט"ז בניסן היה' (אסתר רבה י, ד, והשווה גם ויקרא רבה כה, ו, מוחזרות מרוגלית, עמ' טרסב-טרסד; וספר די אגדתא על אסטור, במצוין לעיל, לשורה 77). 85 על פְּתַחִים דְּפֻקָּתָה: השווה: "kol zodi dufek" (שיר השירים ה, ב)... בשעה שאמר "ייאמר משה כה אמר ה' בחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים" (שמות יא, ד), "פתחי לי" (שיר השירים שם), רב' יסא אמר, אמר הקב"ה לישראל, בני, פתחו לי פתח אחד של תשובה חוזהה של מהט...'(שיר

כִּי צָאן פִּקְדָּתָה / בְּלִי צָאת פִּתְחָה פִּיקְדָּתָה

עַזְרָתֶם בְּלֹתָן וְכֹור / צְוִיתֶם עִיטּוֹ זְכוּר
לְמַעַן לְזַכּוּר / לִיל מְכוֹת בְּלִבְכֹּר

כִּכְתּוֹב <בתורתך ויהי בחצי הלילה וַיַּכְהֵן כָּל בְּכָור בָּאָרֶץ מֵצָרִים> מבכור פרעה הישב
על כסאו על (!) בכור השפהח (!) אשר בבית הבור וכל בכור בהמה (שמות יב, כט)

פָּגָר שׁוֹתָחִי נְסָר / בְּכִילָּוֹן וְחוֹסָר
כִּי תִּמְוֹר מְכוֹת מְכוֹת עַשְׂרָה / גְּדוּלָּה קְרֻנוֹת עַשְׂרָה 90

פּוֹרָה דָּרוֹק לְדוֹמָה / לְצִילָּם בְּצֹול אֲדָמָה
כִּי לְעֵינִי נָזָף נִזְקָה / לִיל מְשָׁא דָמָה

86 פיקודתה] י"ד תלואה ג 91 לדומה] ו"ו תלואה ב [לצללים] למ"ד שלישית מתוקנת מים או כב
השירים רבה ה, ב). והשווה לקדושתא הקלירית לפרשת החודש 'אתית עת דודים' (DOI:10.1177/0022216X0418904) : 'כָּסֶף וְדָפֶק בְּפִתְחֵי שָׁנָה'. אֲסִידְיוֹן: את ישראל שהיו כאסירים במצרים. שמו שר קדחתה: שמורת עליהם
מןפִי הנגף בעת מכת בכורות. 86 צאנ: את ישראל (השווה: ירמיהו כ, ב וועוד). בְּלִי... פִּיקְדָּתָה: ופקחת על
ישראל 'זאתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בָּקָר' (שמות יב, כב). 87 עוזרתם בלתק וכור: עוזרת לעם ישראל
וקנית אתם כל לעם ב'חומר' (=כור) שעולים ולתק שעוים' (חשע, ג, ב), וראה מדשו על בחירת הקב"ה בישראל
וגואלתם 'בחמשה עשר בניסן', בפסיקתא דבר כהנא, החודש הזה, י, מהדורות מנדרבים, עמ' 98–99; והשווה
שם, בחודש השלישי, ז, עמ' 206. הכנינו לישראל 'כורי בלתק וכור' מצוי בעוד פיותם קליריים (השווה דרכ'
משל למובא אצל אל' מירסקי, הפיטום, ירושלים תש"ג, עמ' 136–138). צויתם עיתו זכו: וציוויתת ת' ישראל לזכור
את יום יציאת מצרים (ראאה: שמות יג, ג). 88 מכות: אولي צריך להיות הפתוח. 89 פג: המות, השמד. שוחחי
נסר: את הגויים המשתחווים לפסלים העשויים מעץ מנוסר. 90 כי תמו... קרנות עשר: כנגד עשר מכות שהוכנו
בינם המצרים, 'יכרתו עשר קרנות הגויים לעתיד לבוא. השווה: עשר קרנות הם, קרנו של אברהם, קרנו של
יצחק, קרנו של יוסף, קרנו של משה, קרנו של כהונה, קרנו של ליה, קרנו של נבואה, קרנה של תורה, קן בית
המקדש, קן ירושאל... וככלוחו הוו נתנוות בראשון של ישראל, וכיון שהחטאו ישראל ניטלו מהם ונתנו לאומות
העולם... ומניין שנייתני לאומות העולם, שנאמר "וַיָּעֶל קָרְנֵי אֱלֹהִים דִּי בָּרָאשָׁה" (דניאל ז, כ), לכישישראל עושין
תשובה קן של יי הולמים גודע אותן (אייה רביה ב, ג ובמקבילות). ולהקבלה עשר המכות לעדר הקרנות
ראה בקורות 'אונני פטרי וرحمתי' של ינוי: 'עֲפָרָעַת מִפְּתָרוֹת בְּתַכְלִית מִפְּתַח עֲשִׂירִית // וּמְאַדָּום תִּפְרַע בְּתַכְלִית
קָנָן עֲשִׂירִית' (צ"מ רבינו ביבי, מחוזר פיטוי, רבבי ינוי לתורה ולמודים, א, ירושלים ותל אביב תשמ"ה, עמ' 299).
מכות מכות: כך בטעות בכתב היד. 91 פורה דורך לדומה: רמוס את מלכות אדום השולות בישראל כדורך
בגת. ללשון דיקת הפורה לאדום השווה ישעהו טג, ג, וליהו' דומה'قادום, הא רומי, ראה ירושלמי, תענית
א, סד ע"א (מהדורות האקדמיה, טו 705), והשווה לינוי, שם, עמ' 298: 'ישמע לאדום בְּשֻׁמְעָן מִצְרָיִם //
משוא דומה במשוא מצרים'. לצללים: נואה שצורך להיות: לצללים, להטבעים ולהשקיים. בצל אדמה: במעמקי
האדמה, כבמצולות ים. 92 כי... דומה: כי ליל העונש של אדום-רומי (ליל משא דומה), ראה בבייאור לשורה
הקדמתה) דומה ליל מכת בכורות שנחרסו בו המצרים ('נוף') והפכו לעיי חרבות; אך קריאת 'לעוי' מסופקת.

ככ->תוב< על יד נבייך משא דומה אליו קורא משער שומר מה מלילה שומר מה מליל
(ישעיהו כא, יא)

צור לישע יצאהנה / ואשמורת תיכונה החציתה
צבאות הוציאנה / ואתם הוציאנה

95 צופה עתידות / עיתדתו לתולדות
מפניו בו לחמות / על משפטי צדק להזות

ככ->תוב< ב->**בריה** קד->**שך** חצות לילה אקום [להזות] לך על משפטי צדק (תהלים
קיט, סב)

קץ נקמה האמור / בלבו כמו
לן מאזו הוא שמור / לכל דור לשימור

100 קייצו שומרים / עונתינו משמריהם
לייהיות עתדים וشומרים / להיגאל בלילה שומרים

93 לישע] למד תלואה ב תיכונה] ו"ו תלואה ב 97 בלבו ב 99 ושומרים ב 100 ושומרים ב
הקשרו ביןليل מכת בכורות למשא דומו' התחזק כל הנראה מושם בחירת הפסוק על 'משא דומו' (ישעיהו
כא, יא) כהפטרת סדר זיהוי בחצי הלילה' (שמות יב, כט) של בני ארץ ישראל. 93 לישע יצאהנה: הלשון על פי
חבקוק ג, יג. ואשמורת תיכונה החציתה: ואת אשמורת האמצעית של הלילה חציתה. 94 צבאות הוציאנה:
הוציאת את צבאות ישראל ממצרים (השווה: שמות יב, מא). ואתם הוציאת: וגם הקב"ה כביכול נגאל עם
ישראל, שכן 'בכל מקום שגלו ישראל בכל גולה שכינה עליהם' (מכילתא בא, מסכתא דפסחא, יד, מהדורות
הורויערבי, עמ' 52). ולדרשת 'חווצאי אתכם' (שמות ג, ז) – 'חווצאי אתכם' השווה להושענא' כהושעת
אלים בלבד עמר': 'החושט מאמר וחווצאי אתכם' נקבוב וחווצאי אתכם' (גולדיישמידטרפונקל, מחוזור סוכות
[לעיל, העירה 19], עמ' 181). 95 צופה עתידות: הקב"ה הרואה את העתיד. עיתדתו לתולדות: קבוע לילה זה
גם לעתיד לבנייהם של ישראל שיצאו ממצרים, שבו הם עתדים להיגאל. 96 מפוז... להזות: כדי לשמה
בו (לחחות', לשון חזותה) גם את דוד המלך (מפהז', על שם שמואל ב', ז, טז), אשר הודה ושור לה' בחצות הלילה
על נס יציאת מצרים, על פי הפסוק הסמוך (תהלים קיט, סב), וראה מדרשו בפסקתא דרב כהנא, והוא בחצי
הלילה, ד, מהדורות מנדרbijim, עמ' 124: "חצות לילה אקום להזות ל"ר... מה היה דוד עשה, נוטל נבל וככ奴
ונותנים מראשותו ועומד בחצי הלילה ומגנן בהם...על משפטי צדק", על המשפטים אשר הבאת על המצריים
במצרים, ועל צדקה שעשית עם אבותינו במצרים'. 97 קץ נקמה: מועד נקמת ה' בגויים. האמור: המובטח
ישראל (ראה: דברים לב, מג). כמו: צפון, נסTro (אולי הרחבה מלשון כמורת ענבים) [Tosfeta, מנחות ט, י],
הכרוכה בטמיינתם לשם הבשליה, או גורה ממכוורת שיש להצפינה). 98 לבן: מושם שהגולה תבוא במועד
זה. מאז... לשימור: השווה לפסקת המתפיט (שמות יב, מב). 99 קייצו: מועדי בזואו. 100 לייהיות עתדים:
הלשון על פי אסתר ח, יג, וכן הכוונה: להיות מזומנים לנガולה. להיגאל בלילה שומרים: השווה: "לייל שומרים
הוא לי", בו נגלו ובו עתידיון להגאל' (מכילתא בא, מסכתא דפסחא, יד, מהדורות הורויערבי, עמ' 52).

ככ-> טוב < ליל שימורים > הוא לי להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה זהה לי שמרם
לכל בני ישראל לדרכם > (שמות יב, מב)

רְנֵן אָשֶׁר שׂוֹרְרוּ בָּזָה / בְּמִסּוֹ בְּחֻבוֹבָה
עַד [קְסָט] וְהִתְנוּוּ / אֲבִיעַד וְרַבָּה

גְּרִיעִים גִּיהְגָּה / בְּחַגָּם [...] גָּ[...]
[...] שִׁיר לִמּוֹ הָגָה / בְּלִיל הַתְּקִדְשָׁה [חָג]

[ככ-טוב על יד] נבי->אך< השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ושמחה לבב כהולך בחיליל
לבוא ב[הר יי אל צור יישראל (ישעיהו ל, כת)

105   שָׁלָם בְּיַסְדוֹ / יְבָאֵר לוֹ סָודָו
[... .... יְדוֹ / לְהַם צָהָה חָסְדוֹ]

שִׁינְנוֹן טָעַמִּי / אַשְׁמִיעַ בְּנַעַמִּי
לְהַזְדִּיעַ לְעַמִּי / כִּי בְּלִילָה שִׁירָוּ עַמִּי

ככ-> טוב < בד-בר> ק->דשך< יומם יצוה יי חסדו ובלילה שירו עמי תפ->לה< ל->אל< חי<
(תהלים מב, ט)

תִּילּוּ יִתְעַלָּה / וְאִיתּוּ נִתְעַלָּה

101 רָנָן... בָּזָה: השיר שזרו ישראל בليل היגאלם מצרים; השווה: 'עשר שירות הן, הראשונה שנאמרה
במצרים, שני' "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" (ישעיהו ל, כת) (מכילתא בשלח, מסכתא דשירה, א, מהדורות
הוירושלמיין, עמ' 116). ממשו בחובו: שמר הקב"ה ליליה אחר שתיאמו בו שירה על החצלה. 102 עד...
אביעד ורבו: החשלמה 'קם' על פי שריד אותיות בכתב היד, ומשמעותו: עד אשר עמד וחבק את השיר
מחודש ('ויתו', לשון התוויה וחקיקה) חזקיוו מל' יהודה, המכונה 'אביעד' (על פי ישעיהו ט, ה, והשווה רות
רבה ז, ג ועוד), ורבו, הוא ככל הנראה ישעיהו, שהורה לו את דבר ה. והענין על פפסוק הסמוון, המדבר
בחבתוכה ישעיהו שהעם ישוב וישראל עם מפלת סנהדריב בימי חזקיהו כשם ששר בעת גאותלו מצרים. הפיטון
איינו הולך בקו של ח'ז', אשר בירקו את חזקיהו על שלא אמר שירה על הנס שנעשה בימיו (ראה: רות ורבה,
שם; והשווה: בבלי, סנהדרין צד ע"א), והוא נאמן לפשט הפסוק, שעיל פיו לכוארה נאמרה שירה באותה עת.
103 רְיעִים: כינוי לישראל, על פי תהליכי קכ'ב, ח, אך ההמשך איינו ברור מחותמת קרע בכתב היד. 104 הג: הגה,
שר. כליל התקדש חג: ראה לעיל, בביאור לשורות 101–102. 105 שלם: את ירושלים. 107 שִׁינְנוֹן טָעַמִּי: את
דברי. 108 בְּלִילָה שִׁירָוּ עַמִּי: על פי הפסוק המתופיע, וראה ודרשתו לעניין השירה בלילה יציאת מצרים: אמר
לפניו (וזה), רבונו של עולם, עשית לנו נסים בלילה ואמרנו שירה בלילה, שנאמר "יומם יצוה ה' חסדו ובלילה
שירה עמי" (תהלים מב, ט), ואומר "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" (ישעיהו ל, כת) (מדרש תהלים יח, א,
מהדורות בובר, עמ' 135, והשווה גם שם, מב, ט, עמ' 267). 109 תִּילּוּ: כינוי להר הבית, על שם 'ונבנתה עיר
על תלה' (ירמיהו ל, יח).

110   **וכהלה לחתג נעללה / תחילה בחתג המעללה**

**תוקף נדיבי עמים / לי יהו מנעים
בחבלי נעים / בעלותי בשילוש פעים**

ככ->תוב< שלוש פעים >בשנה יראה כל צורך את פני "אליהיך במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסוכות ולא יראה את פני "ריקם איש כמתנת ידו כברכת "אליהיך אשר נתן לך<> (דברים טז, טז-יז)

ל->יל</ זה נשמר
זמננו לבכו לאומר
115   ה->וא</ ה->ילילה</ זלולים יזמר
זעמס פארו ודוב ונמר
זבחים עוד נגישי בזמר
ב->יל</ ש->מורים</
ברוך... שאחותך

120   **להילך ריבך פוטים
רבבימיו עשות שפעלים**

110 בחגג ב 111 יהוא ב 112 בחבלי נעים בעלותך חסר ב 114 לכולו כבוד ב
116 עצם[זעמים ב 117 במן] חסר ב 120 הטור בין השיטין ב
110 לחגג: נעללה להגנית שלושת הרוגלים במקדים. תחילת בחג המעללה: ונתחיל בעלייה בפסח, שהוא הדASON לשלוות הרגלים. 111 תוקף נדיבי עמים: בני ישראל (נדיבי עמים', על שם תהילים מו, י, וראה מדרשו בהקשר של עלייה לרגל בבבלי, סוכה מט ע"ב) שייחו חזקים ומボססים. 112 בחבלי נעים: בגROL נעים וטוב, והלשן על פי תהילים ט, ג. 114 זמנו לבכו אומו: זמן ליל הפסח מוקדש לכב"ה, שבלו אמר כבוד' (טהילים ט, ט; והשווה לנוסח כ"ב). 115 זלולים יזמר: יכורת את המלכות הרשעה (בעת הגאותה לעתיד לבוא). ולכינוי זלולים' השווה: אמר רב חמא בר חニアא, אין בן דוד בא עד שתכללה מלכות הזהה מישואל, שנאמר "ירכת הזלולים במזמורות" (ישעיהו יח, ה) (בבל, סנהדרין צח ע"א). 116 זעם... ונמו: פניה אל הקב"ה: זעום אותם (את המלכות הריבעית), כשם שכילית בזעמן את שלוש המלכות הראשונות (בבל, מדי ויוון), המשולות לאיי, לדוב ולמנר (ראה: דניאל ז, ג ואילך). 117 זבחים: קרבן פסה. בזמור: מתוך שירת ההלל.
119 ריבך: המם, השמיד (הפועל מצוי אצל הקליiri בהוראה זו; השווה: 'הוא הלילה ריבך פוטים ועת שפטים' [מתוך השבעתא 'חסד אומץ בו נפשיהם מליח'], ראה: פלייר, מבנים סטרופיים (ליל, הערכה 37, עמ' 214,]
ועוד). פוטים: את המצריים, על שם בראשית י. ו. 120 רבבימיו עשות שפטים: כדי לעשות שפטים במצרים, ולשון 'רבבימיו' רמז למצרים על שם ישעיהו ל, ג. ואפשר לפרשו גם: במלכותם (כלומר בגודלי מצרים) עשות שפטים, מטעם שאין ההב אל מלכות' (שמות רבה כז, ט ועוד), או: באליהם שהם יראים מהם ('ריב' לשון פחד וראה) עשות שפטים (על שם שמות יב, יב; הצעת פרופ' ר' שיינדלין).

[הוּא הַלִּילָה / רְאוּ פְּלִיטֵיִם
נְאִשִּׁית אֲ[וֹנִי]ם נְשָׁפְטֵ[טֵי]ם
[רְ... וְ... לְטוּבָה וְגַרְזָנָם נְטִים
בְּלִילָה שְׂמָרוּ[ים]
בְּרוּן... הַטְּבוּב]

	[לִיל / הַשְּׁמָרוּ[ים] לְיוֹם הַזְּדִיעָ נָזָרָא וְאַיּוֹם הַוָּא<ה> הַלִּילָה</> / וְהוּא יִשְׁתַּמֵּר עַד בָּא יוֹם וַיִּפְקִיד שְׁמָרָיִם עִיר מִזְמָרָה הַוָּא<ה> הַלִּילָה</> / דִעַת לְחֻזָּות וְתַחְלוֹת זְרוּשׁ לְאֶמְנוֹנָת נָזָרָא עַלְלִילָות בְּזָרְכוּ בּוֹ בְּשָׁלֹום מִקְהָלָות הַעֲוֹמְדִים בְּבִבְתִּים זַיִן בְּלִילָות בְּלִילָה שְׂמָרוּ[ים] בְּרוּן... עַשְׁה<ה> הַשְּׁלֹום</>
125	130

ז. שבת ויום טוב: פסוקי השבת בשבועת

השבועת השניה המביאה פסוקים סדריים בגוף שבתוכה היא, כאמור, שבעתא ליום ויושע (כלומר לשבייע של פסח) שחל בשבת, המיויחסת גם היא, כפי שציינו, לקלייר, על פי חתימתה בשם 'אלעזר' ועל פי מהלכיה וסגוננה. תחילתה 'מזמור Shir az honum', והיא משוחזרת כאן על פי ארבעה מקורות, אחד שלם ואחרים קטעיים וחלקיים, אך בכולם אין סימנים להשומות או לקיצורים.⁵⁵

- 121 ההשלמה על פי ב 122 ראשית א[וֹנִי]ם ראש אוני ב 126 והוא ב 131 בון חסר ב מקהילות ב
 122 ראשית א[וֹנִי]ם: את בכורי מצרים, והלשון על פי תהלים עח, נא. 123 וגרונות ניטים: נראה שהփיטן עבר לדבר על ישראל, ונטיית הגרון מסמלת הליכה של בני חורין (ראה ישעיהו, ג, טז). שמורים ליום הישועה. 126 נורא ואיים: הקב"ה. 127 והוא... יומם: ולילה זה ישמר עד בוא יום הגאולה (השווה למובא לעיל, בバイור לשורה 100). 128 ויפקיח... מיום: ובוום האגואה יפקח ה' שמורים על ירושלים 'בל היום וכל הלילה' (על פי ישעיהו סב, ו), וללשון 'העיר מיום' ראה יחזקאל מח, לה. 130 דוש: מבוקש, שמור. נורא עליות: הקב"ה, על פי תהלים סו, ה. 131 מקהילות: קהל ישואל. 132 העומדים... בלילות: תהלים קלד, א.
- 55 לגבי אחד מהם – כי אדרל 351.2 (כי א במחדורתנו) – אין אפשרות לדעת אם פסוקי הגוף הובאו בשלהмот, כי הוא נקבע אחורי ארבע המחווזות הראשונות של הגוף, קודם להבאת הפסוקים. בכל המקורות

שבועתא זו מורכבה וסבוכה בתבניתה וקשה בלשוניתיה וברمزיה יותר מקודמתה. צירוף שתי הקדשות של היום, השבת והחג, צירוף נדי'r המזוהה ורק לשנים שבחן ערוב פסח חל בשבת, גרים לקלيري להתייחס ברוב חלקו הקרובה לשני העניינים כאחד. הוא ניצל טכניות פיטניות שונות לשילוב קישוטי של פסוקי מקרא גם מעניין השבת וגם מעניין היום, בצד קישוטי תבנית אחרים כשרשור או נושא קבוע. ונפרט את הדברים.

כל אחת משלוש החטיבות הראשונות, שנגנד שלוש הברכות הראשונות של העמידה, היא בת חמישה טורים. הטור הראשון בכל חטיבה וחטיבנה נפתח במילתו של פסוק המשגורת 'מזמור Shir ליום השבת' (תהלים צב, א; המילים 'מזמור Shir' באות ייחודי בראש החטיבה הראשונה), ואחריהן באה את מתחילתו של אקרוסטיכון האלפביתי. הטור השלישי בכל חטיבה מביא קטע של פסוק כצורתו מתחילה הקריאה של החג, בפרשת שלח: 'יהי בשלח פרעה את העם', 'ולא נחם אלהים', 'דרך ארץ פלשתים' (שמות יג, יז). פסוקים אלה קבועים את חרוזה של כל החטיבה. יש לציין שהגדלת העמדת טור שלם באמצעות על לשון פסוק, איןנו שגורתי: בדרך כלל נהגים הפיטניות הציג פסוקים באופן זה בסופי המחרוזות (כסיימות מקראיות) ולא באמצעותן, אך התופעה נרשמה בעוד כמה פיטניות.⁵⁶ טורי הסיום של כל חטיבה מעברים, מקובל, לברכות העמידה המתפירות, אך בנוסף לשון מעין הברכה, דאג הקלيري לשלב בכל אחד ואחד מהם גם רמז למנוחת השבת.⁵⁷

הגוף ממשיך את רצף האקרוסטיכון האלפביתי בראשי מחרוזותיו, אותןאות למחרוזות, ויש בו המשך גם לפתחות המקראיות ולפסוקי פרשות בשלח, אם כי בארוגן מחודש. הוא מתחלק לשולשה חלקים הנבדלים זה מזה בפרטם התבונתיות: שיש המחרוזות הראשונות נפתחות במילות פסוק המשגורת 'טוב להודות לה' ולזומר לשם עליון' (תהלים צב, ב), כהמשך של פסוק המשגורת שבחטיבות הראשונות. הפסוק מפרשת בשלח (שמות יג, יז), שהבאתו לא נשלהמה, מובא כאן, קבועים קבועים, בסופי המחרוזות, כסיימות מקראיות.⁵⁸

האחרים שרדו חלקים מקיפים מפסוקי הגוף ללא השמות. יש לציין שהמקור שלהם הוא אותו כתוב יד שהביא את השבעתאليل אשר לאב הוחץ' בהשמטה הגוף (קימברידג' T-S H 2.20 והמשכו T-S H 2.49, כ"י ב).

⁵⁶ ראה בספר: פיטני ר' פינחס הכהן (לעיל, העלה 15), עמ' 145.

⁵⁷ 'עונג' בטרו 5, 'יונינהים' בטרו 10, 'שבותים' בטרו 15.

⁵⁸ במהלך שאנו שיכן בפיטנות הקדמתה, שילב הקלידי כמה מamilot הפסיק מפרשת בשלוח תוך תון הצעאות מהקשרן המקורי, והוא מעניק להן משמעות חדשה מכוח ההקשר בפיוט ויוצר סיומות מקראיות מתחומות חריפות למדי על המונה ואה: 'ע פליישר, אזהרות לר' בנימן [בן שמואל] פיטני ר' פינחס הכהן [כא], [תשמ"ה], א, עמ' 69, העלה 23; לתופעה בפיוט הקדום עיין במבוא לפייטני ר' פינחס הכהן [לעיל, העלה 15], עמ' 146–148). כך דרך משל המילים 'כי קרוב הוא', המדברות במקור על 'דרך ארץ פלשתים', מוסבות בפיוט

פסוק זה נשלם במחוזות החמישית. המחרוזת השישייה כבר מעבירה לפסק המובא אחרת, ומשום כך אין בה כל סיומה.

מנקודה זו מתחילה חלקו השני של הגוף. בחלק זה מלואה כל צמד מחוזות בפסק מקראי, בסדר תורה-נבאים-כתובים. בחלקו השני של הגוף מושלבים שלושה עשר פסוקים: ארבע סדרות של פסוקי תורה-נבאים-כתובים ופסוק אחרון מן התורה.

מיד לאחר שהובא הפסוק הראשון משנתה תבנית הגוף. האקרוסטיכון האלפביתי מוכפל ועומד בראש כל אחת משתי המחרוזות המעריבות לפסק. המחרוזת הראשונה שבכל צמד נחתמת בראשו של פסק ממש מזמור השבת (תהלים צב, ג ואילך), אך בטורים רבים אין אלה סיומות מקראיות אמייתות, שכן הפייטן פותח את הטורים בלשונו שלו ו록 לאחר מכן מביא את מילות הפסוקים. המחרוזות כולן קשורות בשורשו: המחרוזת הראשונה שבכל צמד נפתחת במילה האחורה של הפסוק שקדם לה, והמחוזות השנייה – במילתה האחורה של המחרוזת הקודמת, ככלומר שב בלשון מזמור השבת. האקרוסטיכון האלפביתי מצטרף מן המילים שאחורי מילות הרשותו. בדרך זו ממשיק הקלيري לאורך שנים עשר צמדים מחרוזות (אותיות י-ש), אך בצדד האחרון חל שינוי קל: אותן ש בא בה רך בראש המחרוזת הראשונה, ואלו השנייה נפתחת באאות ת. בנקודת הז ניכר שהפייטן התאמץ לטיסם את החתיבה: בנוסך על ציפוף האלפבית, הוא שילב את ראשו של הפסוק האחרון במזמור השבת (לහג'יד, תהילים צב, טז) בראש הטור השלישי של המחרוזות השנייה, וכך סיים את עיבודו הפייטני של הפרק.

על כל אלה הוסיף הקלيري קישוט תבניתנו נוספת: במחוזות הראשונה שבכל אחד משנים עשר הצמדים שלפנינו הוא שילב את שמו של אחד המזלות, מטלה ועד דגים. דבר זה חשוב במיוחד לעניינו, שכן נראה שהוא רומז למקור שהביא את הקלيري למלהך הפייטני הבלתי שגרתי שבhabאת סדרת הפסוקים בגוף: כבר למנ תקופת הפייטנות הקדם-קלסית נהגו הפייטנים לשלב את שנים עשר המזלות בסדר הפסוקים שבשבועות הטל והגשם.⁵⁹ הבאות המזלות בסדר הפסוקים המוחודש שבגוף השבעתא יש בה אפוא כדי ללמד על השפעה ישירה של הסדרים לטל ולגשם על המלהך הייחודי.

כל הנראה על הקב"ה, שהמצרים התקחשו למציאותו מתחילה, אך בסופו של דבר, שעה שחושו את כבוד עונשו, הבינו שהוא קיים ולאחר מכן קרוב מאד. שיבוץ מתואם חריף לא פחות והוא של המילים 'ישבו מצירמה': במקור מדובר על החחש שבני ישראל ישבו למצרים, ובפיוט נראים הדברים כמוסבים על מי הימ, שלאחר שנבקעו, שבו וכיסו את המצרים (עיין בביואר לשורות 17, 23, וראה גם את הביאור לשורה 19).

⁵⁹ שנים עשר המזלות, בצד עוד נושאקי קבוע, מופיעים כבר בסדר הקדום 'אל משוך בטלה', שננדפס במאמרי (לעיל, הערא 17), עמ' 70–78, ועיין גם שם, עמ' 48–49. לנושאקי קבוע שבסדר הפסוקים שבשבועות קלסיות לטל ולגשם ראה: פליישר, שירות הקודש (לעיל, הערא 5), עמ' 197.

ההפתעה הגדולה המזכירה בחלקו השני של הגוף נוגעת למבחר הפסוקים שבו: כל הפסוקים הם מעניין השבת, ואין בחלק זה של הגוף כל רמז לפוסקי החג. נראה אפוא שהמהלך כלו לא בא אלא כדי להבהיר את עניין השבת._CIDOU, גם בברכת קדושת היום של עמידות השבת הביאו בני ארץ ישראל פסוקים⁶⁰, ואך כאשר חל יום טוב בשבת מצאו דרכם לכלול אותם בברכה.⁶¹ פסוקים אלה אמנים מופיעים בשבועות לשבתות הרגילות, אך בשבועות חג, שבחן הרחיבו בקטיעו הגוף ופייטו את פסוקי היום, הקפידו הפיטנים לפiyut גם את פסוקי השבת. במקצת המקרים העבירו פiyutנים אל פסוקי השבת, ואמרו בצדם להם, ברצו, גם את פסוקי החג;⁶² אבל בשבועות רבות העבירו בסוף הקטיע הראשון של הגוף לפסוקי השבת, ולאחר מכן העמידו קטיע פiyutני נוספת (או – במקרים שבהם רצוו לפiyut כמה מפסוקי החג בנפרד – כמה קטיעים) כנגד פסוקי החגים.⁶³ בין כך ובין כך פסוקי השבת שהובאו בשבועות הם כמעט תמיד רק הפסוקים שהיו קבועים בנוסח הקבע של ברכת קדושת היום בשבועות רגילות, שמות לא, טז-יז (לעתים בלי פסוק טז). בשבועות שלנו החליט הקלירוי, מסיבה שאינה ברורה, להרבות בפסוקי השבת וללקט אותם, בדומה לפסוקי התקינות ולסדרי הפסוקים לטל ולגשם, מכל המקרא כלו, ואך להביאם כשם סדריים שלשות שלשות. הפסוק הקבוע והשגור ('ביני ובין בני ישראל', שמות לא, יז) מובא בסדרה זו אחרון, ונראה שכל סדרת הפסוקים מכוונת אליו.

⁶⁰ ראה בהרחבה: פליישר, תפילה (לעיל, העלה 19), עמ' 44–48.

⁶¹ קטיע גנזה ובהם תפילות ליום טוב בשבועת הדפס פליישר, שם, עמ' 44, סימן יח; עמ' 48, סימן כא; עמ' 122, העלה 112. בקטיע הראשון והאחרון בא ציון לאמרית פסוקי השבת ('ביני ובין בני ישראל'), שמות לא, יז) לפניה פסוקי החג (ובצדם להם), וחוזר סמוך למצבע החתימה (ישמרו בני ישראל את השבת', שם טז) או לאחר פסוקי המוסף. בקטיע השני (בעמ' 48) נרמז מנהג אחר: ברכת קדושת היום נפתחת בציון השבת (בנוסח קבע קצר וייחודי ואחריו פסוק – גם הוא לא שורתי בהקשר [בראשית ב, ג]), ורק אחר כך בא ציון לאמרית נוסח הקבע של יום טוב מתייחסו ('אתה ברורת...').

⁶² הדבר קורה כאשר הגופים קצרים במיוחד; ראה דרך משל את הנדפס אצל פליישר, שם, עמ' 47. ואולם, גם גופים יותר עשויים להביא את פסוקי השבת בצדם לפסוקי החגים. ראה דרך משל בשבועתא הקלירית 'חסד אומצו בו נפוחים מליח' (לעיל, העלה 37).

⁶³ בשבועתא שבה יש בוגר לכארה שני קטיעים בלבד, האחד כנגד פסוקי השבת והآخر כנגד פסוקי החג, היא השבתה לאפסות ושבת 'אגילה ואשמה בזוה יומ' (כ"י אוקספורד MS Heb. f 43 [מספר 2708] בatalog נייבואו-ראקואולין], דפים 13–14, שהזכיר פליישר, תפילה, שם, עמ' 47, העלה 75). ואולם, בין סוף הגוף לבין המשך הקורבה מדרגות האותיות ס-ע, וסביר שהגוף המקורי כלל לפחות עוד קטיע אחד, כאמור כנגד הפסוק 'שלוש פעמים בשנה' (דברים טז, טז-יז). להלן, בנספח למאמר, נדפסת שבועתאليل הראשון של פסח בשבועת המعمידה ארבעה קטיעי פiyut: כנגד פסוקי השבת, כנגד פסוקי הימים מוקרא נג, ד-ז ('אליה מועדי ה' אשר תראו'), כנגד הפסוק 'ליל שערם' (שמות יב, מב; ראה לעיל, העלה 38) וכנגד הקטיע האחרון, 'שלוש פעמים בשנה'.

עם השלמת פסוקי השבת החלים הקלירי גם את האלפבית שפתח בו את השבעתא, את פסוקי מזמור השבת המשולבים בפיוט ואת הזכרת שנים עשר המזלות, וכפי שראינו, הוא אף צופף מעט את האלפבית ואת פסוקי המזמור ביחידה שהעבירה לפסוק השבת האחרון – כל זאת ללא שהגיא אל פסוקי החג שבוגן. מכאן ואילך היה עליו להמשיך את פיותו בתבניות חדשות. ואכן, מנוקודה זו ועד לסיום השבעתא מתחילה, ככל הנראה, אקרוסטיכון חדש, הפעם של אלפבית הפהוק (תש"ק).⁶⁴ האלפבית מופק מראשי כל הטורים, והסימן נראה חפוץ קמעיא. גם קישוטי תבניות אין עוד בחלק זה של השבעתא. בחלק זה של הגוף ישנן שלוש מחוזות בלבד. הראשונה כנראה משובשת, שכן אין בה כל רמז לאקרוסטיכון האלפבית הצפוי (ת-ק). האלפבית ההפהוק מתחילה מן המחרוזת הבאה (צ-ס), אך גם בה לקיים אחד הטורים והאות פ חסורה. בהמשך אין עוד שימושים באקרוסטיכון.

שלוש המחרוזות שבסיום הגוף אמורים לפחות את פסוקי החג, אך גם כאן נראה שחל שימוש במקורות שלפנינו: הפסוק היחיד המאפיין את שביעי של פסח נרמז אחרי המחרוזת השנייה, והוא הפסוק האחרון בסדרת פסוקי היום שבנוסח הקבע ('בראשון באربעה עשר יומ...,' שמות יב, יח).⁶⁵ אחורי מחרוזות נוספת נרמזו פסוקי הסיום הקבועים לכל החגים ('שלוש פעמים', דברים טז, טז-יז). היעדר הפסוקים הראשוניים של היום

⁶⁴ מಹלך זה אינו שכיח, אך הוא עולה משבעתא קלירית נוספת לנוסף לשבעי של פסח: סופה של השבעתא 'יוישעenos כבבנת נצורה' (או 'יוישע' האם כבבנת נצורה), המועתקת (בנוסחים שונים) בכ"י קימברידג' NS-T-S 276.169, ובכ"י פילדלפיה 275, ביל הגוף שבה (הפיוט מועתק, הפעם עם הגוף, גם בראש כ"י קימברידג' T-S H 2.49, בדיקן לפני השבעתא הנדונה כאן). החלק שרד מן הגוף מועט מאוד, ואני בו אלא שתי מחרוזות ובهن האותיות ש-ת (המחרוזת של האות שנחהתה בסימות המקריאות 'מי בא סוס פרעה' [שמות טו, יט], ומסתבר שעדי לנוקדה זו הגוף ומפייט את כל יתר פסוקי היום; המחרוזת של האות ת' מעבירה לדאשון מפסוקי היום). לאחר מכן נמשך הגוף ומפייט את כל יתר פסוקי היום, במחרוזות שבראשי טוריהן אקרוסטיכון אלפיביתי הפהוק. בגיןו לשבעתא שלגנו, מסיים שם הקלירי את האלפבית בגוף, והחטיבות שאחורי ממשיכות את חתימתו ('אלעור הוודיא'), שנפתחה בחטיבות הראשונות של השבעתא.

⁶⁵ לרישימת פסוקי הקבע בשבעי של פסח ראה: פליישר, תפילה (לעליל, העלה 19), עמ' 106. בגוף שבעתא הקלירית ליוישע שנזכרה בהערה הקודמת מתפיעלים רוב הפסוקים הללו כסדרם, וכן כל אחד ואחד מהם באקטע פיט קצר. הפסוקים הנ彙רים שם הם: 'זה קרבתם אש<ה> לוי שביתת ים<ס>' (ויקרא כג, ח); 'שש שנים ימים תא<כל> מצות<ה>' (דברים טז, ח; בנוסח הקבע בא לפני כתוב זה הפסוק 'שביתת ימים תאכל מצות וביום השבעי חג לוי', 'שמות יג, ו, אך הוא חסר כאן. המעתיק כתוב תחילת ורק את האות ש' כרמו למילה הרואה בפסוק, ואפשר היה להעלות על הדעת שהוא מתכוון לשביתת ימים', אך הוא חש ככל הנראה שיש ברמזו דרמשמעויות והשלים בין השיטין את המילה 'שש שנים'; 'ברא>שון<בא>רבעה<ע>שוד<ים' (שמות יב, יח), ולבסוף נראות שלוש פעמים בשנה' (דברים טז, טז-יז; לפניו, אולי בטעות, הרמז 'ש<לש> וג>ליס<ה>', המכונן לכארה לשמות כג, יד, אך פסוק זה איננו מפסוקי היום, ונראה אפוא שהכוונה לפסוקים מספר דברים).

תמונה, ונראה שם היו אמורים להופיע אחרי המחרוזת הראשונה שבחלק זה. ואכן, בלשון המחרוזת יש רמז לפסוקים: המיללים 'לְמִקְרָא בֶּן נוֹחַ / קָאֹמֵר צָרָת' רמזות ככל הנראה לפסוק 'אלה מועדי יי' מקראי קדש אשר תקרוו אתם במועדם' (ויקרא כג, ד). עם זאת יש כאן קושי מסוים, שכן פסוק זה פותח את חטיבת פסוקי הימים בראשון של פסח, ואילו בשבעיע של פסח פתחו את החטיבה כמה פסוקים לאחריו, בכתבוב 'והקרבתם אשא ליי שבעת ימים ביום השביעי מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו' (שם ח). לאמן הנמנע שהקלيري כיון כאן לאמירת הקטע כולו, מפתיחתו ועד לפסוק העוסק בשבעיע של פסח. אי אפשר לדעת אם הוא בקש לשלב אחורי קטע זה עוד שניים מפסוקי החג שבנוסח הקבע (שמות יג, ו; דברים טז, ח), או שמא יותר עליהם. בין כך ובין כך, מיעוט פסוקי החג הנרמזים בשבעתא בולט על רקע רבוי פסוקי השבת. גם העובדה שהקלيري לא הקדיש פסקת פיות לכל אחד ואחד מהם, ואף הסתפק במחרוזת פשוטה אחת כמעבר לכל יחידה מפסוקי החג, מראה שתיפל בפסוקי החג באופן מצומצם ביותר, בניגוד להרחבה הגדולה בחלק המוקדש לפסוקי השבת. מובן שלא יוכל לדעת מדווננה את השבעתא בדרך תמורה זו.

הגוף מסתיים עם הופעת הקטע 'שלוש פעמים בשנה' (דברים טז, טז-יז), ונותרו רק שלוש החטיבות המפייטות את שלוש הברכות האחוריות של העמידה. חטיבות אלה פשוטות מאד: שתי הראשונות (כנגד ברכות העבודה וההודאה) עומדות על ארבעה טורים בכל אחת, והאקרוסטיכון האלפביתי הפוך שנפתח לkratot סוף הגוף מושלם בהן (ט-ו בראשונה, ה-א בשנייה, כאשר אומרות ב, א באות בטור האחרון, בראש שתי מילims סמכות). החטיבה השלישית ארוכה מקודמותיה, נקבע בפיוטים קליריים רבים⁶⁶ ויש בה שישה טורים. מראשי טוריה עולה החטימה 'אלעוז' (הטור השני משוחרר מושם מהמן החטימה). בחטיבות אלה אין כל קישוטי תבנית, אך לשונו העשירה של הקלيري בולטה גם בהן, וענין כפל הקדושים – החג והשבת – מודגשת בהן בהבלטה. למרות העובדה הסימטריה בין בין החטיבות הראשונות של השבעתא, אין סיבה לחשוד במקוריותן, שכן יש בהן המשך ישיר לחלקו האחרון של הגוף, ודרכו החפויה של הפיטן בסיום הגוף ניכרת גם בהן.

זה לשון השבעתא:

⁶⁶ ראה לעיל, הערה 46. חטיבה זו (שורות 90–95) נדפסה במאמר המצוין שם, עמ' 258 (ובטעות סבר שם פליישר שזה סיום הקربה ליוושע ושבת 'מצמור אנטחה בשיר', הנדפסת להלן, בנספח).

שבעה שבת ויושע דר אליעזר

מִזְמוֹר שִׁיר | אֶזְחָנָעַם
בְּלִיל גִּיה עֲנָמִים הַוּם
וַיְהִי בְּשֵׁחָרְתָּךְ פְּרֻעה אֶת הָעָם
צְרָחָו נָוִי כְּשֻׁלָּחָו עַם
עֲוֹנָגָו זָו בְּמָגָן יְשָׁעָם
5 בָּרוּךְ... מָגָן>

לִיּוֹם | בִּיטָּר שִׁי נְשִׂיא אֶלְהָיִם
נָחוֹ אֲנוֹנוֹתִים מִכְּסָלוֹחִים
וְלֹא נָחָם אֶלְהָיִם
הַיּוֹת בְּמַיִּינָה מְנוֹזָהָת אֲרוֹחִים

- א – ניו יורק, בית המודרש לרובנים, ENA 351.2 (1–23), נוסח היסוד לשורות אלה. השורות הללו נדפסו על פי מקור זה בידיו של א' וטהיימר, גני ירושלים, ב [חרס"א], דף ט.
- ב – קימברידג' T-S H 2.49 (43–1) (שורות 43–29) והמשכו היישר T-S H 2.20 (43–ソフ). נוסח היסוד משורה 24 ואילך. שורות 90–95 נדפסו מקורו זה בידי ע' פליישר, עיונים בתהליכי עיצובם התבנוני של סווי הפוט הקדום', תרביז, לט (תש"ל), עמ' 258.
- ג – קימברידג' T-S NS 130.7a (שורות 46, 40–29 [נוגט] – 58 [לאומך]).
- ד – קימברידג' T-S AS 112.317 (שורות 59 [נוולאי] – סוף, לקי מאור).

4 וְיֵב 8 וָגָן בְּשׁוּלִים ב

פסקוק מסורת: תהילים צב, א. מקראות בכל טור שלישי: שמות יג, יז ואילך.
 1–2 מזמורו... הוועט: בלילה שבו חשק ('הוועט') האור ('אגה') של המצרים, כלומר בלילה מכת בכורות, הנעימו ישראל מזמור שיר. השורה: 'עשר שירות הן, בראשונה שנאמרה במצרים, שנ' 'השיר יהיה לכם כל התקדש חוג' ('ישעיהו ל, בט') (מכילתא בשלח, מסכתא דשירה, א, מהדורות הורוויז'רביין, עמ' 116). ויתכן שהכהונה לשירת הים, לאחרليل טביעה המצרים בים סוף. 4 צrho... עם: השווה: 'מי צוח וו, מצרים צוחים וו... כהחי יש' חונים על שפת הים היו דומים לטכסי מלכים, והוא המצריים נחנקים ואומר' ווי מה שליחנו מארצינו' (פסיקתא דבר כהנא, ויהי בשלח, ז, מהדורות מנדלבויין, עמ' 183). 5 עונגו: נתענדנו (הלהשן רומז גם לעונג השבת). ז: עם ישראל, על פי שמות טו, טז ועד. בגין ישם: השווה: "ויתנתן לך מגן ישעך" (תהלים ית, ל), מדבר בישראל שם בוטחים בהקב"ה והוא מגן להם' (שמות רבבה מא, ד). ולענין הטור כלו ראה גם את תיאורוليل קריית ים סוף: 'ישראל באורה ומצרים באפריליה, רואין את ישראל שהיו באורה ואוכליין ושותין ושותהין, והיו המצריים מזרקין בהם חצים ובבני בליסטראות, והמלך ובלען מקבלין אותם, שנא' "מגנני קרון ישעי משגב" (תהלים ית, ג') (מדרש לך טוב לשמות יד, כ, מהדורות בובר, עמ' 88). 6 ליום... אלהים: ליום שהובטח לאברהם ('נסיא אלהים', על שום בראשית כ, ג) כשביתור בהמות (מעין קרבנות, 'שי'), כלומר למועד שhortה ברית בין הבתרים (בראשית טו, יג–יד). 7 נחו אנווחים: נחו ישראל שקדום לבןナンחו מכובד השעבוד (השווה: שמות ב, כג); ולשון 'נוח' וומז גם למנוחת השבת. מכסלווחים: מועל המצרים (השווה: בראשית י, יד). 8–9 ולא... ארווחים: אולי: ובעת יציאת מצרים לא מיהר הקב"ה להנחותם דרך הקרצה (דרך ארץ פלשתים), אלא הנהיגם דרך המדבר וסיפק להם מים ומזון דרך נס; השווה לתיאור של מי הבאר שליחותה

10 נבותקיות טל חיִים וּנְנוֹחִים
ב>רֹן... מִחְהָ<

השְׁבַת | גֶּשֶׁה פָּטוֹל בְּקֹץ מַזְפָּתִים
רְגֹעַ בְּכֶפֶל צָאן רַפְתִּים
דָּרָךְ אָרֶץ פְּלֵשֶׁתִּים
נִיהְגֶּם וּמִילְּטָם מִמְּשִׁיחִיתִים
קָדוֹשׁ נְעָרָץ בָּעַם שְׁבוּתִים
15 קָדוֹשׁ נְעָרָץ בָּעַם שְׁבוּתִים
<רֹן... האל הקדוש>

אתה בחור>תָּה<
טֻוב | דִּימָם עָזִים בְּבָהוּ / עָשָׂשׁוּ וְכָהוּ
דְּבָבָוּ מַיְּ הוּא / וּבְבָנוּ פִּי קָרוֹב הַוָּא

להודות | הַחְלוֹ אָלֶה>ים / בְּנִיסִים תִּמְהִים

10 ובתיקית ב 14 ומילטס] יוז"ד תלולה ב

את ישראל במדבר: 'ז מגדים מני דשאים ואילנות לאין סוף, שנאמר "בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות נינהלנו" (תהלים כג, ב), כל ימים שהוא במדבר כך היה משתמשן בה' (במדבר רבה יט, כ). בבלשן 'מי מנוחות' רמז נוסף למנוחות השבת. 11 השבת... מופתים: השבת הגעה ונתקברה (פטול, לשון חיבור וזרירה) למועד (קע') הנס (מופתים) שנעשה לישראלי, הוא יום שביעי של פסח. 12 רוגע... ופתים: לתת ביום זה מרוגע כפול (גם מנוחות השבת וגם שביתת יום טוב) לישראל המשוללים לצאן (השווות: תהילים ק, ג, ועוד); 'רפתים' הוא מקום הבקר (ראה: חבקוק ג, יז), והוא בא כאן מודוקח החזרה. 13–14 דורך... ניגמס: קשה, שכן הקב"ה לא נהם 'דרך פלשתים'. ממשיתים: מן המצריים. 15 בעם שבותים: בישראל הנחמים בשבתה. גוף. פתיחות מקראיות: תהילים צב, ב ואילך. סיומות מקראיות בשורות 16–25: שמות יד, י. הסיווות במחוזות הראשונה שככל זו, משורה 28 עד 75: תהילים צב, ג ואילך (לשם הרשות עם הפתיחות). במוחוזות אלה נזכרים גם המזלות.

16 טוב: כנראה כינוי להקב"ה אך أولי למשה, שעיל פי שיטת ר' מאיר 'טוב שם' [ביבלי, סוטה יב ע"א, ועוד]. דימים עזים בبهו: 'עזים' בדרכ כל כינוי למים, ואולי הכוונה לкриיעת ים סוף, אך על פי המשך אפשר להצעיר ש'עزم' כאן הם המצרים, שהעזו פניהם וכפרו בה', ומשמעות הטוור: הקב"ה שיתק את המצרים כטהטיבים בתהומותיהם ('בבחו'; לקיים של גורם בשם 'בבחו' בין התהומות לים, השווה: 'למעלה מן תהום תהום, למלחה מן תהו בבהו, למלחה מן בהו ים' [מעשה בראשית, בתוך ספר רזיאל המלאך, אמסטרדם תס"א (דפוס ראשון), דף לה ע"א]). עשו וכח: אפל וחשכו, כלומר טבעו ומתונו. 17 דבבו מי הוא: וקדםם לככ, במצרים, אמרו (דבבו) 'מי ה... לא ידעת אי את ה" (שמות ה, ב). ובנו... הוא: וועתא, בים סוף, הבינו כי קרוב הוא' (בלשן שמות יג, יז), שהקב"ה מציו וקרוב אליהם, והוא שמעוניים (шибוץ מתואם חרף). 18 להודות החלו אלהים: מוסב על ישראל, ומשמעותו: עם קרייעת ים סוף החלו ישראל להודות לה. בנים תמהים: כהנים תמהים ומתחפעים מהנסים שנעושו להם.

ולא מתחממים / כי אמר אֱלֹהִים

20 **ליְיַיִן | וַיְדָ[ו]עַם / כְּטוּבְעוּ מִרְיעַם
ומדברות הסיעם / וְפֵן יִגְחַם הָעַם**

**ולזמר | זמירות נצמה / להתليل ים בחומה
פֵן יִבְעַטּוּ בְּחִימָה / בְּרָאוֹתָם מִלְחָמָה**

25 **לְשָׁ[מֶךְ] | חִזְהָ[מֶה] / מִימִים יִמְמִה
וַיְבַקְעֻ[ו]וּ הַמִּמְמָה / וְשָׁבוּ מִצְרִ[י]מָה**

**עֲ[לִיוֹן] | טִיבָּע צָר וְהַושִׁיעִי / בְּאַזְן שְׂעוּי וְשְׂעוּי
ברכונות עָנָג שְׂיבָעִי / וּבִירָק אֶת יוֹם הַשְׁבִּיעִי**

**ככ>תוב בתורתך< ויברך אליהם את< יום השבעי ייקדש אותו כי בו שבת מכל
מלאכתו אשר ברא אליהם לעשות< (בראשית ב, ג)**

לְעַ[שְׁׂוֹת] | יוֹם יוֹם כְּהָגִיד / כי בָּם נָזַף הַבָּגִיד

20 ודו? ב 22 להתليلים כחמה ב 23 בחומה ב

19 **ולא מתחממים**:ישראל לא העיכבו מלוחות ולהלל. כי אמר אליהם: כאן משמעו כנראה: כי הקב"ה אמר – הבטיח – להוציאם, וקיים את הבטחתו. 20 **ליְיַיִן וַיְדָ[ו]עַם**: עם ישראל הודה ('יזדו', בלח' החרו) לה. **כְּטוּבְעוּ מִרְיעַם**: כאשר טובעו המצרים שהרעו להם. 21 **ומדברות הסיעם**: והקב"ה השיע אותן דרך המדבר ים סוף (שםות יד, י.ח). ופז: ואמו. פן יגחם העם: כאן מובא הפסוק ממשמעו במקרא. 22 ולזרו... בחומה: משמע הטור: והקב"ה הסב את ישראל לדרכם ים סוף כדי שהם יקרע והעם ישיר לפניו. זמירות נצמה: שירות נעומות. להתليل ים: לזקוף את מי הים. בחומה: השווה: שמות יד, כב. 23 פן... לשלך חזה נוספת להסבירם דרך המדבר היא שמא "יבחו בעף' בראותם מלחמה' בדרך ארץ פלשתים. 24 לשלך חזהימה: את שמן הגודלআহাইমস; השווה: 'যেমন মাৰাইম বৰুৱা' בדרכাৰ আৰা বৰচা... শম ম্পৰোশ ছিলকুক উলি' (פסיקתא דרב הונן, אנט' ১, מהדורות מדלבויים, ע' 308). **מיימים ימימה**: אויל כוונתו: וכבר מיימים קדמוניים, מעת בריאתו, ידע הים שעליו להיקרע לפני משה; השווה: 'אמר ר' יונתן, תנאים היתנה הקב"ה עם הים שיקרע לפני ישראל, ה"ה "יושב הים לפנות בקר לאיתנו" (שםות יד, כ), לתנא' (בראשית ר'ה, ה, מהדורות תיאודור אלבק, ע' 35). 25 **המימה**: כמו: ההים. ושבו מצרים: כאן משמעו: ושבו המים וכיסו את המצריים (השווה: שמות יד, כ). 26 **עליוֹן: הקב"ה**. כאן: כאשר הקשייב. שווי ושווע: את תפלתי, והנקוד על פי כתוב היד. 27 **ברכות ענגן: הברכה ותענוגים, והפינון רומו** כאן לברכת השבת. **שְׂבִיעִי**: כמו: השבעני. 28 **לעשות... כהגיד**: נראה שם שמשמעו: לעשות את כפל ימי השמוכה, שמחת השבת ושמחת שביעי של פסח ('יום יום'), כפי שה' ציווה ('כהגיד'). כי... **הbagid**: כי הקב"ה ורם לעם מצרים ('נוז') לבגד בישראל ולרדוף אחריהם לים (השווה: שמות יד, ד), כדי להענישם ולהטביעם.

טלה בכפל בשיר שיר אגדי / ופאו להגיד

30   **ל>הגיד< יושרו בסגל / בשבת ויום נֶגֶל
בנתיות עיל / מרים לחשב רגל**

ככ>תוב על יד נביאך< אם תש>יב< מש>בת< רג>לך< שעשות חפצך ביום קדשי וקראת
לשbat ענג לקדוש ה' מכבד וככבדו מעשות דרכיך מצוא חפצך ודבר דבר< (ישעיהו נה,
(ג)

זבר | ברטה לבס/or / פשור עול טיט לאס/or
במפה לס/or / ניגונך בסוף עלי עש>זר/or

ע>לי< עשור | פתרך נודעתה / ובין גלים ה[פע]טה
35   **פלאיך יידע[ת] / לעם שבת ק>דשך< ה[פע]טה**

ככ>תוב בדברי קדשך< ואת ש>בת< ק>חדש& הוודעת להם ומצוות וחיקים ותורה צוית
לهم ביד משה עבדך< (נחמיה ט, יד)

33 ניגונך ג 34 ובין ג ה[פע]טה ההשלמה על פי ג 35 ידעתה ג
טלה... אגדי: ולכבוד יום זה האכפיל את קרבנות המוסף (המסולמים כאן בטלה, משום שמוסף השבת אין
בו אלא 'שני כבשים בני שנה תמים' [במדבר כח, ט], וכן/acan אף את השיר ואוצרף (אגדי) זה לזה את מזמור
יום השבת (תהלים צב) ומזמור החג (שביעי של פסח – תהילים קלול; ראה: פליישר, תפילה [עליל, העורה
[1], עמ' 168]. ופאו להגיד: ובמוזמורים אלה אספר את פארו ושבחו של הקב"ה. 30 להגיד יושרו: לספר את
משמעות הירשים ו意義ו החדשניים של הקב"ה. בסוג: בחבורה. יום גלי: יום החג. 31 בנתיות עיל: קשה,
ואולי 'עgil' הוא כאן במקום 'מעגול', במשמעות: דרך, אורה (מלשון 'מי נכח עיני ה' דרכי איש, וכל מגלתיו מפלס'
[משל' ה, כא], ועוד הרבה), והציגו הוא סמיוכות הנרדפים. ויתכן שיש לנו עgil'. מהם: מן הדברים (נתיבות
על'), על פי הפסוק הסמוך. 32 דבר... לבס/or: נראה שהטור מוסב על גורת השענבו ברarity בין הבתרים,
וממשמעותו: כרתה (עם אברהם) בריית ('דבר') לחת את ישראל לבוז ('לבס/or') ולהשפיכם בשעבוד מצרים. כשו...
לאס/or: ולחות עליהם ('לאס/or', לשון קשירה לעול) בעבורות פרך ('ועל טיט'), כשור המשך בעול. 33 בmassה
לס/or: ולישראל אוטם בניסיונות קשים. ניגונך... עשור: אך עם היציאה לחירות וקריעת ים סוף יגנו לץ ישראל
וישרו את שירת הים 'על עשור', בילוי כל' נגינה. 34 עלי... נודעתה: בעת ששרו לך 'על עשור' נודעה
מלכוחך בעולם. ובין גלים ה[פע]טה: וממלוכך נגלהה בין גורי ים סוף; השווה: 'ר' אליעזר אומר מניין אתה
אומר שראותה שפהה על הים מה שלא ראו ישעה וחזקאל... כשנגלת הקב"ה על הים לא הוצרך אחד מהם
לשאל או זה המלך אלא כיון שראו הכהירוה' (מקילתא בשלח, מסכתא דשירה, ג, מהדורות הורוויזרביון, עמ'
35 לעם: לעם ישראל.). (127–126).

עֲבָדָךְ | לְחִזּוֹת מִפְעָלֶיךְ / נַמֵּתָה שֶׁל נַעֲלֵיךְ
לְתֹאָמִים הַעֲבָר בְּמַי שְׂעוּלֵיךְ / וְשָׁר פִּי שְׁמַחְתָּנוּי יְיָ בְּפַעַלְךְ

בְּפַעַלְךְ | לְיִחְמַתָּה לוֹדִים בְּמַי / וְתַרְעָם מִן שְׁמִים
וְאַת מִיחְדִּיךְ פָּעָמִים / כִּילְלָתָם בְּנַחַת בְּלָחִים יוֹמִים

כְּכֹתֶב בְּתוֹרַתְךָ רָאוּ כִּי יְיָ נָתַן לְכֶם הַשְׁבָּת עַל כֵּן הוּא נָתַן לְכֶם בַּיּוֹם הַשְׁבִּי לְחָם
יוֹמִים שָׁבוּ אִישׁ תְּחִתָּיו אֶל יָצָא אִישׁ מִמְּקָמוֹ בַּיּוֹם הַשְׁבִּי (שםות טז, כט)

40 הַשְּׁבִּיעִי | מַרְגּוּעַ מַעֲשֵׂיךְ / פְּגַשׁ בְּחוֹפֵשׁ עַמּוֹסִיךְ
וְצִלְלוּ בּוּ כְּסִירְתָּן מַכְעִיסִיךְ / מַה גַּדְלָוּ מַעַשְׁיךְ

מַעַשְׁיךְ | מַזְרָקִים הַגִּישׁוּ / וּבָאוֹנִים שְׁמַךְ קִידְשָׁו
וּשְׁיוֹרַו חִידְשָׁו / ... יּוֹם שְׁבָתּוֹתִיךְ קִידְשָׁו

כְּכֹתֶב עַל יְד נְבִיאֶךְ | וְאֶת שְׁבָתוֹתִי קִדְשָׁו >וְהִי לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדַעַת כִּי
אַנְי "אֱלֹהִיכֶם" (יחזקאל כ, ב)

אֱלֹהִיכֶם | נְיַעַר בְּנוֹעֵר / וְנְיַעַרְוּ כְּגֹור אָרִי נְעֵר

36 מִפְעָלִין] מ"ס בין השיטין ב נַמֵּתָה ההשלמה על פִי ג 38 להודים] לוד ג

36 עֲבָדָךְ... נַעֲלֵיךְ: כדי שיוכל משה ('עבדך') לראות את מעשיך הנפלאים, ציווית עליו בחזון הסנה הבוער של נעליך מל רגליך' (שםות ג, ה). 37 לְתֹאָמִים: את עם ישראל, שהם 'מתואימים עם הקב"ה, ומוסרין נפשותם על קדושות השם' (מדרש תהילים יח, אי, מהדרות בובר, עמ' 141). בְּמַי שְׂעוּלֵיךְ: בימי שהקב"ה מדד בשעהו על פי ישעיוו מ, יב), וכן הכוונה למי טופ. ושר: מוסב על משה, שර את שרית הימים, אך דברי השיר המושגים בפיו לקוחים מהמזמור של יום השבת, משום הסימונות המקראיות. 38 בְּפַעַלְךְ: במשמעותו הנשענית לישראל על הימים. לְיִחְמַתָּה... בְּמַיִם: נלחמת במצרים ('לודים', על שם בראשית י, י) באמצעות מי ים טופ. וְתַרְעָם מִן שְׁמִים: הלשון על פי שמואל ב' כב, יד. 39 מִיחְדִּיךְ פָּעָמִים: כינוי לישראל הקוראים שמע פעמים בכל יום. כִּילְלָתָם: מותבקש יותר: כלכלתם, אָרְכִילְלָתָם' מופיע בשני המקורות, ואולי משמעו: עיטורתם, הוספה להם תפארת (על ידי כפל המן ביום השישי). בנהחות: לשם מנוחת השבת. בְּלָחִים יוֹמִים: במנת מן כפולה בעבר שבת, על פי הפסוק המשמן. 40 הַשְׁבִּיעִי... עַמּוֹסִיךְ: יום השבת, שהוא יום מנוחה ('מרגווע') לכל הבריאה ('מעשייך'), הצטרכף לחג הפסח, שבו חוגגים את חירותם של ישראל ('חוֹפֵשׁ עַמּוֹסִיךְ'; 'עַמּוֹסִיךְ' כינוי לישראל על פי ישעיוו מו, ג). 41 וְצִלְלוּ... מַכְעִיסִיךְ: וביום זה, שביעי של פסח, טבעו ('צִלְלוּ') המצרים ('מכעיסיך') כסרטן השוקע בימי. 42 מַעְשֵׁיךְ... הַיִשְׁשָׁו: מעשי הנס שנעשו ביום זה קירבו ('הגשוו') את המצרים המורדים בה' אל מותם. וּבָאוֹנִים... קִידְשָׁו: עם עשיית הדין במצרים נתקדש שם ה' (והכינוי 'אונִים' על שם העיר המצראית אונ). 43 וּשְׁיוֹרַו: עם ישראל חידשו Shir ושבה לה'; ונראה שצריך להיות: וּשְׁיוֹרַו ואורי אחורי תיבנה נוספת: (ושיר חדש, וויר זומר וכדומה). 44 אֱלֹהִיכֶם נְיַעַר: הקב"ה נייר את המצרים בהם (שםות יד, כ). בְּנוֹעֵר: נראאה שם פועלה, כמו: בניוור. וְנְיַעַרְוּ... נְעֵר: קשה לעמוד על משמע הדברים, וההזרות התכוופות על השורש

[...] / הַכְּחִיד אִישׁ בֶּעָר 45

א>יש< ב>ער< | נוֹגֵס הַשִּׁיר / בְּבָרֶךְ וְהַ[יכשִׁיר]
וְשִׁירִים תֹּפְפּוּ שִׁיר / כִּאֵז בְּשִׁבְתַּ מִזְמָרָ שִׁיר

ככ>טוב בדברי קדשך< מ[זמור שיר] <ליום השבת> (תהלים צב, א)

בְּלִילוֹת< | סֻוּגָּרוֹ פּוֹשָׁעִים / מָול בְּתִולָּת שְׁעַשְׂעוּיִם
וְעַלְוּ מֹזְשִׁיעִים / [בְּפִרְזָעִים]

50 רְשִׁיעִים< | סֻוּגָּרוֹ וְנִגְמָרוֹ / וַיְשִׁירִים לְטוּבָה נִשְׁמָרוֹ
עֲנוּגָה שִׁמְרוֹ / בָּאוּמָר אֶת שְׁבָתוֹתִי תִּשְׁמָרוֹ

ככ>טוב בתורתך< ויאמר יי אל מש>ה< לא>מר<. ואת>ה< ד>בר< אל בני יש>ראל<
לא>מר< א>ך את שבתי תשמרו כי אוט הוא ביןינו וביניכם לדרתיכם לדעת כי אני יי
מקדשכם> (שמות לא, יב-יג)

מִקְדְּשָׁכֶם | עַם עֲוָלָם / בְּשִׁחָק מְאַזְנִים גּוֹיִי עֲוָלָם
עֲבָדוּהוּ וְרִגְנָנוּ לְעֹז>לָם< / וְאֵתָה> מָרוּם לְעֹז>לָם<

46 השיר] הניקוד על פי ג' (ויש ניקוד ארץ ישראלי) בברך ב' שנייה מסופקת בג' וה[יכשִׁיר]] ההשלמה על פי ג'
51 באומו] לפניו אולי מילה נוספת ב' שבתוותי ג' 52 מאוזניים ג'

'נער'חוורה חזרה כאן הפייטן על תוכן הטור הקודם, תוך הוספת דימוי. גם משמע הדימוי איננו
ברור, ואולי כוונתו: כשם שאירה צעריר מנער את טרפם. 46 א>יש< ב>ער... וה[יכשִׁיר]: קשה, ואולי ממשמעו:
המצרים שעשיבו את ישראל ('נוֹגֵס', וכן 'אִישׁ בָּעוּ') גרמו להם בסופו של דבר לשיר ולברך את הקב"ה.
47 ושדים תופפו שיר: וישראל שרדו וניגנו; השווה: "קדמו שרים אחר נוגנים" (תהלים סח, כ), שנאמר "אז"
שיר משה ובני ישראל" (שמות טו, א). "בתוך עלמות תופפות" (תהלים טט), ותקח מרים הגבאה... את התווע'
בידה ותצאנ כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות" (שמות טו, כ) (מדרש תהילים סח, יי, מהדורות בובר, עט'
320-319. נא... שיר: כשם שכבר אדם הראשון אמר 'מזמור שיר ליום השבת'; השווה: 'א'ר לוי, המזמור הזה
אדם אמרו, "מזמור שיר ליום השבת" (תהלים צב, א) פסיקתא דבר כהנא, שובה, יא, מהדורות מנדרובים, עט'
360, והמקבילות). 48 ב>ילוֹת<: נראה שהכוונה ליל מכת בכורות וליל קרייתם ים סוף. סוגו פושעים:
נענוו המצרים. בתולת שעשוים: כינוי לישראל, על שום יומיהו לא, יט-כ. 49 ועל... [רשיעים]: נראה
משמעותו: כנגד הרשעים העולמים ופורהם וכדי לשפטם על וباו המושיעים; לשון 'על'ו מושיעים' לקוח
מיובדיה כא, וגם שם תפקדים לשפט את הר עשוי, אך כאן הוא מוסב על מושיע ישראל ממצרים (משה
ואהרון). 50 רשות>ים<: המצרים. סעודה: טבעוabis הסוער. ונגמרו: וכלו. יושבים: ישראל. 51 ענוגה: את
יום העונגה, השבת. 52 מקדשכם עם עולם: הקב"ה מקדש את ישראל, שהוא עם עולם' (ישעיהו מה, טו). 53 הקאים
לנצח. כשחק... עולם: ואילו גוי העולם 'כשחק מזינים נחשבר' (ישעיהו מ, טו). 53 ורוננו... מרים לע>לום<:
ושירו לעד את דברי המזמור 'ואתה מרים'.

לע^{וֹלָם} | עֲרֵבָה מִנְחָה / לְנוֹצֶרֶי יוֹם הַנְּחָה
רִישְׁתָּם בְּכֶפֶל אָרָ[וְ]חָה / בִּיןְכוּ לְנוֹתָן מִנוֹתָה

ככ^{<תוב על יד נבאייך>} ברוך יי א^{<שר>} נ^{<תנו>} מ^{<נוחה>} לעמו ישראל כל אשר דבר לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב אשר דבר ביד משה עבדו. למען דעת כל עמי הארץ כי יי הוא האלהים אין עוד (מלכים א' ח, נו, ס)

עוד | פָּסּוֹת עַל קְוִיָּיךְ / בָּאָז בָּמְקוּם עֲקָרָב עַל מַאיָּיבִיךְ
וַתְּחַפֵּיר קְמִי אֲהֹבָיךְ / בַּי הַגָּהָה אֲגִיבִיךְ

א^{<גִּיבִּיךְ>} | פָּקוֹד לְמִחוֹת / וַתְּכַפֵּיל לְאוֹמֶךְ שְׁמִחוֹת
בְּנָאֹת דְּשָׁא לְהַנְּחוֹת / נָזְחָלִי מִי מִנוֹחוֹת

ככ^{<תוב בדברי קדשך>} בנאות דש^{<א>} ירבי צני על מי מנוחות יהלני (תהלים כג, ב)

יְנָהָלִינִי | צָור קְוַנִּי / יְקָרוֹךְ קָשְׁטוֹ בְּמִקְנִי
וּבְסִין הַקְּרִיְנִי / וְתָרַם כָּר^{<אִים>} קְרִנִי

קְרִי | צָר לְמִלּוֹכָה / לְנִגְמִית בָּל מִמְלָכָה
בָּצְדָקָ צְוִיָּתִי הַלְּכָה / מְלֻעָשָׂות בְּשִׁבְטָ מְלָאָכה

55 אֲרֹ[וְ]חָה]] הַהְשְׁלָמָה עַל פִּיגְגָּה 58 שְׁמִחוֹת שִׁין] מִתוֹקָנָת מִשְׁהָוָה לֹא בָּרוּךְ 60 קְשָׁתְּ ד בְּמִקְנֵן] אָוְלִי עוֹד אָוְתָה
אַחֲרֵי הַבִּ"תְּ" תְּ ד 61 חַקְרִיְנִי 63 צִוְיָה] מִנוֹקֵד מַעֲלִיוּ ד
54 לע^{<ולם>} ... הנוחה: מנוחתם של ישראל, השומרים את השבת (נעצרי يوم הנוחה), ערבה לפני ה' תמיד;
והשוואה מלאכי, ג. ד. 55 רִישְׁתָּם ... אֲרֹ[וְ]חָה: כאשר ישרו זכו לבבון שבת באrhoהה הכהולה, 'לחתם משנה'
(שמות טז, ה, כב-כט). לנoston מנוחה: להקב"ה, על פי הפסוק הסמן. 56 עוד ... קְוִיָּיךְ: פנינה בתפילה אל
הקב"ה שישוב ויגן על ישראל המכווים לו. כאז: כשם שפהח והגן עליהם בעת יציאת מצרים. במקום... מאיביך:
כנראה: כשם שנפרעתה במדבר (כלומר על ים סוף שבדרך המדבר), שהוא מקום 'יחס שרכ' ועקב' (דברים ח,
טו), מן המצריים ('מאיביך'). ואולם הקရיה מסופקה, וייתכן שכחוב' 'תאייביך', והכוונה: כשם שהגנתה במדבר על
ישראל (התביבים ומצבים לך). 57 ותְּחַפֵּיר: קְמִי אֲהֹבָיךְ: את אַוְבִּי יִשְׂרָאֵל. 58 ותְּכַפֵּיל:
ויש כאן ומז דק גם לפל הקדשות של שבת ויום טוב. 59 בנאות דשא... מנוחות: על פי הפסוק הסמן,
וממשמעותו: להנהייג (להנוחות) את ישראל (נעולי מי מנוחות), רמי מנוחות' יינוי מטפורי לשבת) בנאות דשא,
כלומר בנחלותם הדשנה. 60 יְנָהָלִינִי: נראה שמכוח השורש נגררת לכך ממשמעות המילים הקודומות: 'על מי
מנוחות יהלני'. צור קְוַנִּי: הקב"ה. במקני: באובי. 61 וּבְסִין: במדבר סין (שאלוי הגיעו אחריו שיצאו ממצרים;
שמות טז, א), או בהר סיני. הקריini: רומס את קרני. 62 קְרִי צָר לְמִלּוֹכָה: המשך דברי הכנסת ישראל: הקב"ה
הכין ('צר'), כמו יצר) את רומיותי (קרני) כדי שאהיה דואיה למלאן. לנגיה כל מלוכה: לנכח את כל הגויים;
וליציר השווה דבריהם לו, וזה. 63 בָּצְדָקָ ... מְלָאָכה: בזכות ש觅ת ההלכה שמצויה ה', שלא לעשות מלאכה
בשבת. הניקוד 'צְוִיָּתִי' שבכתב היד קשה, שכן הקב"ה הוא המצויה אך עם ישראל הוא הדבר בקטעה זה, ויתכן
שצריך להיות צוית (הצעית י' ברודי).

ככ->תוב בתורתך< ששת ימ->ים< תע->שה מלאכה וביום השביעי שבת שבתו מקרא
קדש כל מלאכה לא תעשו שבת היא לוי בכל מושבתוכיכם< (ויקרא כג, ג)

מושבתוכיכם | קלעו צורי / וישחו בגדיך צורי
ועתעה תשיב נקם לצרי / ותבט עני ב>]צורי<
65

ב>]צורי< | קלון לחזות / קמי להבזות
רעים להנפיש בשבת זאת / אשריך א>נו< יע>ש< א>ת<

ככ->תוב על יד נביאך< אשריך אנו>ש<ה זאת ובן אדם יחזק בה שמר שבת מחללו
ושמר ידו מעשות כל רע< (ישעיהו נו, ב)

רע | רוזפים פמר / המכוניות מדלי כמר
ריעלים רביע חמץ / צדיק כתמר

67 כ->תמר< | רעות המוני / רצים במרור מוני
ובתענוג עידוני / התענג אל יי

ככ->תוב בדברי קדשך< והתענוג ע>ל< יי >>ויתן לך משאלת לבך< (תהלים לו, ד)

לבך< | שתולים נחן בשלה< / קדנים הנקיים בישיבה

64 צורי ד 65 לצרי ד בשורי ד 66 קלון קו"ר מתוקנת מבית ב להבזות מתוקן מילהתבות ב 72 הנידגים
בישיבה ד

64 מושבתוכיכם קלעו צורי: הפירען עבר לדבר על גלות ישראל, שהצרורים טלטו (קלעו) אותן מושבתוכיהם;
ובلحץ השרשור וחחרזו אין כאן התאמה ודקדוק בין 'מושבתוכיכם' לצורי!. יזכיר: את אנשי ישראל.
65 תשיב נקם לצרי: הלשון על פי דברים לב, מא. בש->ויר<: באובי. 67 רעים: את ישראל, על שום
תHALIM קרב, ח להנפיש: לחת להם נופש ומנוחה. 68 רע רוזפים כמר: רעתם של המציגים ('רוזפים') הביאו
לכלידתם בים כבתוך מכמורה. המכוניות מדלי כמר: שנאמר בהם 'הן גוים כמר מדלי' (ישעיהו מ, טו).
69 ריעלים רביע חמץ: השקה אותם ארבע כוסות (רביע) של יין ('חמר') תרעליה; השווה: 'מאין כבשו חכמים ד'
כוסות שלפסח... ר' יהושע בן לוי אמר' כנגד ד' כוסות שלתרעליה שהקב'ה המשקה את אומות העולם' (בראשית
רבה פח, ה, מהדורות תאודור-אלבק, עמ' 1081-1082). וראה גם: 'הגע זמנה של מצרים לשותות כוס התרעליה'
(ביבלי, חילין צב ע"א). צדיק כתמר: הקב"ה; השווה: "'כפות תמרים'" (ויקרא כג, מ), זה הקב"ה, דכת' ביה
צדיק כתמר יפרח" (תהלים צב, יג) (פסיקתא דרב כהנא, ולחותם לכט, ט, מהדורות מנדרבים, עמ' 414).
70 כ->תמו<... מוני: דברי בקשה לגאותה: המוני ישראי, אשר מיטללים ('יצים') עתה בעול המן של האיברים
(במרור מוני!), יוציאו בנוראה מתקוק וDSL כתמר, ככלומר ישבו לנחלתם. 71 ובתענוג עידוני: סמיות הנדרבים,
ויש בה רמז לעונג השבת. 72 שתולים נחן בשלה: נחנה בשלה<ה, כעומדים השtolim במקומות; ומילת
השרשו' לבך' שבראש הטורו איננה נקשרת היטב אל שלאחריה. **בדוגמ הנגידים:** נראה שהוא לשון ברכה לריבוי
ולפריוון (השווה: בראשית מה, טז). **בישיבה:** חוזר אל 'שתולים נחן', נשב במקומו ולא נגלה עוד.

בְּחִזְרוֹת מָוֶר בְּנֵחֶת וְשׁוֹבֶה / עַד יַנְגּוּבוֹן בְּשִׁיבָה

בְּשִׁיבָה | תֹּאֲרָאָל / נַחַז בְּהָזֶד אַרְיאָל

לְהַגִּיד כִּי יָשָׁר אָל / בְּאוֹת שְׁבִינוֹ לְבִין יְשָׁרָאָל

ככ->תוב בתורתך< בינוי ובין בני יש->ראל אות היא לעלם כי ששת ימים עשה י' את
השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש< (שמות לא, ז)

הַיּוֹם לְשׁוֹשׁ הַוַּחַק / כִּי בֹּזֶל מַוְתָּק

לְמִקְרָא בְּכָן נַוְתָּק / פָּאוֹמָר צָרָחָק

חָק | צִוְּיוֹן אֶת אָסָרִים / הַיּוֹת בּוֹ בְּדִיעַ מְוֹאָסָרִים

סָאָר וְחַמֵּץ אָסָרִים / עַד יוֹם אַחֲד וְעַשְׂרִים

ככ->תוב< בראשון >ב ארבעה עשר יום לחדר בערב תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים
לחדר בערב< (שמות יב, יח)

80 לִשְׁוֹעַתְנוּ נְבִיעַ שִׁירִי טֻב טַעַםִים / מָודָרִים מִכְלָעַמְמִים

75 לְבִין] אוֹלִי וְלְבִין ב 80 לִשְׁוֹעַתְנוּ ד לִשְׁוֹעַתְנוּן] לִשְׁוֹעַתְנוּ ד מְוֹדָרִים ד

73 בחזרות מוד: נראה הוא כמו 'בחזרות אליהנו' שבפסקת המתפיטי, כולם: בחזרות המקדש הבני בהר המוריה. השווה: "לֹךְ לְאָרֶץ המוריה" (בראשית כב, ב... למקום שהקטורת קריבה, הין דעת אמר "אל לי אל הר המור" (שיר השירים ז, ז) (בראשית רבנה, ז, מהדורות תיאודור-אלבק, עמ' 592-591). בנהחת ושבה: על פי ישעיהו ל, טו. 74 בש->בה< תואר אל: אפשר ש'תואר' הוא פועל בערב, ומשמע הטור: הקב"ה נגלה על ישראל 'זוקן מלא ורחמים' (מכילאתא בשלח, מסכתא דשירה, ד, מהדורות הורוויז'רבי, עמ' 129); אך יתכן ש'תואר' הוא שם עצם, והטור ממשיך אל שלאחריו: 'נַחַז', כלומר: נזכה לחוזה כביכול בדמות האל, השווה: עתיד הקדוש ברוך הוא לעשותות מחול לצדיקים, והוא ישב בינהם בגין עדן, וכל אחד אחיד מראה באצבעו, שנאמר "ואמר ביום ההוא הנה אליהנו זה קינו לו ווישענו" (ישעיהו כה, ט) (ביבלי, תענית לא ע"א, ועוד). בהוד אורייאל: על פי הפירוש הראשון השוואץ לטור הקודם, טור זה עומד לעצמו, ומשמעו: נזכה לחוזה בבית המקדש ('אריאל'), על שם ישעיהו כת, א) ביופי. ואולם, אם 'נַחַז' שייך לטור הקודם, היה 'בהוד אורייאל' תיאור מקום, ומשמע הטורדים: נזכה לחוזה בגilio החסינה בבית המקדש. 75 להגיד... אל: על פי תהלים צב, טז, והטור משלים את רצף הסימות מפרק זה. 76 הַיּוֹם וּכֹה: על הבעה בנוסח שתי המחרוזות הלו וראה, לעיל, בגין המאמר. הַיּוֹם: יומ שבייע של פסח. לשוש: לשמחה ולשלוח. הוחק: נחקק, נקבע. לך מוחק: הרשע, פרעה (אותו כל מצרים), טבע ונומוק מן העולם. 77 למקרא בבן נוחק: ולכן נחיק יום זה ליום מקרא קדש. כאומו צור חק: כמצווה שחחק הקב"ה ("צ'ור"). 78 חק צוּיוֹת אֶת אָסָרִים: חקק וקבע את חיזיו לישראל שהיו אסורים וכלאים במצרים. הַיּוֹם... מְוֹאָסָרִים: להיות מעתה אסורים ביום זה במלאת עבודה, אך אישור זה הוא של שמחה (דיין). 79 טאוֹר. אָסָרִים: באיסור אכילה והנאה. 80 לִשְׁוֹעַתְנוּ: שיבוש, ונראה נוסח המקבילה: לישועתנו, כלומר: כתודה על יشوעתנו; ואפשר שהמעתיק התלבט בין נוסח זה לבין הנוסח

להראות במאז בְּנֵי בָּמָה רַמִּים / ייחיד בְּשִׁילוֹשׁ פֶּעֲמִים

ככ->תוב בתורתך< שלוש פ->עים בשנה יראה כל צורך את פני "אליהיך במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסוכות ולא יראה את פני "ריקם< (דברים טז, טז)

טופס יום עצרת השביעי
חל לחיות בשביעי
זבחיו שי נגיש לאורי וושען
ונעבוד בגביה דוד השביעי 85
ברוך... שאותך<

הופגשו ימים שניים
דבקו ופולשו יחד במאזנים
גיל להכפיל גם למחרלת מלחנים
בما איז להזות בטוב חכללי עינים
ברוך... הטוב<

90 איז שירים עשרה
שוררו בני נסחה עשרה

82 יום[בין השיטין ד עצרת] ים מהוק אחוריו ד 85 דודיך ד 88 מלחנים ד 91 שורו[ייתכן שהתייבה נקטעה בסוף שורה בשורון ד

לישועתך' (כלומר: על שהושעתו אותן). שירי טוב טעמי: שירים הנאמרים בטוב טעם (השווה: תהילים קיט, סח). מודברים: כנראה: מונחים בהנחת ה'; אך נראה יותר נוסח המקבילה: מודברים, ככלומר: יוצאים לחופשי. מל עממי: מקומות הגלות בין כל העמים (ולנוסח 'מודרים' משמעו: מעול כל העמים). 81 להראות: לקיים מצות עלייה לרגל, על פי הפסוק הסמוון. בינוי כמו רמים: בבית המקדש, והכינוי על פי תהלים עח, סט. יחיד: נראה שצרכן להיות ייחד. 82 טווכס: סודר, נקבע. יום עצרת השביעי: יום שביעי של פסח שנאמר בו עצרת לה" (דברים טז, ה). 83 כל להיות בשביעי: והוא חל (בשנה זו) ביום השבת. 84 זבחו שי: קרבנות. לאורי וושען: להקב"ה, והכינוי על פי תהלים צז, א. 85 בבית דוד השביעי: בית המקדש שאת ההכנות להקומו עשה דוד, שנאמר בו 'דוד השביעי' (דברי הימים א', ב, טו). 86 הופגשו: נפגשו. ימים שניים: שביעי של פסח ושבת. 87 ופולשו... במאזנים: כמו י'פולטו', ונשקלו, שניהם שколים זה כזה. 88 למחרלת מלחנים: לישראל, והכינוי על שם שיר השירים, א. 89 בטוב חכללי עינים: בטובה שנזכה לה עם ביאת המשיח (חכללי עינים), על פ' בראשית מט, יב, שניתרגם על מלכא משיחא' בתרגומים הארמיים הארץ ישראליים; ראה דרך משל במיחס ליוונתן בן עוזיאל ובתרגום הקטועים). 90 איז... נסחה עשרה: ישראל, שהם בני אברהם שנוסה בעשרה ניסיונות (משנה, אבות ה, ג), שרו עשר שירות לפני ה' (ראה מכילתא בשלה, מסכתא דשירה, א, מהדורות הורוויזדרביין, עמ' 116: 'עשר שירות ה').

למיצירת מאמרות עשרה
עד בוא קץ למרכה המשורה
ז[ק]וו מוקם ניסי עשרה
רוב שלום תעטך לגולה וسورה
95 ב>רוך... עשוה השלום<

ח. סיכום

סדרי הפסוקים החרגים בשתי השבעות שנדפסו כאן יש בהם כדי ללמד על החירות שנטו הפייטנים לעצם בבחירה הפסוקים ובארגוני. הופעת הפסוקים בנוסח הקבע חייבה אותם לצטוט פסוקים אלה גם בתפילה המפואית, והיא שהביאה לייצור הגוף החרג ששבשבועות החג. ואולם, דרך טיפולם של הפייטנים בפסוקים נורתה חופשיות: הם יכולים להביא את כל הפסוקים ייחודי, להקדים מבוא פוייטי לפסק זה או אחר מפסוקי הקבע ולהוסיף פסוקים. ואכן, ראיינו כאן שאחד הגודלים שבhem, ר' אלעזר בירבי קליר, התיר לעצמו אפילו להוסיף פסוקים רבים לאורגנום חדש, בדומה לארגוני המקובל בפיוטי התקיעות, הטל והגם וימי הכהפורים. מכאן אנו למדים שניתן לראות בסדרת פסוקים מאורגנת בדרך זו מהלך פiyutni טהור, ואין בה כדי ללמד בהכרח על מצב מקביל בנוסח הקבע. עם זאת, המידע שבידינו על נוסחי הקבע הקדומים החלקיים מאד, ואין לשולג גם את האפשרות שדרך הסידור העקרונית של שלשות פסוקים מן התורה, מן הנבאים ומן הכתובים (או הכתובים והנבאים) הייתה נהוגה בתקופה מסוימת גם בנוסח קבוע כלשהו של מוספי ראשי שניים, תפילות טל וגשם, פסקוי יום הכהפורים או תפילת התענית, ומשם התפשטה והגיעה אל הפיוטים.

92 למיצירת מאמרות עשרה:מן ימי בראשית שבhem 'בעשרה מאמרות נברא העולם' (משנה, אבות ה, א); ונראה שהפייטן מכון כאן למסותה הפותחת את מנין עשר השורות בשירותו של אדם הראשון; וראה דרךמשל בשיר השירים זוטא א, א, מהדורות בובר, עמ' 6. עד... המשרה: עד שיבוא זמן מלך המשיח (מרבה המשרה', על פי ישעיהו ט, ו, שנדרש על מלכות בית דוד [ספיי בדבר מב, מהדורות הרווץ, עמ' 46] ועל חזקיהו שבקיש הקב"ה לעשותו משיח [רות רביה, ז, ג, ועוד], משום שהשירה 'העשירית לעתיד לבא' (מכילתא בשלח, שם, עמ' 118). 94 ז[ק]וו: קומם, בונה בגובהו ותפארתו. מוקם ניסי עשרה: את בית המקדש, ש'עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש' (משנה, אבות ה, ד). 95 לגולה וسورה: עם ישראל שבגלוות, והכינו על פי ישעיהו מט, כא.

נספח

כדי להבליט את ייחוזן של שתי השבעות המקיפות שנדפסו במאמר, אני מבקשת להדפיס כאן שבעתא שגרתית יותר, המפיצה את פסוקי היום בדרך המקובלת. זהה שבעתא קצרה יחסית,ليلיה הראשון של פסח שחול בשבת.⁶⁷ השבעתא חתומה 'אלעזר שזק' בשש חטיבותיה שכגד הברכות הקבועות של העמידה, ונinthן ליחסה מספק לר' אלעזר בירבי קליר, אם כי היא ודאי מאוחזרת בהרבה לשבעות שהתרטשו בגוף המאמר.⁶⁸ שיש החטיבות הללו סימטריות, ובכל אחת מהן ארבעה טורים; שלושת הראשונים משלשים את אותן החתימות (ובחתיבת האחרונה מביאים את השלמה – 'חזק'), והרביעי הוא סיום מקרait (לעתים תוך הקדמת מילה או שתיים בלשון הפייטן) המכילה לשון מעבר לברכה הסמוכה. בראש כל טור ראשון ושלישי מוצבות פתיחות מקריאות, המביאות ברצף את פתיחות פסוקי תהילים צב-צג ('מזמור Shir ליום השבת' ו'מלך גאות לבש').⁶⁹

הגוף בשבעתא זו עומד על שבע מחרוזות בלבד. שיש הרשותן באות בעמדים: המחרוזות הראשונה בכל צמד ממשיכה לפיט את פסוקי תהילים צב, גם כפתיחות מקריאות בראש כל טור ראשון ושלישי, כבחטיבות העיקריים, וגם כסיום מקראית (לעתים חלקית) בסופה. המחרוזות השנייה קשורה אל קדמתה בשורשור (ومילא פותחת גם היא בלשונות מתחלים צב), ובסופה היא מעבירה אל פסוקי היום. בשש מחרוזות אלה מעמיד הפייטן אקרוסטיכון אלפביתי שלם, אותאות לטור (אותיות ש-ת כפולות). המחרוזת השביעית משוחרתת מעול האקרוסטיכון, אך טורה הראשון ממשיך ברצף פסוקי תהילים צב, ועל כן אין ספק באותנטיות שלה. גם היא מעבירה בסופה לפסוק.

הפוסקים המתפיעטים הם הפוסקים הצפויים בשבעתאليل פסח שחול בשבת: ראשון מופיע פסוק השבת ('בני ובין בני ישראל', שמota לא, ז); אחריו הקטע הפותח את

67 הייעוד ליל החג מוכח מהזכור הגשם לראות ברכת מהיה המתים ומשילבו של הפסוק 'ליל שמרם' (שמות יב, מב) בגוף.

68 אני מקווה לפרסם בקרוב מחקר מקיף על שכבות שונות ביצירותיו של הקלרי. סימני האיחור בשבעתא שלפנינו הם: חטיבות ראשונות שאין בכלל אחת מהן אלא ארבעה טורים; סיום מקריאות כמעבר לברכות; חvíיה סיוונית פשוטה (שאין בה אלא הבראה אחרונה זהה, ללא שיתוף שניים מעיצורי השורש) ומיעוט 'חסי' של רמזים למדרשים.

69 הוספה פסוקי מזמור צג אפשר שלא באה אלא כדי להמשיך את רצף הפתיחות המקריאות, אך יתכן שהיא במנוגם של בני ארץ ישראל לומר מזמור זה בראש תפילות החגים, לפני המזמור המפורסם לכל חג וחג (פליישר, תפילה [לעיל], העלה [19], עמ' 176), וביום טוב שחול בשבת – מיד לאחר 'מזמור Shir ליום השבת', דבר שגורם לשני המזמורים להיות כחטיבת אחת השיכת לשבת (ראה שם, עמ' 177–178).

פסוקי החג בעמידה (ויקרא כג, ד-ז); שלישי מתפיפיט הפסוק המיעוד לליל הפסח ('ליל שְׁמָרִים', שמות יב, מב), ולבסוף, אחרי מהרוות בודדת (בניגוד לצמדי המהרוות שקדמו) – הפסוקים הבאים לקרהת סוף ברכבת קדושת היום ('שלוש פעמים בשנה...', וגו', דברים טז, טז-יז).⁷⁰

שבעתא זו מדגימה את המהלך השגרתי בפייטנות הקדומה: כל הפסוקים המתפיפיטים בה מצויים בנוסח הקבע, והם באים בתוכה כסדרם, ללא הוספות, וממילא ללא ארגון חדש בסדרים של תורה-נביאים-כתובים.

זה לשון השבעתא:

זה שבת ופסח

מִזְמֹר / אֲנַצִּיחַ בְּשִׁיר הַגִּזְוִינִי לְהַפְּלִיט
אֲהָגֶשׁ שִׁירִים יוֹמִים לְהַלְּיט
טֻזֶּב / אָזָּפֶר עַת אֹזֵיב הַחֲלִיט
גָּנוֹן וְהַצִּיל פְּסֹעַךְ וְהַמְּלִיט
בְּרוּךְ... מגן>

5   להגיד / לבוב עוז אל גיבור
לשוחר כי בישע גה לסלבור

ג – כ"י קימברידג', 2.20 T-S H 2.49 (טורים 1–16) והמשכו הישיר (17–סוף), נוסח היסוד.
א – כ"י ורשה 54, לו (טורים 1–16); מודחת נטונה לד"ר מיכאל רנד על ההפנייה למקור זה.

3 אויב החליט] מצר ואויב להחליט א 4 והמליט] ו"ו תליה ג 5 לבוב] ליבלו א 7 יעבו ר א 8 חייתני א מירדי]
מתוקן מילידי נ מירדי א

פסוקי המסגרת: תהילים צב-צג.

1 אנטציה: אומר. המוני להפליט: להוציא ולהشمיע את דברי (כלומר את המזמור). 2 אהג: אהגה, אשמי. יומיים: ביום שיש בו שתי קדושים, פסח ושבת. להליט: נראה שימושו כאן: להתפלל, ואולי משום שהשורש לו"ט עניינו כסוי ועטיפה, ולשון עטיפה ממש גם לתפילה (השווה: תהילים קב, א). 3 טוב איזמור: אשיר עת אויב החליט: ביום זה, שבו העוניש הקב"ה את המצריים ('אויב'). ולשון 'החליט' אפשר שמשמעותו: ענס באופן מוחלט, אך יתכן שהוא לשון חילטה ברותחין, כמטפורה למכות בכורות. ועל פי המקובל, 'מצר ואויב להחליט', משמעו: לאoyal את ישראל באופן מוחלט. 4 גנון... והמליט: ישעיהו לא, ה. 5 לבוב: לשון אהבה וחיבה (השווה: שיר השירים ד, ט). 6 גה: האיר (צורה תנינית מ'גנה'). לסלבור: להביא סבר ותקווה.

70 העובדה שהמעבר אל הפסוקים הללו נעשה בקטעה בלתי סימטרית נועצה, כמובן, כנראה, בהפרדו מהם: כל קטעי הגוף האחרים הוקראו ברצף, אך בין לבין הקטעה חצטו כמה פסקאות מנוסח הקבע, שבין ארץ ישראל לא ויתרו עליהם גם בעמידות החג המופיעות. ראה: פליישר, תפילה, שם, עמ' 110.

עַלְיָעּוֹר / לִזְפֶּר וּבְרָאשֵׁנוּ יַעֲבֵר
בְּנֶשֶׁם חִיִּתְנוּ מִירְדִּי בָּזָר
<ברוך... מחיה>

כִּי שְׂמְחַתְּנִי / עַלְיוֹן בְּגָאָלָתִי
עַזְוּ לִיתְנוּ צַדְקָה כּוֹנְנָתִי
מַה גְּדֹלָה / עַמְקָה לְנוּחָה דָתִי
בְּשָׁמֶן נְמַתָּה וְהַתְּגָדְלָתִי וְהַתְּקָדְשָׁתִי וְנְזָדְעָתִי
<ברוך... הא>

אַתָּה<בְּחַרְתָּה>
אִישׁ בָּעָר / אֵץ בְּתַחְבּוֹלָה לְאַבְדֵּעַ עַם עַזְלָם
בְּטַזְוָלָה הַבִּין כִּי אַתָּה גּוֹאָלָם
בְּפַרְחָחָרְשָׁעָים</גְּדָתָה לְצִיר לְגּוֹאָלָם>
דְרַשְׁתָּוּ אַתָּה מָרוֹם לְעַזְלָם

לְעַזְלָם</הַזְּרִיתָה מִפְעָלָם>
וְנָמוּ בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילָם
זִיהְרָתָה לְנָאָמָן בְּגָלָלָם

- 9 שיחמתני א בגאותי א 10 עד א [וונגו] כתוב עוד ג כוננת] מחוק וכותב חדש, ונראה שמעל כל נו"ז קמצ' בבלאי א 14 גואלם גורלם א 18 ונומו הקראית מסופקת ואולי הוא ונסו ג
7 ובדאשנו עבר: על פי מיכה ב, יג. 8 חיותנו... בור: על פי תהילים ל, ד, ונראה נוסח המקבילה 'חיותנו', בבעיסק, וגם בחמשך הטר 'מירדי' בגוף ראשון; והנוסח 'חיותנו' אליו מושפע מ'בראשנו' שבוטר הקודם.
9 עליון: כינוי פניה להקב"ה, אולי בהשפעת סוף פסוק בzmzmr המותפייט. 10 עד זמן כוננות: עד הזמן שבו יציב ה' את ישראל על כנסם, ככלומר ישיבם לנחלתם וגואלים; ועל פי המקבילה אויל יש לנקד: כוננות (באותה הוראה). 11 מה... דת:ימה גודל הוא עם ישראל שזכה לנוחות התורה. 12 וחתוגדי
וחתודשת וnodutti: יחזקאל לח, נג, וההשלמה על פי המקבילה והפסוק.
גוע. רצף פסוקי תהילים פרק צב נמשך גם בסופה של כל מחרוזת ראשונה בצד, כסימות מקראית.
13 איש بعد: כינוי לפרעה. אץ: מיהר. בתחבולות: על שם 'הבה נתחכמה לו' (שמות א, ז). עם עולם: כינוי לישראל, על פי ישעיהו מד, ז. 14 בט: הבט. ולא: אבל לא ('הניגוד'). 15 גודת לזר: אמרות למשה.
16 דרישתו: הקב"ה דרש את משה, ככלומר בחר בו לאלו את ישראל. 17 הזיהה מפעלים: הקראית קשה ואני בטוחה. ואולי משמעו: הסברת משה ולאהרן איך לפעול כדי לאלו את ישראל. 18 ונסו: גם כאן הקראית מסופקת, אך נראה שכוננותו: והם (משה ואהרן או ישראל) אמרו. בשט... אמילים: תהילים קית, י-יב. 19 זיהות: הזיהות. לנאמן: את משה (על שם במדבר יב, ז). בגללם: בעבור ישראל.

20 **חק בינה וביבם אוזת ה>יא< ל>עולם<**

ככ-> טוב < ביני ובין בני יש-> ראל אוות היא לעולם כי ששת ימים עשה יי את השמיים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש-> (שמות לא, ז)

בַּיְגָה / טַהוֹר עִינִים דֶּר בְּמַרְוּםִים
יֵדָע לְמַעֲוטִי עַמִּים
וְתַּרְמָם / כ-> רָאִים < בְּנֵי בָּמוֹ רַמִּים
לְעֵית וְתִפְבַּט ע-> יְנִי < בְּשָׁוָרִי < בְּקָמִים

25 **בק-> מִים </ מִגְרָתָה עַם מִשְׁפְּתִינִי**
נוֹגָשִׁים וְשׂוֹסִים עַם מִדְיָנִי
סֹוד אָמָרִיךְ לְהַנְחֵל לְבָנִי
ע-[ש]ות אֵלה מַזְעִדי [י]

ככ-> טוב < אלה מזעדי יי מ-> רָאִי < ק-> דש אשר תקרוו אתם במועדם. בחודש הראשון באורבעה עשר יום להולדש בין העברים פסח לוי. וב חמשה עשר יום לחודש הזה חג המצotta לוי שבעת ימים מצotta תאכלו. ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו > (ויקרא כג, ד-ז)

30 **צדיק / פָּדָה בְּזַרְעוֹ נָאָרוֹת
צָפָה בְּקוּצֹת שְׁחוֹרוֹת**

27 אמרין] י"ד מסופקת ג

20 חק: הניקוד על פי כתוב היד, ואולי המכון בו הוא 'חק' (על דרך ע"י), חקוק וקבע (אות מצוות השבת, אך אפשר שהוא קמן, והכוונה ל'חק'. המשך על פי הפסיק הסמן). 21 טהו עינים: הקב"ה, על פי חיבורו, א. יג. 22 יידע: הוודע (אך לא כתוב כאן מה הוודע, ואפשר שהוא עדין מוסב על מצוות השבת). למעוט עימים: לישראל, על שם דברים ז. ז. 23 ות-> רָם < כ-> רָאִים: גם תיבת 'כראים' היא חלק מן הפתיחה המקראית, אך אוט האקרוסטיכון מופחת ממנה. ומשמע הצירוף: הגבהת ורוממת. בני ממו רמים: את בית המקדש, והכינוי על פי תחילם עה, סט. 25 ב-> מִים < כמו: את המקמים, האוביים. עם משתיעני: המצרים. 26 נוגשים... מודיע: המשך הכינוי למצרים, ששעבדו את ישראל ועשוו אותם בריב ובדzon; אך אולי יש לנתק 'עם מדיני', והכוונה לפירוט הרשעים שבין המצרים (נוגשים, שוסים ואנשי מדון). 27 סוד אמריך: את מצוות התורה (ובהן הצירוי על המועדים). לבני: ישראל. 29 צדיק: הקב"ה. בזוע נדרות: כמו: בזועו הנדרת (השוואה: שמות ט, ז), אך חסר ההסתrema בין 'זרוע' ל'נדרות' תמורה. 30 צפה בקוצות שחווות: כביכול צפה הקב"ה בתורה וקבע متى תסתיים גלות מצרים. ל'קוצות שחווות' ככינוי לתורה השווה: "כתרם פז" (שיר השירים ה, יא), אילו דברי תורה... "קוצותינו תלתלים" (שם), זה הסיגול. "שחוות כערוב" (שם), אילו האותיות' (ויקרא רביה ט, א, מהדורות מרגליות, עמ' תי). וראה גם: 'והתורה במה הייתה כתובה, על גבי אש

**קֹצֶבֶת וְחַצְרוֹת לְעֵן מִרְוָזֶות
רְעִנְנִים שְׁתוֹלִים בְּבִיתָם בְּחַצְרוֹת**

בְּחַצְרוֹת / שְׁאַנְגַּת בְּרוּרִים

שְׁתִּילִי נְטוּעַ הַזְּרִים

טוֹקֶפוֹ בְּדַלְלָה מִשְׁמָרִים

תְּמֻונָה הוּא לְגַלְלָה שִׁימּוּרִים

35

כְּכֹתֶב לִיל שְׂמִירִים הוא לי <להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה זהה לי שמריהם
לכל בני ישראל לדורותם> (שמות יב, מב)

עוֹד יַנוּבּוּ בְּשֵׁי־יְבָה

פָּרָחִי צַמְחִי רְבָבָה

לְהַרְאֹת שֶׁלֶשׁ פָּעַם בְּחִיבָה

כָּל זַכּוֹרֶךָ לְפָנֵי בְּתָאוֹה

40

כְּכֹתֶב שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני יי' אלהיך במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסוכות ולא יראה את פני יי' ריקם. איש כמתנת ידו כברכת יי' אלהיך אשר נתן לך> (דברים טז, טז-יז)

לְהַגִּיד כִּי יָשָׁר / זְמָרָתִי בְּדוֹכְנִי

37 ניובון] ו"ו שנייה תלויה נ

לבנה באש שחורה, שנא" "קווצוטיו תלתלים שחורות כעורב", מהו "קווצוטיו תלתלים", על כל קוֹז וקוֹז תילוי תילים של הלכות' (תנחותם בראשית, א). 31 לען מהוות: את השعبد המר כלענה. 33 בחזרות: כמו: בחזרות ה', במקdash ובירושלים. שאנתה: הושבת בשקט ובשלווה. ברורים: את ישראל שבירות ובחרות מכל העמים. 34 שתלי נטווע הרים: המשך הכנוי לישראל, שם זרע האבות וכככלו צמחו ממטעם כתליים. 35 תוקפו: נתזוקו. בד' לילות משמרים: 'ב' כמו: בארכעה, וניקוד 'משמרים' על פי כתב היד, אך יתכן שצורך להיות: משמרים. והשווה לתרגום המיחס ליוונתן לפסק המתפיט' (שמות יב, מב): 'ארבעה לילות כתיבין בספר דוכנייא קדם רבנן עולם,ليلיא קדמהה כד איתגלי למבריע עולם,תניינא כד איתגלי על אברהם,תליתאה כד איתגלי במצרים והויה ידיה מקטלא כל בוכרא מצרים ומיינה משיבא בכוריהן דישראל, וביעאה כד איתגלי למפורק עמא בית ישראל מבני עממיא, וכולහן קרא ליל נטיר' (תרגום: ארבעה לילות כתובים בספר הזיכרונות לפני ירבען העולם, הלילה הראשון כשהתגלה לבראו את העולם, השני כשהתגלה לאברהם, השלישי כשהתגלה במצרים והייתה ידו הורגת את כל בוכרא מצרים ומיינה מצילה את בכוריהם של ישראל, הרביעי כשהתגלה לגואל את עם בית ישראל מבן האומות, וכולם קרא ליל שימוריים). 36 תמן: סמוך, קבוע בשמו. 38 פרח' צמחי רבבה: זרע ישראל, המכוננים צמחי רבבה' על שם וחזקאל טז, ז. 40 בתואות: ברצון. 41 כי יש>ר: יתכן שצורך להשלים: כי יש>ר יי'. בדוכני: בעת שהלוויים היו שרים על הדוכן את מזמור השבת.

זִכְרוּ לְסֶפֶר בְּשִׁינּוֹנִי
 יְיָ מֶלֶךְ / זֶה לְאַבֵּד מַעֲנִי
 וְאַמְرָתָם זֶה^{בְּחָ} פֶּסְחָה > הַוָּא < לִיְיָ
 בְּרוּ ... שָׂאותך

45 נִכְזָן כִּסְאָךְ מֵאָז / רִם גְּנוּעִים
 רְוִמְמָתוֹ נִיחָדֵיו בְּתִחְנוּן שׂוּעִים
 נְשָׁאוּ נְהָרָות< / רַכֵּב עֲרֻבּוֹת הִירְעִים
 כִּי טֹב זִמְרָה לְשָׁמוֹ כִּי גְּנוּעִים
 בְּרוּ ... הַטּוֹב<

50 מִקְולֹת / חֲקֵי אֲשִׁיבָה מִבְשָׁן
 זְרִיקָת דָּם אֶל מִקּוֹם חַנְטָה שׁוֹשָׁן
 עַיְלָד<תְּמִיקָה> / קְבוּעִים כְּמִסְמְרוֹת נְטוּעִים בְּעֵץ מְדוּשָׁן
 בְּשָׁלּוּם< נִיחָדו אֲשִׁי<כְּבָה> וְאַיְשָׁן
 בְּרוּ ... עַש<ה> הַש<לּוּם>

45 רם גְּנוּעִים] הקRIAה מסופקת נ

42 זכו: את שמע גודלה ה' ונפלאותיו. **בְּשִׁינּוֹנִי:** בדיורי (מילת מילאים). 43 זך: כינוי להקב"ה. מעני: את המצרים. 44 ואמרתם... לִיְיָ: שמות יב, כו, וענין הזהב משמש כאן כמעבר לרוכת העבודה. 46 רוממותו: כמו: אל רוממותו. בוחן שועים: בתפילה פונימית. 47 רכב ערבות: הקב"ה, על פי תהילים סח, ה. היריעים: נתן בכוויל (השווה: תהילים כת, ג). 48 כִּי טֹב... כִּי נְعִים: תהילים קלה, ג. 49 חֲקֵי: מנוקד בכתב היד, אך הנוסח קשה, ומתבקש כינוי לישראל שבגלוות. ואפשר שכונת הטור: את הציווים ('kolot') והחוקים אשיב לקיימים מחדש. אשיב מבשן: על פי תהילים סח, כג. 50 זְרִיקָת דָם: ועובדות הקרבנות (הכוללת זריקת דם) תשוב לדורמותה. אל מקום חנֵט שׁוֹשָׁן: אל מקומ המקדש, שבו עם ישראל (שׁוֹשָׁן, על שם שיר השירים ב, ב) ישוב לפורח ולעלשות פרי (חנֵט', לשון חנתת הפרי אחורי הפירות הפורח). 51 כְּמִסְמְרוֹת נְטוּעִים: הלשון על פי קהילת יב, יא, וניקדתי על פי הפסוק (בכה"י 'כְּמִסְמְרוֹת'). בְּעֵץ מְדוּשָׁן: כינוי מטפורי לישראל בעת גאותם. 52 בְּשָׁלּוּם<... וְאַיְשָׁן: תהילים ד, ט.

